

НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. М. Є. ЖУКОВСЬКОГО
«ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

ПРОПЛЕЇ ПРАВА ТА БЕЗПЕКИ

№1 (1) ГРУДЕНЬ 2022

ХАРКІВ 2022

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
(протокол № 5 від 29.12. 2022 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ № 24513 - 1445312 від 08.07.2020 року
Засновник: Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

П 79 Пропілеї права та безпеки : наук. журнал / Ред. кол. Н. Є. Філіпенко, Г. О. Спіцина, І. Р. Шинкаренко, та ін. - Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2022. №. 1. 88 с. з іл.

Видання «Пропілеї права та безпеки» є спеціальним фаховим виданням, в якому охоплюється широке коло актуальних питань у сфері кримінального права, кримінології, криміналістики, аерокосмічного права, судової експертизи та інших правничих наук. У науковому журналі увазі читачів запропоновано цікаві наукові статті, новини наукового життя України та зарубіжжя, інформацію про підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, нове галузеве законодавство тощо. У підготовці наукових статей для наукового журналу взяли участь представники закладів вищої освіти, судово-експертних установ не лише України, а й зарубіжних країн.

Висловлюємо щирю вдячність усім авторам, які надали матеріали для оприлюднення **в науковому журналі, а також фахівцям, які долучилися до його видання.**
Запрошуємо вчених і практиків до підготовки наукових статей у наступному номері.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.
Редакційна колегія наукового журналу не завжди поділяє думки авторів.
Відповідальність за точність поданих термінів, фактів, цитат, цифр і прізвищ
несуть автори матеріалів.

Розсилається до державних установ та наукових бібліотек України й зарубіжжя.
Електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі
на власному сайті за адресою: <https://khai.edu.ua/education/osvitni-programi-i-komponenti/osvitni-programi-bakalavriv/pravo1/kafedra-prava/naukovij-zhurnal-propilei-prava-ta-bezpeki/>
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України
в розділі «Наукова періодика України»

Адреса редакційної колегії: 61000, вулиця Чкалова, 17, Харків, Харківська область, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,
тел.: +380 (57) 788 4000

Зміст/Contents

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ / EDITORIAL BOARD	4
ШАНОВНІ КОЛЕГИ ТА ДРУЗИ!	8
<i>Дараган Валерій</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ ПІДРОЗДІЛАМИ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ОПЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	9
<i>Thor Pyrih</i> <i>Hanna Vidniak</i> USING THE DATA OF THE AUTOMATED BALLISTIC INFORMATION SYSTEM «BALSCAN» TO ESTABLISH THE CIRCUMSTANCES OF CRIMINAL OFFENSES	15
<i>Петрова Ірина</i> СКЛАДОВІ КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ УСТАНОВИ	19
<i>Спіцина Ганна</i> <i>Філіпенко Наталія</i> ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ ВИЯВЛЕННІ І РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ОГЛЯДОВА СТАТТЯ)	28
<i>Kharaberiush Ivan</i> SPECIAL TECHNIQUE OF LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES AS A SEPARATE MEANS OF AVIATION SAFETY: THEORETICAL ASPECT	38
<i>Халілев Руслан</i> <i>Лебеза Лариса</i> СПІРНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ	46
<i>Чаплинський Костянтин</i> НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ І ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ (НАУКОВА СТАТТЯ)	52
<i>Шинкаренко Ігор</i> <i>Захаров Василь</i> ПИТАННЯ УБЕЗПЕЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ТА СУБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ АВІАЦІЙНО-КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ (НАУКОВА СТАТТЯ)	59
<i>Бочковий Олексій</i> <i>Ханькевич Андрій</i> ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ПІДСТАВІ ОФІЦІЙНОЇ СТАТИСТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ	69
<i>Гордеюк Алла</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	74
<i>Савчук Олена</i> <i>Бутенко Віктор</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНІСТІ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ	80
НАУКОВЕ ЖИТТЯ	84

Редакційна колегія / Editorial Board

Голова редакційної колегії / Editorial Board Chairman:

Наталія Євгенівна Філіпенко (Nataliia Filipenko), професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», доктор юридичних наук, професор

Professor of the Department of Law National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Doctor of Law, Professor.
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57222101013>
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650> Web of Science Researcher ID AAZ-8208-2021
Google scholar: https://scholar.google.com/citations?hl=en&use_r=KkeJCW4AAAAJ&view_op=list_works&gmla=AJsN-F6yJ6Hvd_d0Dss7UiIrPC27tksv65naHSSLSy00xBLAKw6YFMPzD_DB2wQ0_bfE6Ye4Q4wTFTcBTUjH_VzXr7E4SM4WYP5pXUc-h_iVHNctT_hZ_BcT9VcgVDWuEV905J5d6WIBu5AlFX2N7jLhLkGvm2lenHU43g
e-mail: n.filipenko@khai.edu

Заступник голови редакційної колегії / Deputy of Editorial Board Chairman:

Ганна Олександрівна Спіцина (Hanna Spitsyna), завідувачка кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», доктор юридичних наук, професор.

Head of the Department of Criminal Law National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Doctor of Law, Professor.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6677-6915>
Scopus Author ID: 57222739663
Web of Science Researcher ID ABC-5020-2021
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=H8fgJfYAAAAJ&hl=ru>
e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Відповідальний секретар / Executive secretary / Redaktionssekretärin / Secrétaire Responsable:

Ігор Ростиславович Шинкаренко (Ihor Shynkarenko), професор закладу вищої освіти кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», кандидат юридичних наук, професор.

Professor of the Department of Law National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», PhD in Law, Professor.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=sPGzqFQAAAAJ&hl=uke>
e-mail: sir2009@ukr.net

Члени редакційної колегії / Editorial board members / Redaktionskollegiumsmitglieder / Membres du Comité de rédaction:

Яніс Грасіс (Jānis Grasis), кандидат юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Ризького університету імені Страдіня, м. Рига, Латвійська Республіка.

Ph.D in Law, Professor, Dean Faculty of Law Riga University named after Stradina (Stradiņa universitāte), Latvia, Riga
ORCID 0000-0002-1394-9958
<https://scholar.google.com/citations?user=0Yr5iXsAAAAJ&hl=lv>
e-mail: janis.grasis@rsu.lv

Александар Іванович (Aleksandar Ivanovic), Кандидат юридичних наук, професор, директор криміналістичного центру Черногорії, Даниловград, Черногорія

Doctor of Law (PhD), Professor, Director of Forensic Center Montenegro, Danilovgrad, Montenegro

Гіра Абусерідзе (Giga Abuseridze), Доктор юридичних наук, доцент Кавказького університету

Doctor of Law, Assistant Professor Caucasus University
ORCID: 0000-0003-2868-8719
Research Gate <https://www.researchgate.net/profile/Giga-Abuseridze>
e-mail: gabuseridze@cu.edu.ge

Андрій Андрійович Стародубцев (Andriy Starodubtsev), професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», доктор юридичних наук, доцент. Professor of the Department of Law National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Doctor of Law, Associate Professor.

Василь Романович Остропілець (Vasyl Ostropilets), доцент закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», кандидат юридичних наук, старший дослідник.

Ігор Володимирович Пиріг (Ihor Pyrih), професор закладу вищої освіти кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Василь Павлович Захаров (Vasyl Zakharov), професор закладу вищої освіти кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Анастасія Володимирівна Матвеева (Anastasiia Matvieieva), т.в.о. завідувачки кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Олексій Миколайович Литвинов (Oleksii Lytvynov), директор Департаменту науки і освіти Харківської обласної військової адміністрації, доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України.

Professor of the Department of Law National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Doctor of Law, Associate Professor.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9044-163X>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=wevThOYAAAAJ&hl=rue>

e-mail: sir2009@ukr.net

Assistant Professor of the Department of Law National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Doctor of Law, Senior Researcher.
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0378-4253>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=BLGXC3wAAAAJ>

e-mail: sir2009@ukr.net

Professor of the Department of Criminalistic and Home Medical Training of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Doctor of Law, Professor.
Професор кафедри криміналістики и до медичинської підготовки Днепропетровского государственного университета внутренних дел, доктор юридических наук, профессор.
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8391-067X>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=QhWy7Q4AAAAJ&hl=ru>
e-mail: pira@ua.fm

Professor of the Department of Operative Investigative Activity of the Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Doctor of Law, Professor.
Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Львовского государственного университета внутренних дел, доктор юридических наук, профессор.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7099-6734>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=w60Cf4oAAAAJ>
e-mail: zakharov_vp@ukr.net

Acting Head of the Private International Law and Comparative Law Department of the Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6276-6912>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=T22P-6MAAAAJ&hl=uk>
e-mail: a.v.matveyeva@nlu.edu.ua

Director of the Department of Science and Education of the Kharkiv Regional Military Administration, Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>
Профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=UOOkfcUAAAAJ&hl=ru>
e-mail: lytvynovalex@gmail.com

Євгенія Олексіївна Гладкова (Yevheniia Hladkova), старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший дослідник.

Олексій В'ячеславович Стовба (Oleksiy Stovba), доцент закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», доктор юридичних наук доцент.

Ганна Анатоліївна Гончаренко (Ganna Goncharenko), професор спеціальної кафедри № 1 «Досудове розслідування та правове забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України», Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук.

Ірина Анатоліївна Петрова (Iryna Petrova), головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», доктор юридичних наук, професор.

Олена Валеріївна Агапова (Olena Agapova), Начальник відділу міжнародних зв'язків Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», кандидат юридичних наук.

Senior Researcher at Research Laboratory on Counterinteraction to Crime of Kharkiv National University of Internal Affairs, Doctor of Law, Senior Researcher. Старший науковий співробітник науково-дослідницької лабораторії проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший дослідник.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4621-1738>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=L9Tboz4AAAAJ&hl=ru>
e-mail: jenyagladkova27@gmail.com

Assistant Professor of the Department of Law National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Doctor of Law.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8154-8929>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=mFfRK4wAAAAJ>
профіль Web of Science <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2305004>
e-mail: o.stovba@khai.edu

Professor of the of the special department No. 1 «Pre-trial investigation and legal support of the operational and service activities of the Security Service of Ukraine», Institute of training of legal personnel for the Security Service of Ukraine of of the Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2483-8097>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=s6ucVE8AAAAJ&hl=ru>
e-mail: anna_sovetnik@ukr.net

Principal Researcher at R&D and Publishing Laboratory of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Doctor of Law, Professor. Главнуй научнуй сотрудник лаборатории теоретических исследований, редакционно-издательской и научно-методической деятельности Национального научного центра «Институт судебных экспертиз им. Засл. проф. Н. С. Бокариуса», доктор юридических наук, профессор.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1652-6715>
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=ZcBOoJwAAAAJ>
e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Head of International Relations Office National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», PhD in Law.

ORCID 0000-0003-1024-0238
SCOPUS 57485105300
<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57485105300>
Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=i5s9hvMAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate
WoS:
Homep ResearcherID Web of Science: AAB-6227-2022
<https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAB-6227-2022?state=%7B%7D>
ResearchGate:
<https://www.researchgate.net/profile/Olena-Agapova-2>
e-mail: agapova-lena-@ukr.net

ШАНОВНІ КОЛЕГИ ТА ДРУЗИ!

Дозвольте привітати всіх нас із появою нового загальнодержавного науково журналу «Пропілеї права та безпеки».

Започаткування означеного наукового видання на гуманітарно-правовому факультеті у Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» обумовлено необхідністю об'єднання зусилля наукової спільноти, юристів практиків, службовців органів державної влади та місцевого врядування, фахівців з інших галузей знань, що здійснюють професійну діяльність спрямовану на юридичне супроводження та забезпечення аерокосмічної галузі України.

Науковий журнал «Пропілеї права та безпеки» – це передусім презентація сучасних наукових розвідок та узагальнення практичного досвіду діяльності державного апарату, правоохоронних органів, суб'єктів господарювання у сфері національної, громадської та авіаційної безпеки, правоохоронній діяльності, забезпечення критичної інфраструктури та аерокосмічної галузі України на національному й міжнародному рівнях. Журнал започаткований саме задля поширення наукових думок дослідників у сфері «Право» та різних галузей наукових знань, які здійснюють наукові розробки фундаментальних, прикладних гуманітарно-правових проблем з метою формування теоретичних засад державно-правової політики в авіаційній, аерокосмічній та інших галузях господарства.

Журнал повинен стати трибуною оприлюднення результатів вивчення існуючих теоретико-прикладних проблем та ініціатором проведення сучасних досліджень у сфері актуальних, проблемних питань у сфері наукового забезпечення законотворчого процесу в Україні; теоретичних і практичних проблем права та різних аспектів правозастосування; правових та організаційних основ здійснення правоохоронної діяльності; боротьби зі злочинністю, забезпечення публічної безпеки та порядку; висвітлення сучасних теоретико-прикладних проблем у галузі права та безпеки підприємницької діяльності; практики забезпечення аерокосмічної галузі України, авіаційної інфраструктури, інших суб'єктів фінансово-господарської діяльності; юридичної освіти та підготовки кадрів для авіаційної інфраструктури та служб безпеки суб'єктів господарювання критичної інфраструктури, інших суб'єктів фінансово-господарської діяльності.

Для забезпечення високої наукової активності фахівців у галузі права та безпеки НАУ ХАІ та партнерів з інших закладів вищої освіти та науково-дослідних установ України і країн світу, нами ставиться

за мету входження до індексації в міжнародних наукометричних базах даних. Реалізації таких прагнень сприятиме популяризації наукових розробок у зазначених сферах, актуалізації наукових досліджень та вдосконалення практичної діяльності з юридичного супроводження та забезпечення аерокосмічної галузі України спираючись на результати останніх розробок не тільки у сфері право- та безпекознавства, але й інших у галузях науки й техніки.

Отже, матеріали наукового журналу «Пропілеї права та безпеки», адресовані широкому колу науковців і практичних фахівців, а також усім, хто цікавиться теоретико-прикладними питаннями юридичної науки.

Ми пишаємось, що визнані юристи України, фахівці, яких знають як початківці студенти, викладачі і науковці не тільки в Україні та інших країнах світу, так і практикуючі юристи і фахівці у сфері аерокосмічної безпеки, погодились увійти до складу редакційної колегії. До складу редакційної колегії входять не тільки представники закладів вищої освіти та науко-дослідних установ різних регіонів України але й інших країн світу. Переконали, що це стане запорукою якісної наукової спрямованості «Пропілеї права та безпеки» на розвиток правової науки та реалізації її здобутків у різних сферах господарювання, повітряному транспорті та аерокосмічній галузі.

Вдячний усім членам редакційної колегії і всім, хто бере участь у рецензуванні поданих матеріалів, підготовці цього та інших запланованих номерів наукового журналу до виходу у світ. Відчуваю впевненість у тому, що подальший період існування видання буде плідним, приноситиме значну користь сучасній вітчизняній правовій науці та сприятиме формуванню належного рівня професіоналізму співробітників науково-дослідних установ закладів вищої освіти, а також інших наших колег і партнерів.

Бажаю всім авторам наукових статей і читачам наукового журналу «Пропілеї права та безпеки» новаторських ідей, внутрішньої енергії задля розвитку сучасної науки.

Переконали, що значний творчий потенціал, якісна робота над наступними випусками наукового журналу «Пропілеї права та безпеки» стануть підґрунтям інтеграції науки й освіти, сприятимуть висвітленню результатів фундаментальних і прикладних, міжгалузевих і міждисциплінарних наукових досліджень у різних галузях юридичної науки та й будуть запорукою результативної наукової діяльності наукового журналу!

*Голова редакційної колегії
Професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
доктор юридичних наук, професор*

Наталія ФІЛІПЕНКО

Валерій Дараган

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Дніпро, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1735-2371>
e-mail: velcom07@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ ПІДРОЗДІЛАМИ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ОПЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Анотація. У статті висвітлено особливості здійснення оперативного пошуку інформації про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель. Запропоновано виділити такі напрямки здійснення оперативного пошуку інформації про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель: 1) виявлення осіб, обізнаних про злочинну діяльність осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення, які можуть бути використані як свідки у суді; 2) виявлення документів і предметів, які підтверджують злочинні дії осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення, забезпечення можливості їх процесуального вилучення і використання як доказів; 3) виявлення фактів вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель або дій характерних для вчинення певного способу кримінального правопорушення. Встановлено, що здійснення оперативного пошуку інформації про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель тісно пов'язане з володінням певними знаннями в зазначеній сфері та залежить від можливості доступу до джерел інформації про вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Запропоновано для досягнення максимальної ефективності в даній роботі виділити оперативні групи чи окремих працівників, які будуть здійснювати оперативний супровід сфери публічних закупівель.

Ключові слова: публічні закупівлі; пошук інформації; кримінальна поліція; протидія кримінальним правопорушенням.

Постановка проблеми. Як свідчить аналіз практичної діяльності, кримінальні правопорушення у сфері економіки мають латентний характер, що зумовлює необхідність застосування можливостей оперативних підрозділів, зокрема, активного здобування первинної оперативної інформації, а саме виявлення осіб та фактів, що становлять оперативний інтерес. Зазначені дії в теорії ОРД отримали назву «оперативний пошук» [1, с. 155].

Пошукова діяльність працівників підрозділів стратегічних розслідувань Національної поліції України спрямована на виявлення осіб, фактів і предметів, що представляють оперативний інтерес при виявленні кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, є одним з основних способів отримання інформації про кримінальні правопорушення у даній сфері.

Проблема здійснення такої діяльності полягає в тому, що для якісного здійснення оперативного пошуку в даній сфері, працівники стратегічних розслідувань Національної поліції України повинні:

- володіти знаннями щодо положень нормативно-правових актів, які регулюють здійснення публічних закупівель;
- мати уявлення про цілі і завдання оперативного пошуку в зазначеній сфері;

- володіти знаннями про джерела інформації про кримінальні правопорушення та інші правопорушення у сфері публічних закупівель;
- володіти навичками здійснення оперативного пошуку;
- правильно використовувати оперативно-розшукові можливості під час здійснення оперативного пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню питань, пов'язаних із пошуком інформації про кримінальні правопорушення приділяли увагу багато вчених, зокрема В.О. Біляев, В.В. Грицаченко, Р.Д. Дарага, Ю.П. Заблоцький, О.В. Коновалов, О.Є. Користін, Р.Р. Кузьмін, В.В. Лисенко, М.С. Мазуренко, І.А. Мозоль, Є.В. Мякота, С.І. Ніколаюк, Д.Й. Никифорчук, С.В. Пеньков, В.П. Поїзд, М.А. Погорецький, М.В. Стащак, О.С. Тарасенко, І.В. Тарасюк, В.П. Шеломенцев, В.В. Шендрік І.Р. Шинкаренко та ін. Проте, ще багато теоретичних та практичних аспектів даної теми залишаються не вивченими. Зокрема й питання пошуку підрозділами стратегічних розслідувань оперативної інформації про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель.

Метою статті є висвітлення особливостей здійснення оперативного пошуку інформації про

кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель.

Виклад основного матеріалу. Оперативні працівники не мають певної, заздалегідь визначеної інформації щодо об'єкта оперативного пошуку. Якщо при здійсненні оперативного пошуку по лінії карного розшуку у оперативних працівників може бути в наявності первинна інформація – сліди на місці вчинення кримінального правопорушення (на потерпілому або на предметах оточуючої обстановки), свідчення потерпілих або очевидців події, матеріали експертиз тощо, то під час виявлення ознак латентних (економічних, службових) кримінальних правопорушень пошук здійснюється за ознаками, які задані не матеріалами кримінального провадження (або оперативно-розшукової справи), а на основі загальних уявлень про кримінальне правопорушення [2, с. 114].

Оперативний пошук спрямовано на виявлення серед великої кількості однорідних об'єктів саме того, який має ознаки злочинності. Процес виявлення полягає в пошуку ознак злочинної поведінки. Виявлення – це головна пізнавальна діяльність, що складається із знайдення і розпізнання певних об'єктів. Виявлення містить отримання, аналіз і перевірку інформації про факти, ознаки злочинної поведінки [3, с. 25-26].

Як форма ОРД, оперативний пошук сприяє своєчасному отриманню інформації про задумані й підготовлені кримінальні правопорушення і здійснення заходів щодо їх припинення та попередження; своєчасному отриманню інформації про вчинені кримінальні правопорушення та здійснення заходів для виявлення і викриття винних; забезпечення прав та інтересів громадян, держави та громадських організацій шляхом повернення матеріальних збитків, які спричинені під час учинення кримінального правопорушення; отримання інформації для аналізу та оцінювання оперативної обстановки на території обслуговування і запровадження заходів щодо оптимальної розстановки сил та для активізації боротьби зі злочинністю [4, с. 11].

Як показали результати дослідження, оперативний пошук ознак кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель повинен складатися з таких стадій [5, с. 115]:

- оцінка оперативно-тактичної ситуації;
- прийняття рішення щодо здійснення оперативного пошуку;
- вибір заходу (комплексу заходів) для досягнення мети оперативного пошуку;
- визначення черговості проведення таких заходів або застосування окремих заходів одночасно;
- визначення тактики проведення окремих заходів.

Аналіз наукових праць та діяльності підрозділів кримінальної поліції з виявлення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель дозволив нам виділити такі напрямки здійснення оперативного пошуку інформації про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель:

Виявлення осіб, обізнаних про злочинну діяльність осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення, які можуть бути використані як свідки у суді.

У першу чергу необхідно встановити: відповідальну особу за проведення торгів з боку замовника; осіб відповідальних за участь у торгах з боку учасників торгів; осіб, які здійснювали прийом товарів або виконання робіт і послуг.

Крім того, як показали результати дослідження М. В. Буряк в процесі виявлення осіб, які готують, вчиняють або вчинили кримінальне правопорушення під час проведення публічних форвардних закупівель зерна доцільно встановити: осіб, які організують проведення торгів; осіб, які керують діяльністю суб'єкта підприємництва; осіб, які є учасниками торгів; осіб, які є експертами з процедури проведення форвардних закупівель зерна тощо) [6, с. 146-147].

У свою чергу до осіб, які можуть становити оперативний інтерес в процесі виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг М.О. Брильов пропонує віднести: осіб, які причетні до готування або вчинення кримінальних правопорушень; свідків злочинної діяльності; осіб, які мають доступ до певних джерел інформації; осіб, які володіють спеціальними знаннями необхідними для аналізу отриманої інформації [5, с. 114].

Виявлення документів і предметів, які підтверджують злочинні дії осіб, причетних до скоєння кримінального правопорушення, забезпечення можливості їх процесуального вилучення і використання як доказів:

1) у разі, коли предметом закупівлі був певний товар, перевірити його місцезнаходження, наявність і якість. У разі підтвердження інформації щодо сумнівної якості товару, вирішити питання про відбір зразків товарів (у деяких випадках відбір зразків певних товарів може здійснювати особа, яка має відповідні навички і спеціальність (наприклад відбір зразків вугілля або дизельного палива)). У разі якщо немає можливості вилучити предмет закупівлі, його необхідно здати на зберігання матеріально відповідальній особі (працівнику підприємства замовника) під розписку, при цьому сам предмет необхідно оглянути протоколом огляду, в якому бажано зафіксувати ознаки, які вказують на невідповідність якості товару (якщо такі ознаки можна встановити);

2) у разі, коли предметом закупівлі були виконання робіт чи послуг, перевірити повноту їх виконання.

Виявлення предметів і документів, що містять ознаки кримінального правопорушення під час проведення публічних форвардних закупівель зерна та які в подальшому можуть стати речовими доказами у кримінальному провадженні (фіктивні документи, форвардні біржові контракти, заявки на укладення форвардного біржового контракту на закупівлю Аграрним фондом зерна на умовах форвардних закупівель складських документів на зерно, виписаних Аграрному фонду; акти передавання-приймання на весь обсяг

зерна; картки аналізу зерна або посвідчення про його якість, видані Держсільгоспінспекцією; податкові накладні на залишок суми вартості зерна, не оплаченої за контрактом, тощо) [6, с. 147].

М.О. Брильов до предметів, які можуть становити оперативний інтерес в процесі виявлення ознак кримінальних правопорушень, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг відносить: документи, пов'язані зі здійсненням будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг або їх оплатою; незаконно отримані грошові кошти; предмети на які може бути накладено арешт з метою відшкодування збитків завданих злочинною діяльністю; об'єкти будівництва (ремонт, експлуатації) автомобільних доріг; видаткові матеріали, що використовувалися(ються) під час будівництва (ремонт, експлуатації) автомобільних доріг [5, с. 114].

А.М. Меденцев виходячи з вивчення окремих способів вчинення кримінального правопорушення у сфері публічних закупівель виділяє такі категорії документів, які можуть вказувати на вчинення таких кримінальних правопорушень [7, с. 50-60]:

1) заволодіння бюджетними коштами шляхом закупівлі товарів (робіт або послуг) за завищеними цінами. Типовими слідами (ознаками) даного способу викрадення бюджетних коштів є невідповідності в ціні закупленого товару (виконаних робіт, наданих послуг) у порівнянні з ринковою ціною, яка встановлюється виробником (реалізатором).

Ці невідповідності знаходять відображення перш за все в таких документах: наказах (рішеннях, розпорядженнях про затвердження проектно-кошторисної документації); актах про прийняття виконаних робіт, науково-технічної продукції; первинних документах, які додаються до облікових документів (рахунки, накладні, акти виконаних робіт, акти звірок взаєморозрахунків про вартість будівельних матеріалів, фактично нараховану заробітну плату незалежно від системи оплати праці, вартість використаного автотранспорту та будівельної техніки тощо); документах ресурсних відомостей до актів приймання виконаних робіт; укладених договорах, контрактах, угодах; банківських гарантіях, резервних акредитивах, чеках, які надаються учасником торгів замовникові як забезпечення виконання ним вимог договору про закупівлю; даних бухгалтерського обліку підрядника (звіт про витрати основних матеріалів у будівництві, звіт про рух матеріальних цінностей, рахунки, накладні на придбання матеріалів, довідки (акти) про витрати основних матеріалів та оборотно-сальдові відомості відповідних рахунків бухгалтерського обліку); тендерній документації; документи, на підставі яких здійснюється перерахування бюджетних коштів (акти виконаних робіт, рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємств тощо); бухгалтерських облікових реєстрах (меморіальний ордер №4 «Накопичувальна відомість за розрахунками з іншими дебіторами», форма № 408 (бюджет) та ін.).

2) заволодіння державними коштами шляхом перерахування платежів за товар (устаткування), який фактично не поставлявся.

Ознаки цього способу вчинення кримінального правопорушення у сфері публічних закупівель знаходять відображення перш за все в таких документах: тендерна документація, серед якої повинні бути специфікації та сертифікати якості товару, що був предметом закупівлі; укладені договори щодо закупівлі (постачання) певного товару; документи на підставі яких здійснюється перерахування бюджетних коштів (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємства тощо); бухгалтерські документи щодо оприбуткування закуплених товарів та передачі їх у підзвіт матеріально-відповідальним особам. Відсутність певних документів, які стосуються закуплених товарів, також як і відсутність самих товарів є типовою ознакою розкрадання публічних коштів.

3) заволодіння державними коштами шляхом оплати фактично не виконаних або завищених робіт чи послуг.

Типові сліди (ознаки) даного способу заволодіння державними коштами, окрім тендерної документації, можуть бути виявлені шляхом дослідження: звітів про виконання фінансових планів і доданих документів (накладні, рахунки-фактури, акти приймання виконаних робіт); документів, якими визначається організаційно-правовий статус організацій, з якими укладено угоди, їх штатний розклад (наявність фахівців, здатних виконувати певні роботи); документів, які свідчать про виконання певних господарсько-фінансових операцій (договори купівлі-продажу, відомості про розрахунки з контрагентами, акти приймання виконаних робіт, надання послуг, платіжні доручення, транспортні накладні, меморіальні ордери); інших документів (чорнових записів, блокнотів з номерами телефонів, іменами сторонніх осіб, фотознімків, листування, ксерокопій документів тощо).

Виявлення фактів вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель або дій характерних для вчинення певного способу кримінального правопорушення. На сьогоднішній день існує велика кількість способів вчинення кримінальних правопорушень у зазначеній сфері, які постійно змінюються і вдосконалюються. Як правило, така інформація надходить до оперативного працівника від осіб, з якими налагоджено конфіденційне співробітництво, а також від інших осіб, з якими оперативні працівники спілкуються під час оперативного супроводження публічних закупівель.

Як показали результати дослідження В.В. Коряка, належність фігуранта до підготовки чи вчинення хабарництва можна визначити за такими ознаками: обговорення можливих способів отримання чи давання хабара та заходів щодо їх приховування; постійна незадоволеність своїм матеріальним становищем і намір збагатитися будь-яким чином; внесення пропозицій щодо надання протекції під час здійснення публічних закупівель тощо [8, с. 163].

М.О. Брильов до фактів, які можуть становити оперативний інтерес в процесі виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг відносить: порушення бюджетного законодавства або законодавства у сфері публічних закупівель; порушення норм будівництва автомобільних доріг; відхилення від проекту щодо будівництва (ремонту) автомобільних доріг тощо [5, с. 114].

С.В. Нагачевський, досліджуючи ознаки, які можуть вказувати на завищення ціни в процесі здійснення публічних закупівель, виділяє такі ознаки, які можуть вказувати на вчинення таких кримінальних правопорушень: приблизно однакова кількість укладених контрактів (зокрема субпідряди) серед учасників торгів упродовж певного періоду; приблизно однаковий вартісний обсяг робіт серед учасників упродовж певного часу; постійний розподіл тендерів серед учасників торгів; постійне ранжирування пропозицій цін, наприклад, коли ціни двох учасників торгів завжди приблизно однакові; визначені учасники торгів завжди перемагають у тендерах в тих же географічних зонах чи з тих же видів товару; суб'єкти господарювання часто беруть участь у торгах, але ніколи у них не перемагають у відповідних географічних зонах; ідентичні пропозиції цін чи ідентичні ціни на певні цінові позиції, де звичайно можна б очікувати широкий діапазон ціни; запропоновані ціни значно перевищують очікувані замовником ціни чи оцінки ціни, що існує на ринках; значна різниця між найвищою і найнижчою запропонованими цінами; пропозиції високих цін групуються і несуттєво відрізняються; відсутність оцінки чи робочої таблиці для калькуляції ціни, що пропонується учасником, або її неповнота в учасника торгів, який переміг у тендері; укладання субпідрядів між переможцем торгів та іншими учасниками, що пропонували високі ціни або зовсім не надавали пропозиції; закупівля матеріалів чи оренда устаткування переможцем в учасників торгів; спостерігається зниження вартості в тендерних пропозиціях, так новий учасник торгів виявляє інтерес до них або надає пропозиції і тендер; відмова суб'єктів господарювання, що ознайомилися з тендерною документацією, брати участь у тендері; тендерні пропозиції надають менше ніж зазвичай конкурентів; один учасник торгів надає замовнику не тільки свої власні тендерні пропозиції, а й пропозиції своїх конкурентів; місцеві конкуренти регулярно надають пропозиції за доставку в ближні райони

за вищою ціною, ніж за доставку у віддалені [9, с. 255].

Після проведення аналізу отриманої інформації необхідно прийняти рішення про подальше її використання.

Висновки. Виходячи з отриманих даних, можна виділити такі напрямки використання отриманої інформації.

По-перше, в тому випадку, коли отримані дані свідчать про наявність ознак підготовки або вчинення розглянутих кримінальних правопорушень, за наявності гласних джерел отримання доказів, такі дані є підставою для початку кримінального провадження та прийняття до винних заходів, передбачених кримінальним законом. Якщо ж гласним шляхом виявити вказане кримінальне правопорушення важко, або неможливо, первинна інформація про підготовлюване кримінальне правопорушення, пов'язане з проведенням публічних закупівель може бути реалізована шляхом заведення оперативно-розшукової справи. А у випадку вже скоєного кримінального правопорушення, коли гласні дії не дають результатів, проводяться негласні слідчі (розшукові) дії.

По-друге, отримана первинна інформація може містити достовірні дані про факт порушення законодавства про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти з ознаками правопорушення. У таких випадках можливе притягнення особи, яка вчинила дане правопорушення до адміністративної відповідальності відповідно до положень ст. 164-14 Кодексу України про адміністративні правопорушення [10].

По-третє, отримана в результаті оперативно-го пошуку первинна інформація може бути використана для залучення особи до конфіденційного співробітництва.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновки про те, що здійснення оперативного пошуку інформації про кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель тісно пов'язане з володінням певними знаннями в зазначеній сфері та залежить від можливості доступу до джерел інформації про вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Також необхідно відзначити, що протидія кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель є складним напрямком діяльності підрозділів стратегічних розслідувань Національної поліції України, тому для досягнення максимальної ефективності в даній роботі необхідно виділення оперативних груп чи окремих працівників, які будуть здійснювати оперативний супровід сфери публічних закупівель.

Бібліографічні посилання

1. Коряк В.В. Протидія хабарництву у сфері державних закупівель оперативними підрозділами МВС: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: НАВС, 2012. 283 с.
2. Ніколаюк С.І. Тактика оперативного пошуку ознак економічних та загальнокримінальних злочинів: порівняльний аналіз. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2012. №1 (частина 2). С. 113-122.
3. Нівчик В.П. Розпізнання як елемент оперативного пошуку. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2003. Вип. 1. С. 25-26.
4. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ (загальна частина). Дідоренко Е.О., Козаченко І.П., Кондратьєв Я.Ю. та ін. Луганськ: РВВ ЛІВС, 1999. 390 с.
5. Брильов М.О. Оперативно-розшукова протидія злочинам, пов'язаним з розкраданням бю-

- джетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 256 с.
6. Бурак М.В. Виявлення злочинів під час проведення державних форвардних закупівель зерна. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2016. Вип. 3. С. 143-150.
  7. Меденцев А.М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: МГУ, 2015. 214 с.
  8. Коряк В.В. Протидія хабарництву у сфері державних закупівель оперативними підрозді-
- лами МВС: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: НАВС, 2012. 283 с.
9. Нагачевський С.В. Організація і тактика застосування оперативно-розшукових заходів підрозділами ДСБЕЗ з метою виявлення злочинів у сфері державних закупівель товарів, робіт та послуг. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. Спеціальний випуск (№63). С. 248-257.
  10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07.12.1984. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/80731-10/conv> (із змінами та доповненнями №1684-IX від 15.07.2021) (дата звернення: 25.09.2021).

References

List of legal documents

legislation

1. Kodeks Ukrainy` pro administraty`vni pravoporushennya [Code of Ukraine on Administrative Offenses]: Zakon Ukrainy`s`koyi RSR vid 07.12.1984. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/80731-10/conv> [in Ukr.].

Bibliography

Authored books

2. Koryak, V. V. (2012) Proty`diya xabarny`cztvu u sferi derzhavny`x zakupivel` operaty`vny`my` pidrozdilamy` MVS [Counteraction to bribery in the field of public procurement by operational units of the Ministry of Internal Affairs]: Dy`s. ... kand. yury`d. nauk: 12.00.09. Ky`yiv: NAVS, 283 s. [in Ukr.]
3. Operaty`vno-rozshukova diyal`nist` organiv vnutrishnix sprav [Operational and investigative activities of internal affairs bodies] (zagal`na chasty`na). Didorenko E.O., Kozachenko I.P., Kondrat`yev Ya.Yu. ta in. Lugans`k: RVV LIVS, 1999. 390 s. [in Ukr.]

Journal articles

4. Nikolayuk, S. I. (2012) Takty`ka operaty`vno-go poshuku oznak ekonomichny`x ta zagal`nokry`minal`ny`x zlochy`niv: porivnyal`ny`j analiz [Tactics of operative search of signs of economic and general criminal crimes: comparative analysis]. Naukovy`j visny`k Nacional`noyi akademiyi vnutrishnix sprav. # 1 (chasty`na 2). S. 113-122. [in Ukr.]
5. Nivchy`k, V.P. (2003) Rozpiznannya yak element operaty`vnogo poshuku [Recognition as an element of operational search]. Naukovy`j visny`k Nacional`noyi akademiyi vnutrishnix sprav. Vy`p. 1. S. 25-26. [in Ukr.]
6. Burak, M.V. (2016) Vy`yavlennya zlochy`niv pid chas provedennya derzhavny`x forvardny`x zakupivel` zerna. Naukovy`j visny`k L`vivs`kogo derzhavnogo universy`tetu vnutrishnix sprav. Seriya yury`dy`chna. Vy`p. 3. S. 143-150. [in Ukr.]
7. Nagachevs`ky`j, S.V. (2012) Organizaciya i takty`ka zastosuvannya operaty`vno-rozshukovy`x zah-

odiv pidrozdilamy` DSBEZ z metoyu vy`yavlennya zlochy`niv u sferi derzhavny`x zakupivel` tovariv, robit ta poslug [Organization and tactics of application of operative-search measures by DSBEZ units in order to detect crimes in the field of public procurement of goods, works and services]. Naukovy`j visny`k Dnipropetrovs`kogo derzhavnogo universy`tetu vnutrishnix sprav. Special`ny`j vy`pusk (#63). S. 248-257. [in Ukr.]

Dissertations

8. Bry`lov, M.O. (2017) Operaty`vno-rozshukova proty`diya zlochy`nam, pov`yazany`m z rozkradanniam byudzhety`x koshtiv pid chas budivny`cztva, remontu ta ekspluatatsiyi avtomobil`ny`x dorog [Operational and investigative counteraction to crimes related to embezzlement of budget funds during the construction, repair and operation of roads]: Dy`s. ... kand. yury`d. nauk: 12.00.09. Xarkiv: Xark. nacz. un-t vnutr. sprav, 256 s. [in Ukr.]
9. Medencev, A. M. (2015) Rozsliduvannya zlochy`niv, shho vchy`nyayut`sya u sferi derzhavny`x zakupivel [Investigation of crimes committed in the field of public procurement]: Dy`s. ... kand. yury`d. nauk: 12.00.09. Odesa: MGU, 214 s. [in Ukr.]
10. Koryak, V. V. (2012) Proty`diya xabarny`cztvu u sferi derzhavny`x zakupivel` operaty`vny`my` pidrozdilamy` MVS [Counteraction to bribery in the field of public procurement by operational units of the Ministry of Internal Affairs]: Dy`s. ... kand. yury`d. nauk: 12.00.09. Ky`yiv: NAVS, 283 s. [in Ukr.]

Valeriy Daragan

Doctor of Law, Associate Professor,
Head of the Department of Operational and Role Development
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Dnipro, Ukraine

FEATURES OF SEARCH BY DEPARTMENTS OF STRATEGIC INVESTIGATIONS OF OPERATIONAL INFORMATION ABOUT CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF PUBLIC

The article highlights the features of the operational search for information on criminal offenses in the field of public procurement. It is proposed to identify the following areas of operational search for information on criminal offenses in the field of public procurement: 1) identification of persons aware of the criminal activities of persons involved in the commission of a criminal offense, which can be used as witnesses in court; 2) identification of documents and objects that confirm the criminal actions of persons involved in the commission of a criminal offense, ensuring the possibility of their procedural seizure and use as evidence; 3) detection of the facts of committing criminal offenses in the field of public procurement or actions characteristic of the commission of a certain method of criminal offense. It is established that the implementation of operational search for information on criminal offenses in the field of public procurement is closely related to the possession of certain knowledge in this area and depends on the possibility of access to sources of information on the commission of these criminal offenses. It is proposed to achieve maximum efficiency in this work to identify operational groups or individual employees who will provide operational support in the field of public procurement.

Keywords: public procurement; information search; criminal police; counteraction to criminal offenses.

УДК: 343.98

Ihor Pyrih

Doctor of Law, Associate Professor
Professor at the Department of Forensic Science and Pre-Medical Training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8391-067X>

Hanna Bidniak

Candidat of Law Sciences, Associate Professor
Docent at the Department of Forensic Science and Pre-Medical Training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0515-9761>

USING THE DATA OF THE AUTOMATED BALLISTIC INFORMATION SYSTEM «BALSCAN» TO ESTABLISH THE CIRCUMSTANCES OF CRIMINAL OFFENSES

Анотація. У науковій статті досліджено функціонування балістичного обліку взагалі та зокрема автоматизованої балістичної інформаційної системи «balscan» під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Підґрунтям роботи стали наукові погляди видатних вчених-криміналістів, нормативно-правові акти, судово-слідча та-експертна практика.

Висвітлено завдання балістичного обліку, зокрема, встановлення фактів використання одних і тих же екземплярів зброї у разі вчинення кількох кримінальних правопорушень; виявлення зброї, яка застосовувалась у вчиненні правопорушень, серед вилученої, знайденої та добровільно зданої; при використанні правопорушниками втраченої нарізної або гладкоствольної вогнепальної зброї, що була на озброєнні органів поліції; встановлення зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи тощо. Зазначено особливості формування кулегільзотеки, по-перше, це об'єкти, що мають безпосереднє відношення до події правопорушення, тобто вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, по-друге, джерелами обліків є об'єкти, що використовуються для порівняльного дослідження.

Доведено ефективність введення в експлуатацію комплексної системи балістичної ідентифікації «BalScan» Експертною службою МВС України та особливості її використання в умовах сьогодення. Акцентовано на перевагах її використанні поряд її сталою обліковою базою. Наведені тези підтверджено результатами вивчення експертних висновки, матеріалів кримінальних проваджень та інтерв'юванням практичних співробітників.

Ключові слова: балістичний облік, автоматизована балістична інформаційна система «balscan», кримінальні правопорушення, вогнепальна зброя, кулі, гільзи.

Formulation of the problem. During the disclosure and investigation of criminal offenses, the pre-trial investigation authorities use a variety of evidence acquired legally, among which accounting is important in a new automated format. The need for immediate inspection of seized objects arises during the investigation of banditry, killings, etc. Today, not only the use of registration data, but also almost instant results throughout Ukraine are considered effective, which allows you to make only an automated database.

Using ballistic accounting, it is possible to identify the weapon from which the cartridge case, bullet was fired, as well as to combine several offenses behind the cartridge cases (bullets). In confirmation of this, we will give an example from practice that demonstrates the assistance of information obtained by ballistic account, further investigation and identification of the person of the offender. Thus, in

Pyatykhatsky district of Dnipropetrovsk region, an inspection was conducted on the fact of the fire.

Increasing the effectiveness of detection, disclosure, investigation and prevention of criminal offenses related to the use of weapons is to one extent or another due to the use of certain information support The legislative basis for this is the Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated September 10, 2009 №390 «On approval of the Instruction on the functioning of forensic records of the expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine», according to which among the types of forensic accounting a separate place is ballistic.

Analysis of research and publications in which the resolution of this problem is initiated. The problems of forensic support of investigation of crimes related to the illegal circulation of weapons and ammunition were the subject of consideration of domestic and foreign forensic scientists: V.V. Areshonkova, R.S. Belkin, O.O. Belyakov, P.D. Bilenchuk, V.V. Voynova,

I. F. Gerasimova, V. E. Berger, L. Ya. Drapkina, A.V. Ishchenko, E.P. Ishchenko, B.M. Komaryntsa, A.V. Kofanova, G.M. Meretukova, O.S. Podshybyakina, V.M. Pleskachevsky, V.A Ruchkina, E.N. Ustinova, A.G. Filippova, N.P. Yablokova and others.

The purpose of this work is to study the features of the automated ballistic information system «BALS-CAN» and use its data to establish the circumstances of criminal offenses.

Presentation of the main material. Information support for the investigation of crimes is a multifaceted activity, which is based on the activity in the formation and conduct of forensic records, as well as the practical use of the information contained in them. In the process of information security forensically significant information is collected, processed, stored and used. Analysis of the regularities of such information processes and development of software and technical means on the basis of new information technologies allow us to talk about the possibilities of increasing the level of information support of crime investigation.

Considering the information and reference support of the investigation as a separate criminalistic doctrine, V.V. Biryukov includes a forensic registration, under which he understands «the set of knowledge about the organization and functioning of forensic accounting, as well as the use of information contained in the process of disclosure and investigation of crimes». At the same time, under forensic accounting, the author understands «a set of information and search engines created and operating in law enforcement agencies in order to provide the process of investigating crimes with certain information about objects of increased criminogenic risk, which constitutes their arrays.» [4, p. 315].

Determination of the place of forensic ballistic accounting in the accounting system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine has repeatedly been the subject of scientific debate. However, we support the opinion of some scientists that the difference between administrative, operational and forensic ballistic accounting is quite conditional and depends primarily on the field of law enforcement they are used in [1, p. 143]. Forensic records are used exclusively in the investigation of criminal offenses.

Specifying the tasks of ballistic accounting, note that kulegilsoteks are created for: establishing the facts of the use of the same copies of weapons in case of several criminal offenses; detection of weapons used in committing offenses, among seized, found and voluntarily surrendered; when used by offenders of lost rifled or smooth-bore firearms that were in service with the police; installation of weapons registered at the objects of the permitting system and which is in the personal use of citizens; detection of weapons lost by police officers, among seized, found and voluntarily surrendered.

On the one hand, the kulegilsotek is filled with objects that are directly related to the event of the offense - seized during investigative (search) actions - an inspection of the scene, a search, an investigative experiment. On the other hand, accounting sources are objects used for comparative research: 1) operational search collections (bullets, sleeves and cartridges with traces of weapons; bullets and

casings, experimentally fired from seized, found and voluntarily surrendered weapons; bullets and casings, experimentally shot from table weapons armed with law enforcement agencies, authorized state authorities; bullets and casings, experimentally fired from weapons registered at the objects of the permitting system; bullets and casings, experimentally fired from weapons that are owned by citizens; information about samples of homemade weapons; Sleeves of lost smooth-bore firearms; information about crimes committed with the use of firearms and the facts of its removal from illegal circulation); 2) information and reference collections (weapons formed from natural samples, parts, mechanisms, blanks, tools and information about them; ammunition (formed from natural samples of ammunition or their parts, information about them); bullets and sleeves with traces of weapons (formed from bullets and sleeves experimentally shot from firearms) [6].

Using ballistic accounting, it is possible to install both a weapon from which there was a gun case, a bullet, and a combination of several offenses behind sleeves (bullets). In confirmation of this, we will give an example from practice that demonstrates the assistance of information obtained by ballistic account, further investigation and identification of the person of the offender. Thus, in Pyatykhatsky district of Dnipropetrovsk region, a private house was inspected on the fact of the fire, during which the body of a woman with a bullet wound and a 9mm PM case was found. A month later, in another criminal proceeding during the search of the apartment of two fraudsters, in addition to the main objects of the search, two sleeves were seized. After the ballistic inspection, it was found that all the tubes on the specified criminal proceedings were fired from the same weapon.

Analyzing expert practice, it should be noted that mostly ballistic checks receive bullets, about 20%, the rest are casings, more often shot from recycled pistols for traumatic ammunition, due to their simple access (signal in free access, traumatic with registration.)

In the context of the development of computer technologies, technological progress, undoubtedly, preference is given to automated information and search engines, one of which is the automated ballistic information system «BalScan» of the Czech manufacturer «Laboratory Imaging,» which since 2019 has been operating in the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine at the central and regional levels. The system is universal for detecting firearms on ammunition and its parts. Cartridges, sleeves and bullets detected at the scene are scanned using modern optics, while creating a three-dimensional digital copy, which is further stored in the database. The program automatically evaluates possible matches with other images already entered in the database. The program has a special mode for comparing the found balls or tubes by a forensic expert. The system is designed to digitize a wide range of ammunition from small arms to homemade weapons. The side surface of a case or bullet, the bottom of the sleeve is scanned completely at high resolution with a 360-degree girth of the surface and includes spatial information in the 2D or 3D image [5].

The effectiveness of using automated ballistic accounting was confirmed by the results of interviewing not only employees of expert institutions, but also investigative and operational units. However, the functioning of any automated accounting, taking into account the relative novelty, has separate features and takes some time to put into operation. Computer technologies can not completely replace specialists, but only provide the opportunity to use their special knowledge more efficiently.

To improve the work of the integrated ballistic identification system «BalScan» scientists propose: the introduction by the world community of the distribution of automated ballistic identification systems with a single registry of information encoding, which would make it possible to receive operational information during checks of seized objects on the created and accumulated data from many countries of the world in real time; implementation of ballistic standard on sleeves; marking weapons with tags of any nature (forensic or alphabetical/symbolic), which must be carried out by each manufacturer of weapons, which must be controlled by the state [1, p. 75]. Enjoying this, we consider it necessary to pay attention to the main problem - a large amount of information that needs to be translated into digital format in as short a time as possible, given that specialists need not only to translate into digital format an existing kulegilsotek, which has hundreds of thousands of objects, but also to constantly add new ones.

For example, for registration of one unit of weapons, it is necessary to process at least three sleeves and three bullets (for a gun), which the specialist spends about 10 minutes. In order to register a revolver, it is necessary to process from five to seven shells. It takes even longer to perform formal procedures (filling in journals, assigning identification numbers, etc.). We believe that increasing the number of jobs equipped with the appropriate ballistic complexes can significantly accelerate the process of filling automated accounting.

Conclusion. To sum up, note that the rapid commissioning of the complex ballistic identification system «BalScan» by the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine at all levels, indicates its effectiveness. Taking into account the relative novelty of the system in the post-Soviet space, nowadays it is necessary to note certain limitations in its use in full, which is due to the following factors. Firstly, the need for registration and digitization of the kulegilsotek, which is stored in natural collections, was held the day before, which in our opinion can be solved by introducing additional jobs equipped with a modern integrated ballistic identification system «BalScan.» Secondly, certain obstacles arise during interaction between services (bodies), which provide ballistic objects for inspection by base, which can be avoided by legislative consolidation in the relevant orders, orders and training sessions for advanced training.

Бібліографічні посилання

1. Бондар В. С. Підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення виявлення та розслідування злочинів, учинених із застосуванням вогнепальної зброї URL: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/5/5.pdf>.
2. Гамов Д.Ю. (2006) Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби К.: ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. 29 с.
3. Грищенко О. В. Теоретико-правові засади використання балістичного обліку експертної служби МВС України у розслідуванні кримінальних правопорушень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 45. С. 140-143.
4. Бірюков В. В., Хахановський В. Г., Бондар В. С., Шалімов С. В. Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень: підручн. / за заг. ред. Бірюкова В. В. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 288 с.
5. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання балістичного обліку при розслідуванні кримінальних правопорушень. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 273-274.
6. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України Наказ МВС України від 10 вересня 2009 року № 390 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>.
7. Про судову експертизу Закон України Редакція від 01.01.2021 № 4038-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
8. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристоїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металічними снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 622. Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>.

References:

1. Bondar, V. S. (2018) *Pidvyshchennia efektyvnosti informatsiino-analitychnoho zabezpechennia vyivlennia ta rozsliduvannia zlochiniv, uchynenykh iz zastosuvanniam vohnepalnoi zbroi* [Improving the effectiveness of information and analytical support for the detection and investigation of crimes committed with firearms]. URL: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/5/5.pdf>. [in Ukr.].
2. Hamov, D.Iu. (2006) *Metodyka vstanovlennia nalezhnosti obiekta do boiovykh pryypasiv vohnepalnoi striletskoi zbroi ta yoho prydatnosti do strilby*

- [Method of establishing the object's belonging to the ammunition of small arms and its suitability for firing]. K.: DNDEKTs MVS Ukrainy; DEZP Min-iustu Ukrainy. 29 s. [in Ukr.].
3. Hryshchenko, O. V. (2020) Teoretyko-pravovi zasady vykorystannia balistychnoho obliku ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy u rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen [Theoretical and legal principles of using ballistic accounting of the expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the investigation of criminal offenses]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia. №45. S. 140-143. [in Ukr.].
  4. Biriukov, V. V. & Khakhanovskiy, V. H. & Bondar, V. S. & Shalimov, S. V. (2014) Informatiino-dovidkove zabezpechennia kryminalnykh provadzen [Information and reference support of criminal proceedings]: pidruchn. / za zah. red. Biriukova V. V. K. : «Tsentri uchbovoi literatury». 288 s. [in Ukr.].
  5. Pyrih, I. V. & Bidniak, H. S. (2021) Vykorystannia balistychnoho obliku pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen. Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty [The use of ballistic accounting in the investigation of criminal offenses. International and national security: theoretical and applied aspects] : mater. V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 12 bereznia 2021 r.). Dnipro: DDUVS, S. 273-274 [in Ukr.].
  6. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii funktsionuvannia kryminalistychnykh oblikiv ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy [On approval of the Instruction on the organization of the functioning of forensic records of the expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] Nakaz MVS Ukrainy vid 10 veresnia 2009 roku № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>. [in Ukr.].
  7. Pro sudovu ekspertyzu [On forensic examination]. Zakon Ukrainy Redaktsiia vid 01.01.2021 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukr.].
  8. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, obliku, perevezennia ta vykorystannia vohnepalnoi, pnevmatychnoi, kholodnoi i okholoshchenoi zbroi, prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhennykh humovymy chy analogichnymy za svoimy vlastyvostiamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta patroniv do nykh, a takozh boieprypasiv do zbroi, osnovnykh chastyn zbroi ta vybukhovyykh materialiv [On approval of the Instruction on the procedure for manufacture, purchase, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, melee and melee weapons, domestic devices for firing cartridges equipped with rubber or similar properties of non-lethal metal shells and cartridges to them, as well as ammunition for weapons, main parts of weapons and explosives]. Nakaz MVS Ukrainy vid 21.08.1998 r. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98> [in Ukr.].

Ihor Pyrih

Doctor of Law, Associate Professor
Professor at the Department of Forensic Science and Pre-Medical Training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro
ORCID – <https://orcid.org/0000-0002-8391-067X>

Hanna BIDNIAK

Candidat of Law Sciences, Associate Professor
Docent at the Department of Forensic Science and Pre-Medical Training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro
ORCID – <https://orcid.org/0000-0002-0515-9761>

USING THE DATA OF THE AUTOMATED BALLISTIC INFORMATION SYSTEM «BALSCAN» TO ESTABLISH THE CIRCUMSTANCES OF CRIMINAL OFFENSES

Summary. *The scientific article investigates the functioning of ballistic accounting in general and in particular the automated ballistic information system «balscan» during the disclosure and investigation of criminal offenses. The basis of the work were scientific views of prominent forensic scientists, normative legal acts and investigative and expert practice. The effectiveness of the ballistic identification system «BalScan» commissioning by the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the peculiarities of its use in today's conditions have been proved. It focuses on the advantages of its use along with the constant accounting base. These theses are confirmed by the results of the study of expert opinions, materials of criminal proceedings and interviews with practical employees.*

Keywords: *ballistic accounting, automated ballistic information system «balscan», criminal offenses, firearms, bullets, sleeves.*

УДК: 343.98

Ірина Анатоліївна Петрова,

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна
ORCID <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>
e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

СКЛАДОВІ КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ УСТАНОВИ

Анотація. У статті розглянуто питання щодо окреслення складових концепцій сучасного управління кадровим забезпеченням судово-експертної установи. Автором визначено основні принципи побудови системи управління кадровим забезпеченням сучасної діяльності судово-експертної установи. Окреслені основні етапи процесу формування кадрового потенціалу у відповідності до запропонованої структурної моделі управління кадровим забезпеченням сучасної діяльності судово-експертної установи. У статті зазначено, що проведені дослідження дозволили: оцінити фактичний стан використання кадрового забезпечення судово-експертної установи; визначити пріоритетні напрями сучасної діяльності судово-експертної установи за рахунок ефективного використання її кадрового забезпечення; прийняти ефективні управлінські рішення щодо використання кадрового забезпечення судово-експертної установи.

Ключові слова: концепція, складові управління, судово-експертна установа, кадрове забезпечення, принципи, компоненти.

Постановка проблеми. Поява нових тенденцій в інноваційному управлінні кадровим забезпеченням, визнання одним з пріоритетів сталого розвитку – науково-технологічний прогрес, що змінює потреби кожного, призводить до необхідності узагальнення досвіду управління кадровим забезпеченням та формування нової концепції управління кадровим забезпеченням сучасної діяльності судово-експертної установи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів оцінювання та підвищення ефективності діяльності персоналу установ, котрі безпосередньо чи опосередковано пов'язані із удосконаленням кадрового забезпечення, присвячено праці багатьох науковців. Так, заслуговує на увагу наукова праця, котра висвітлює результати узагальнення існуючих підходів до аналізування ефективності діяльності управлінського персоналу та обґрунтуванню інструментарію її оцінювання, оскільки особливості праці саме керівників зумовлюють певні труднощі в застосуванні загально прийнятих методів щодо цих питань [1, с. 97-102].

Крім того, А. П. Рачинський наголошує, що сучасні стратегічні підходи до оптимізації кадрової політики вимагають удосконалення функціонування служб управління персоналом, розширення функціональних обов'язків працівників відповідних служб, підвищення їх самостійності у вирішенні проблем управління персоналом тієї чи іншої установи. Ним також зауважено, що формування стратегічно нового підходу до оптимізації кадрової політики передусім вимагає вдосконалення її

методологічно та практико-прикладного рівня [2, с. 284]. Однак, залишилося поза увагою науковця питання щодо формування концепції управління кадровим забезпеченням установ.

У своїй монографії О. В. Баніт наголошує, що «розвиток персоналу у великих корпораціях, як складний інтегративний процес, доцільно розглядати:

- по-перше, з позиції загальнометодологічного комплексу підходів, в основі яких лежить системний підхід і тісно пов'язаний з ним синергетичний;
- по-друге, з позицій сучасної освітньої парадигми компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходу (семантичне поле якого розширюється й конкретизується комплексом безпосередньо пов'язаних з ним гуманістичного, акмеологічного, аксіологічного, та опосередковано пов'язаних з ним діяльнісного, суб'єкт-суб'єктного, соціологічного й культурологічного підходів);
- по-третє, в контексті теорій, концепцій і моделей управління персоналом, передусім, з позицій ситуаційного та процесного підходів.

Крім того, вона стверджує, що системний підхід дозволяє розглянути цей процес не ізольовано, а в загальній системі організаційного розвитку транснаціональної корпорації, яка є складною розгалуженою організаційно-економічною системою, що має визначену кількість внутрішніх і зовнішніх зв'язків, велику чисельність складових компонентів (виробництво, маркетинг і збут, фінанси, інформація тощо), серед яких лише людські

ресурси мають системоутворюючі якості і саме від них залежить ефективність використання всіх інших ресурсів» [3, с. 342]. Із такою позицією авторки монографії слід погодитись і враховувати її пропозиції під час розроблення концепції сучасного управління кадровим забезпеченням судово-експертних установ.

У дисертації М. Л. Цукана доведено доцільність використання в системі управління персоналом компетентнісного підходу як сукупності методів, методик та інструментів вимірювання індивідуальної цінності конкретного працівника шляхом урахування загально-корпоративних бізнес-цінностей та компетенцій; умов сталого розвитку, що спрямовано на формування стратегії розвитку підприємств та їхнього персоналу. На основі запропонованого підходу ним удосконалено корпоративну модель компетенцій підприємства, що встановлює набір ключових компетентностей, необхідних для планування та реалізації стратегії сталого розвитку на всіх організаційно-управлінських рівнях підприємства [4, с. 75-76]. Слід погодитись із пропозиціями науковця, оскільки вони можуть стати в нагоді розроблення концепції управління кадровим забезпеченням судово-експертної установи.

Аналізування досліджень науковців свідчить про необхідність підвищення ефективності політики відтворення кадрового потенціалу суб'єктів господарювання, що вимагає вдосконалення системи кадрового менеджменту на засадах узагальнення вітчизняних здобутків та прогресивного світового досвіду в царині управлінських технологій, створення нових національних програм підготовки як керівників, так і фахівців різних рівнів з урахуванням заходів, що мають компенсувати впливи негативних тенденцій на вітчизняному ринку праці [5]. Однак, поза їхньою увагою залишились питання щодо структури та складових концепції сучасного управління кадровим забезпеченням судово-експертних установ.

Метою статті є окреслення складових концепції сучасного управління кадровим забезпеченням судово-експертної установи; наведення характеристики принципів побудови її кадрового забезпечення; виокремлення структурної моделі управління кадровим забезпеченням сучасної діяльності судово-експертної установи; формування етапів розробки системи показників, котрі притаманні кадровому забезпеченню судово-експертної установи та дозволяють оцінити ефективність такого забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Аналізування наукових праць дозволяє зауважити, що більшість науковців формулюють сучасну концепцію управління достатньо широко, виділяючи її відмінності за критеріями:

- оцінювання ефективності (більш повне використання потенціалу співробітників, а не мінімізація витрат);
- за ознакою контролю (самоконтроль, а не зовнішній контроль);
- за формою організації (органічна, гнучка форма організації, а не централізована, бюрократична) тощо [6, с. 156; 7, с. 288-295].

При цьому, науковці відзначають наявність тенденції до підвищення ролі аналітичних функцій кадрових служб. Характерною сучасною рисою роботи з працівниками установи є прагнення до інтеграції усіх аспектів кадрової роботи, усіх стадій їх життєвого циклу з моменту прийому на роботу до виплати пенсійної допомоги.

Виходячи з таких напрацювань науковців, під концепцією управління формуванням кадрового забезпечення сучасної діяльності судово-експертної установи слід розуміти систему теоретико-методологічних поглядів на розуміння та визначення суті, змісту, цілей, задач, критеріїв, принципів і методів кадрового забезпечення, а також організаційно-практичних підходів до формування механізму її реалізації в умовах здійснення усіх напрямів діяльності установи.

В умовах, що постійно змінюються, потребує вдосконалення і концепція управління кадровим забезпеченням судово-експертної установи, а отже її особливості потребують дослідження. Об'єктом концепції, котре досліджується, є кадрове забезпечення судово-експертної установи, що слід розглядати, як відкриту систему, оскільки він знаходиться під постійним впливом факторів зовнішнього середовища, до яких, як правило, відносять: ринок праці, соціально-демографічні фактори, доходи та рівень життя населення, рівень освіти населення тощо.

Однак, поряд із перерахованими властивостями кадрового забезпечення судово-експертної установи, як відкритої системи, йому притаманні такі характерні особливості, до яких відносять:

- унікальність та непередбачуваність;
- наявність граничних можливостей;
- властивість змінювати структуру та формувати варіанти поведінки;
- здатність до адаптації, мобільність тощо.

Становлення теоретичної бази щодо розробки концепції управління кадровим забезпеченням сучасної діяльності судово-експертної установи потребує дослідження вже існуючих і формування, відповідно до вимог розвитку кадрового менеджменту, нових принципів управління ним. Узагальнення принципів кадрового управління, що сформульовані різними науковцями [8; 9; 10; 11], надає можливість визначити основні принципи побудови системи управління кадровим забезпеченням сучасної діяльності судово-експертної установи в умовах впровадження ІТ-технологій:

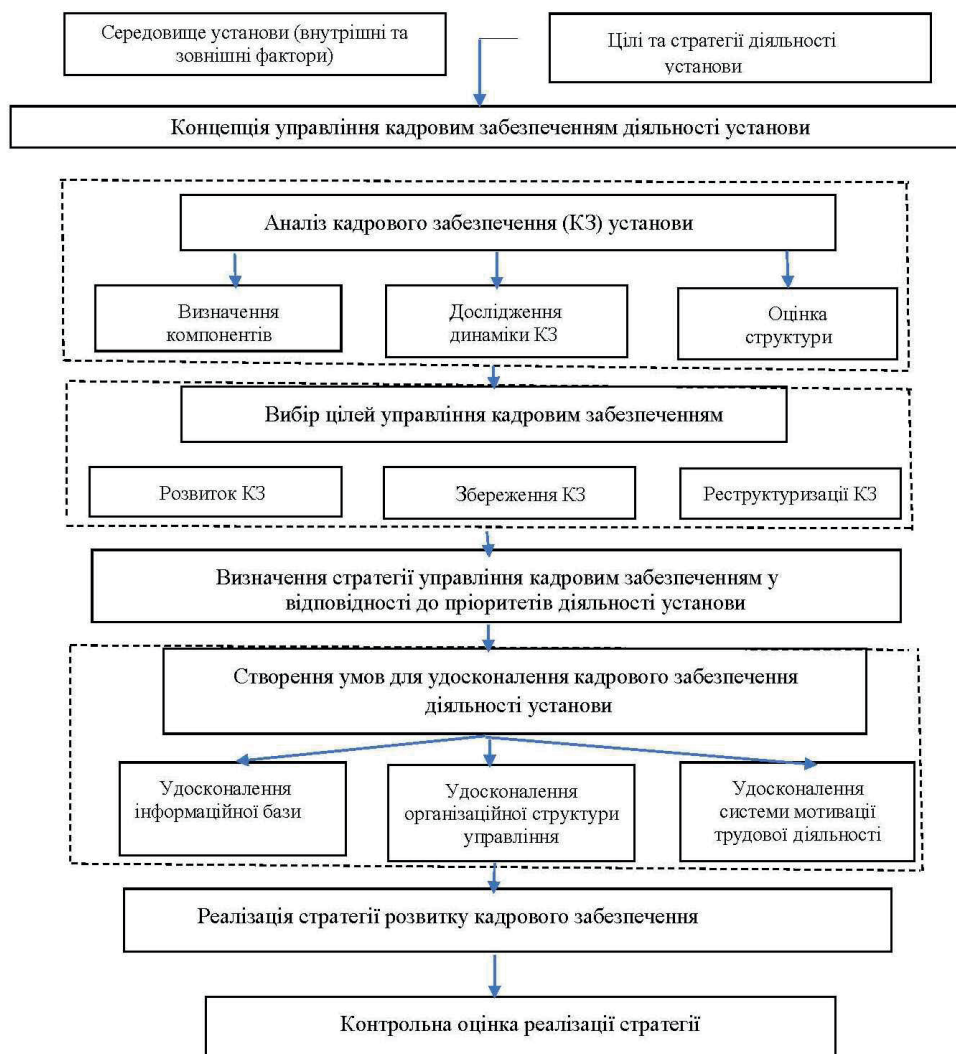
- взаємозв'язок функцій управління кадровим забезпеченням і цілей конкретної установи, тобто, функції управління кадровим забезпеченням не є реакцією на плани її діяльності, вони повністю інтегровані у загальне корпоративне планування;
- професіоналізація функцій управління кадровим забезпеченням судово-експертної установи, тобто, вони мають здійснюватися працівниками відповідної кваліфікації;
- гнучкість – тимчасове вибуття окремих працівників, котрі мають потенціал реалізації інноваційних рішень, не може переривати

процес здійснення будь-яких функцій управління;

- економічність через здійснення найбільш ефективної та економічної організації системи управління кадровим забезпеченням, зниження витрат на систему управління та утримання раціонального кадрового забезпечення;
- науковість – відповідність системи управління та аналізування кадрового забезпечення судово-експертної установи основним напрямам теорії інноваційного менеджменту;
- комплексність – формування та використання кадрового забезпечення судово-експертної установи має бути єдиною системою з необхідним ступенем деталізації;
- перспективність – у процесі формування та управління кадровим забезпеченням

необхідно враховувати перспективи розвитку та збереження усіх напрямів діяльності судово-експертної установи.

Переконані, що реалізація цих принципів передбачає встановлення взаємозв'язків між різними показниками використання кадрового забезпечення судово-експертної установи та характеристиками стану зовнішніх і внутрішніх чинників для розроблення моделей, що розкривають взаємозв'язок між кінцевими результатами діяльності та ступенем використання відносно обмежених кадрових ресурсів. Управління формуванням та розвитком кадрового забезпечення сучасної діяльності судово-експертної установи потребує побудови принципової моделі, як результат досліджень можна запропонувати таку модель (див. рис. 1).

Рисунок 1. Структурна модель управління кадровим забезпеченням сучасної діяльності судово-експертної установи

Основними етапами процесу формування кадрового потенціалу у відповідності до наведеної моделі є:

- аналізування кадрового забезпечення сучасної діяльності судово-експертної установи;
- вибір цілей управління кадровим потенціалом судово-експертної установи;

- визначення стратегії управління персоналом у відповідності до пріоритетів діяльності судово-експертної установи;
- створення умов для інноваційної діяльності судово-експертної установи щодо кадрового забезпечення;

- реалізація безперервного розвитку кадрового забезпечення сучасної діяльності судово-експертної установи;
- контролювання та оцінювання кадрового забезпечення судово-експертної установи з урахуванням вимог сучасності.

Формування механізму досягнення цілей в соціально-технічній системі, якою є будь-яка установа, є особливою складністю через те, що він будується з урахуванням соціальних процесів, котрі протікають в середині даної системи. Зазначимо, що суб'єкти соціально-трудова відносин по-різному уявляють собі цілі діяльності судово-експертної установи та їх переваги. Нівелювання негативних соціальних проявів на усіх ступенях ієрархічної структури судово-експертної установи призводить до покращення загальної атмосфери соціальних відносин та позитивно впливає на її загальний економічний стан, що сприяє досягненню головної мети цієї установи.

Нами була розроблена принципова схема взаємодії процесів управління кадровим забезпеченням для досягнення цілей судово-експертної установи, котра спирається на чітко визначені цілі, на досягнення яких спрямована її діяльність. Для цього розробляється система управління кадровим забезпеченням, котра включає:

- аналізування кадрового забезпечення;
- розробку стратегії управління кадровим забезпеченням;
- аналізування зовнішніх та внутрішніх чинників.

У подальшому на базі системи управління кадровим забезпеченням формуються основні заходи розвитку кадрового забезпечення, що є заключною складовою даної принципової схеми. Розглянемо її складові більш докладно.

Зазначимо, що вбачається за доцільне керівництву судово-експертної установи здійснювати спеціальні заходи із залученням усіх учасників соціально-трудова відносин у процес досягнення головної мети установи. На переконання науковців, що є можливим використати також і в судово-експертних установах, в якості таких заходів найчастіше використовують:

- планування й контроль за кількістю та якістю праці;
- надання працівникам можливостей для підвищення кваліфікації;
- для тих, хто позитивно відзначився відкривати перспективи службового зростання;
- залучення працівників до участі в прийнятті рішень;
- різні системи стимулювання, починаючи від збільшення тарифних ставок та завершуючи внутрішньовиробничим соціальним страхуванням;
- покращення соціальних, виробничих та інших взаємозв'язків в трудових колективах [12; 13; 14; 15; 16; 17].

За своїм змістом ці заходи відображають різні задачі розвитку кадрового забезпечення установи, щовиникають у процесі управління виробничими

та соціально-трудова процесами діяльності судово-експертної установи. Отже, основними напрямками вирішення проблеми удосконалення управління кадровим забезпеченням судово-експертної установи слід визначити:

- пошук методів формування необхідного кадрового забезпечення;
- аналізування та використання можливостей вже існуючого кадрового забезпечення;
- розвиток кадрового забезпечення під впливом змін зовнішнього середовища;
- розробка загальної концепції управління формуванням та розвитком кадрового забезпечення.

Під час розроблення системи показників, що характеризують кадрове забезпечення судово-експертної установи, формують мету, яка відображає необхідність оцінювання рівня її розвитку для прийняття рішень, спрямованих на раціоналізацію трудової складової в діяльності установи. Ця мета має входити в сукупність цілей управління кадровим забезпеченням і бути взаємозалежна в системі формування цілей.

При цьому результати оцінювання кадрового забезпечення судово-експертної установи необхідні для прийняття рішень щодо набору та відбору працівників (формування кадрового потенціалу), а також збереження кваліфікованих кадрів шляхом створення привабливого психологічного клімату в установі. Тому необхідно виділити етапи розробки системи показників, котрі характеризують кадрове забезпечення судово-експертної установи та включають:

- формулювання мети розробки системи під час якої здійснюється оцінювання кадрового забезпечення судово-експертної установи для прийняття ефективних управлінських рішень щодо його раціоналізації;
- визначення стану кадрового забезпечення судово-експертної установи, як сукупності внутрішніх можливостей працівників, котрі реалізуються в процесі їхньої трудової діяльності в конкретній установі;
- визначення системи показників, що характеризують кадрове забезпечення судово-експертної установи, як сукупність взаємозалежних елементів (показників), які порівнянні за змістом поняття та методології виміру;
- формування сукупності показників, що характеризують кадрове забезпечення судово-експертної установи;
- відбір показників, відповідно до вимог, що пропонуються до поняття «система» і, відповідно, до мети і принципів формування системи показників, котрі характеризують кадрове забезпечення судово-експертної установи;

Окремо наголосимо, що система показників, котрі характеризують кадрове забезпечення сучасної діяльності судово-експертної установи, має будуватися за такими принципами:

- під час формуванні системи необхідно враховувати специфічні особливості, як галузевого характеру, так і конкретної судово-експертної установи;
- система повинна мати комплексний характер, тобто, містити такі показники, що відо-

бражають як кількісний, так і якісний аспекти кадрового потенціалу;

- всередині системи має бути забезпечено, з одного боку, статичність (стабільність) її елементів (показників), а з іншого боку – високий ступінь їхньої адаптації до змін зовнішнього та внутрішнього середовища судово-експертної установи;
- елементи (показники) системи повинні знаходитися у взаємозв'язку та мати формалізовані кількісні значення.

Окремо слід зауважити, що система показників, які характеризують кадрове забезпечення судово-експертної установи, функціонує ефективно, якщо досягнуті цілі її діяльності, що повинні входити в сукупність цілей діяльності судово-експертної установи. Досягнення поставлених цілей діяльності системи має забезпечувати кожен працівник судово-експертної установи. Тому науковці вважають дуже важливим забезпечення сприятливих умов, що активізують діяльність працівника в трудовому процесі з максимальною можливою реалізацією його кадрового потенціалу [18, с. 84].

Проблема розробки методичного підходу до оцінювання кадрового забезпечення є важливою для різних галузей, у тому числі й до судово-експертної. Запропонований метод оцінювання кадрового забезпечення за складовими має ґрунтуватися на необхідності врахування таких складових, як:

- визначення переліку компонентів кадрового забезпечення судово-експертної установи;
- обґрунтування вибору зразка та можливості моделювання кадрового забезпечення, який максимально наближався б до потреб судово-експертної установи (ідеального кадрового забезпечення) на основі теорії бажаності;
- орієнтації під час порівняння розвитку компонентів не на середній рівень, а на бажаний;
- забезпечення аналізування компонентів, що сприятливо впливають на кадровий потенціал судово-експертної установи, та компонентів, котрі знижують його рівень, з метою розробки комплексу заходів по усуненню їх негативного впливу.

Метод оцінювання кадрового забезпечення судово-експертної установи, що пропонується, ґрунтується на таких принципах:

- кадрове забезпечення характеризується комплексом компонентів, котрі визначають придатність його до використання в конкретних умовах;
- проведення оцінювання кадрового забезпечення здійснюється за важливими для керівництва судово-експертної установи показниками;
- конкурентні переваги кадрового забезпечення повинні мати довгостроковий характер, тобто, бути орієнтованими на перспективу.

Переконані, що під час оцінювання необхідно орієнтуватися на кадрові переваги конкурентів і враховувати приховані можливості кадрового забезпечення конкретної судово-експертної установи. Принципову схему визначення рівня

розвитку кадрового забезпечення слід складати з урахуванням низки етапів:

- вивчення зовнішнього середовища;
- формування вимог до кадрового забезпечення судово-експертної установи;
- визначення переліку компонентів кадрового забезпечення;
- – аналізування динаміки стану компонентів кадрового забезпечення;
- – оцінювання рівня кадрового забезпечення за складовими: професійно-кваліфікаційні якості; трудові якості; особистісні якості; психологічні якості; фізіологічні якості;
- визначення одиничних показників;
- визначення групового показника;
- визначення інтегрального показника рівня кадрового забезпечення судово-експертної установи;
- порівняння фактичного рівня кадрового потенціалу з бажаним та рівнем кадрового забезпечення установ-конкурентів;
- формування заходів щодо покращення значень компонентів кадрового забезпечення з метою підвищення рівня його ефективності.

Утворена за наведеними вище етапами схема може бути рекомендована для використання судово-експертним установам, що діють в умовах реформування судової системи, коли необхідною складовою успіху стає всебічне та ефективне використання кадрового забезпечення як основного ресурсу конкурентоспроможності установи.

Крім того, оцінювання кадрового забезпечення судово-експертної установи пропонується проводити у такій послідовності:

1. Першим етапом здійснюють дослідження зовнішнього середовища, під час якого слід передбачити збір та аналізування інформації, а також оцінювання можливостей і загроз.

2. Наступним етапом є вибір переліку компонентів для оцінювання кадрового забезпечення. Компоненти для оцінювання мають відображати ті властивості кадрового забезпечення, що ставляться до нього з боку керівництва судово-експертної установи та можуть бути виміряні. На основі загальної номенклатури компонентів кадрового забезпечення кожна установа має сформулювати їх перелік саме для оцінювання власного кадрового потенціалу, виходячи з вимог щодо управління ним. Для вирішення цієї задачі проводять анкетування керівників судово-експертної установи або опитування фахівців, які є провідними в даній галузі діяльності. Визначення компонентів, що в першу чергу цікавлять керівництво та визначають кадрове забезпечення й можливість реалізації цілей судово-експертної установи, є першим кроком до оцінювання міри цієї задоволеності та порівняння розвитку кадрового забезпечення різних установ між собою за кожним компонентом окремо та у їхній сукупності.

3. На третьому етапі проводять аналізування компонентів кадрового забезпечення судово-експертної установи з метою визначення тенденцій їх зміни та виявлення сильних і слабких сторін (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінювання кадрового забезпечення сучасної діяльності судово-експертної установи

Критерії	Показники, що характеризують критерії
1. Кваліфікація і професіоналізм працівників установи	1.1. Рівень зацікавлення у впровадженні інновацій 1.2. Рівень відданості працівників установі та її цілям 1.3. Психофізіологічний стан працівників 1.4. Досвід роботи в інноваційній сфері наукових співробітників 1.5. Частка наукових співробітників по відношенню до всього персоналу установи 1.6. Частка працівників з вищою освітою по відношенню до інших груп працівників 1.7. Рівень професіоналізму працівників установи 1.8. Рівень підвищення кваліфікації працівників
2. Ефективність інноваційного менеджменту в судово-експертній установі	2.1. Рівень інноваційної культури 2.2. Рівень ефективності організаційної структури 2.3. Рівень ефективності організації праці 2.4. Рівень відповідності стилю управління 2.5. Присутність інноваційного відділу в установі чи структурному підрозділі, що виконує його обов'язки. 2.6. Рівень системи інформування працівників 2.7. Рівень ефективності системи стимулювання 2.8. Рівень співпраці з іншими установами в інноваційній сфері 2.9. Рівень психологічного клімату 2.10. Умови праці в судово-експертній установі 2.11. Наявність інноваційного відділу в судово-експертній установі
3. Ефективність творчої діяльності	3.1. Кількість запропонованих ідей у поточному році (за останні 5 років) 3.2. Кількість реалізованих ідей у поточному році (за останні 5 років) 3.3. Рівень новизни інновацій 3.4. Кількість винагород, отриманих на конкурсах і виставках за інновації 3.5. Кількість проданих ліцензій у поточному році (за останні 5 років) 3.6. Кількість зареєстрованих патентів у поточному році (за останні 5 років)
4. Психометричні дані	4.1. Особисті психологічні характеристики працівників

Розробка комплексної методики аналізування кадрового забезпечення виявила необхідність побудови системи показників, що класифікуються відносно певної ознаки. В процесі її розроблення здійснена класифікація показників, що його характеризують, на первинні, вторинні та інтегральні. Наведемо їхню характеристику.

Первинні показники відносяться до системи трудових показників, що характеризують кількісні та якісні компоненти кадрового потенціалу, визначаються розрахунковим шляхом або є нормативними. Індекси компонентів розроблялися для отримання сумарної відсоткової зміни індексу відповідності для розрахунку критерію оптимізації. Обидва індекси є показниками, що характеризують якісний рівень кадрового потенціалу.

Вторинні показники будуються окремо по кожній зі складових якостей кадрового потенціалу для отримання групового показника. Вторинні показники є базою для прийняття управлінських рішень та для подальшого комплексного оцінювання кадрового потенціалу (визначення інтегрального показника). У подальших дослідженнях кадрового потенціалу встановлено, що більшу вагомість мають саме

вторинні показники. Чим більш гнучкими та змістовними вони будуть, тим більшою є імовірність на їх основі досягти поставлених цілей.

Інтегральний показник має включати первинні, вторинні чи обидва типи показників та відноситися до будь-якої сукупності працівників, структурної одиниці чи до всієї судово-експертної установи в цілому. У дослідженні інтегральним показником є значення бажаного та фактичного рівня розвитку кадрового потенціалу установи. Визначення рівня розвитку кадрового забезпечення судово-експертної установи відбувається за властивостями: професійно-кваліфікаційними, трудовими, особистісними, психологічними та фізіологічними.

Оцінювання кадрового забезпечення за властивостями проводиться щодо тих показників, котрі характеризують основні компоненти тієї чи іншої складової діяльності судово-експертної установи. При цьому замість натуральних значень показників компонентів можна використовувати відносні одиничні показники, виражені за допомогою коефіцієнтів відповідності.

4. Четвертий етап, котрий висвітлює аспекти оцінювання кадрового забезпечення за всією

сукупністю однорідних показників, реалізується шляхом розрахунку групового показника за одиничними показниками групи (професійно-кваліфікаційних, трудових, особистісних, психологічних та фізіологічних властивостей) за такою формулою:

$$I_{\text{гр}} = \sum_{i=1}^n q_i a_i \quad (1)$$

де: $I_{\text{гр}}$ – груповий показник, що характеризує певну складову кадрового забезпечення судово-експертної установи;

q_i – i -й одиничний показник, що характеризує компонент певної групи;

a_i – вагомість i -го показника в загальному наборі певної групи (одержана за допомогою методу аналізу ієрархій);

n – кількість показників у групі.

Науковці зауважують, що розраховані таким чином групові показники за складовими кадрового потенціалу установи є відносними оцінками рівня її розвитку, що дають відповідь про стан того чи іншого аспекту кадрового потенціалу [19, с. 8-14].

5. На п'ятому етапі визначають інтегральний показник кадрового забезпечення судово-експертної установи з врахуванням його складових за формулою:

$$I_{\text{інт}} = \sum_{j=1}^m I_{\text{гр}} v_j \quad (2)$$

де: $I_{\text{інт}}$ – інтегральний показник кадрового забезпечення судово-експертної установи;

v_j – вагомість j -ої групи показників кадрового забезпечення (одержана за допомогою методу аналізу ієрархій);

m – кількість груп показників.

Цей показник дає комплексну (інтегральну) характеристику рівня розвитку кадрового потенціалу судово-експертної установи, коли враховуються усі складові [19, с. 8-14].

6. На шостому етапі відбувається порівняння фактичного рівня розвитку кадрового забезпечення судово-експертної установи з рівнем розвитку кадрового забезпечення установ-конкурентів, а також бажаним рівнем розвитку, що отримані експертним шляхом. Це дає змогу оцінити сильні та слабкі сторони кадрового забезпечення судово-експертної установи та визначити заходи з його покращення.

Для того, щоб судово-експертна установа отримала конкурентні переваги, керівництво має найточніше визначити прогнозу потребу рівня розвитку кадрового забезпечення, що є найбажанішою для нього. При цьому необхідно врахувати те, що не завжди найкраще є найбажанішим. Це пов'язано із тим, що існує достатній рівень компонентів, вище якого збільшення показника може бути

недоцільним, наприклад з економічної точки зору. Це пояснюється тим, що деякі компоненти не потребують їх покращання у зв'язку з обмеженістю (або неможливістю) використання такої високої якості, або їх збільшення потребує значно більших фінансових витрат.

Обов'язковою умовою для оцінювання кадрового забезпечення судово-експертної установи є наявність методики, завдяки якій можливим є проведення аналізування як усіх компонентів, так і певної їх сукупності. У протилежному випадку неможливим стає його практичний аналіз та будь-які дослідження, що стосуються кадрового забезпечення, що носять теоретичний характер. Цей метод по суті дозволяє оцінити рівень розвитку кадрового забезпечення з точки зору конкурентних переваг судово-експертної установи в різних напрямках її діяльності. Крім того, такі розрахунки дозволяють проводити факторний аналіз і визначати вплив на рівень розвитку кадрового забезпечення судово-експертної установи як кожної його складової у сукупності, так і окремо взятого компонента.

Висновки. Доведено, що основними етапами процесу формування кадрового потенціалу у відповідності до розробленої нами моделі є: аналіз кадрового забезпечення сучасної діяльності судово-експертної установи; вибір цілей управління кадровим забезпеченням судово-експертної установи; визначення стратегії управління кадровим забезпеченням у відповідності до пріоритетів діяльності судово-експертної установи; створення умов для кадрового забезпечення інноваційної діяльності установи; реалізація безперервного розвитку кадрового потенціалу; контролювання та оцінювання кадрового забезпечення сучасної діяльності судово-експертної установи.

Крім того, проведені дослідження дозволили: оцінити фактичний стан використання кадрового забезпечення судово-експертної установи; визначити пріоритетні напрями сучасної діяльності судово-експертної установи за рахунок ефективного використання її кадрового забезпечення; прийняти ефективні управлінські рішення щодо використання кадрового забезпечення судово-експертної установи. Аналізування динаміки компонентів та оцінювання стану кадрового забезпечення судово-експертної установи дозволило стверджувати, що керівництву установи необхідно вжити заходів щодо розробки пріоритетних напрямів удосконалення кадрового забезпечення, створення умов для його реалізації та контролю його використанням.

Бібліографічні посилання

1. Шило Л. А., Пікуліна Л. Ю., Кіржа Х. Ю. Аналіз та оцінка ефективності діяльності управлінського персоналу підприємства. «Проблеми економіки транспорту». Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. 2017. вип. 14. С. 97–102.
2. Рачинський А. П. Стратегічне управління персоналом в органах державної влади (теоретико-методологічний аналіз) : монографія. Київ. НАДУ. 2009. 316 с.

3. Баніт О. В. Системи професійного розвитку менеджерів у транснаціональних корпораціях: досвід Німеччини і Польщі : монографія. Київ: ДКС-Центр, 2018. 414 с.
4. Цуркан М. Л. Інноваційні механізми управління розвитком персоналу корпоративних підприємств інтегрованих холдингів : дис. ... канд. екон. наук. Маріуполь. 2017. 220 с.
5. Волошин О. П. Теоретико-методологічні основи політики відтворення кадрового потенціалу суб'єктів господарювання. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. С. 110–118. URL: <http://ena.lp.edu.ua>
6. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент. Київ. ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2010. 560 с.
7. Черноморенко Н. В. Проблему ефективного використання трудового потенціала. *Управління трудовими ресурсами: проблеми і перспективи розвитку*: збірн. доп. міжнар. наук.-практ. конф. Хмельницький: ТУП, 2007. С. 288–295.
8. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала: пособие по кадровой работе. Москва. Юристъ, 2009. 496 с.
9. Мурашко Н. И. Управление персоналом организации. Киев. Компас, 2007. 330 с.
10. Старобинский Э. Е. Как управлять персоналом. Москва. Бизнес-школа «Интелсинтез». 2005. 240 с.
11. Управление персоналом в условиях социальной рыночной экономики / Под науч. ред. проф., д-ра Р. Марра, д-ра Г Шмидта. Москва. Из-во МГУ, 2007. 480 с.
12. Кибанова А. Я. Управление персоналом организации: учебник. Москва. ИНФРА-М, 2011. 2-е изд., доп. и перераб. 638 с.
13. Кравченко М. О. Методичні аспекти оцінки кадрового потенціалу інноваційної діяльності промислових підприємств. *Економіка і держава*. Київ, 2006. №2. С. 93–96.
14. Семікіна М. Аспекти перебудови ментальності працівників у системі мотиваційного менеджменту. *Україна: аспекти праці*. 2011. №4. С. 40–46.
15. Бузько І. Р., Вартанова О. В., Надьон Г. О. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах сучасного розвитку ринку праці: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. 304 с.
16. Тренев Н. Н. Стратегическое управление: учеб. пособие для вузов. Москва. ПРИОР, 2009. 282 с.
17. Яновський О. Управління персоналом як технологія успішного бізнесу: коротко про головне. *Кадровик України*. Київ. 2008. №5. С. 122–125.
18. Смоляр Л. Г. Дослідження тенденцій розвитку кадрового потенціалу на промислових підприємствах України. *Економіка & Держава*. 2008. № 5. С. 9–96.
19. Колот А. Теоретичні й практичні аспекти впливу заробітної плати на мотивацію трудової діяльності. *Україна: аспекти праці*. 2008. №8. С. 8–14.

References

1. Banit, O. V. (2018) *Systemy profesiinoho rozvytku menezheriv u transnatsionalnykh korporatsiakh* [Systems of professional development of managers in transnational corporations]: dosvid Nimechchyny i Polshchi : monohrafiia. Kyiv: DKS-Tsentr [in Ukr.].
2. Buzko, I. R. & Vartanova, O. V. & Nadon, H. O. (2009) *Stratehichne upravlinnia personalom pidprijemstva v umovakh suchasnoho rozvytku rynku pratsi* [Strategic management of personnel of the enterprise in the conditions of modern labor market development]: monohrafiia. Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukr.].
3. Chernomorenko, N. V. (2007) *Problemy effektivnogo ispolzovaniia trudovogo potentcials* [Problems of effective use of labor potential]. *Upravlinnia trudovymy resursamy: problemy i perspektyvy rozvytku*: zbirn. dop. mizhnar. nauk.-prakt. konf. khmelnytskyi: TUP [in Ukr.].
4. Kibanova, A. Ia. (2011) *Upravlenie personalom organizatscii: uchebnik* [Personnel management of the organization]. Moscow. INFRA-M. 2-e izd., dop. i pererab [in Rus.].
5. Kolot, A. (2008). *Teoretychni y praktychni aspekty vplyvu zarobitnoi platy na motyvatsiiu trudovoi diialnosti* [Theoretical and practical aspects of the impact of wages on work motivation]. *Україна: аспекти праці*. №8 [in Ukr.].
6. Kravchenko, M. O. (2006) *Metodychni aspekty otsinky kadrovoho potentsialu innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidprijemstv* [Methodical aspects of assessing the human resources potential of industrial enterprises]. *Економіка і держава*. Kyiv. №2 [in Ukr.].
7. Murashko, N. I. (2007) *Upravlenie personalom organizatscii* [Personnel management of the organization]. Kyiv. Kompas [in Rus.].
8. Niemtsov, V. D. & Dovhan, L. Ye. (2010) *Stratehichni menezhment* [Strategic Management]. Kyiv. TOV «UVPK «EksOb» [in Ukr.].
9. Rachynskiy, A. P. (2009) *Stratehichne upravlinnia personalom v orhanakh derzhavnoi vlady (teoretyko-metodolohichniy analiz)* [Strategic personnel management in public authorities (theoretical and methodological analysis)]: monohrafiia. Kyiv. NADU [in Ukr.].
10. Semykina, M. (2011) *Aspekty perebudovy mentalnosti pratsivnykiv u systemi motyvatsiinoho menezhmentu* [Aspects of restructuring the mentality of employees in the system of motivational management]. *Україна: аспекти праці*. №4 [in Ukr.].
11. Shylo, L. A. & Pikulina, L. Yu. & Kirzha, Kh. Yu. (2017) *Analiz ta otsinka efektyvnosti diialnosti upravlinskoho personalu pidprijemstva* [Analysis and evaluation of the effectiveness of the management staff of the enterprise]. «Problemy ekonomiky transportu». *Zbirnyk naukovykh prats Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu*

- zaliznychnoho transportu imeni akademika V. Lazariana. Vyp. 14 [in Ukr.].
12. Smoliar, L. H. (2008). Doslidzhennia tendentsii rozvytku kadrovoho potentsialu na promyslovykh pidpriemstvakh Ukrainy [Research of trends in human resources development at industrial enterprises of Ukraine]. *Ekonomika & Derzhava*. № 5 [in Ukr.].
  13. Starobinskiy, E. E. (2005) *Kak upravliat personalom* [How to manage staff]. Moscow. *Biznes-shkola «Intelsintez»* [in Rus.].
  14. Trenev, N. N. (2009) *Strategicheskoe upravlenie* [Strategic management]: ucheb. posobie dlia vuzov. Moscow. PRIOR [in Rus.].
  15. Tsurkan, M. L. (2017) *Innovatsiini mekhanizmy upravlinnia rozvytkom personalu korporativnykh pidpriemstv intehrovanykh kholdynhiv* [Innovative mechanisms for managing the development of personnel of corporate enterprises of integrated holdings]. (Candidates thesis). Mariupol [in Ukr.].
  16. *Upravlenie personalom v usloviakh sotcialnoi rynochnoi ekonomiki* [Personnel management in a social market economy] (2007) / Pod nauch. red. prof., d-ra R. Marra, d-ra G Shmidta. Moscow. *Izvo MGU* [in Russian].
  17. Vesnin, V. R. (2009) *Prakticheskii menedzhment personala: posobie po kadrovoi rabote* [Practical personnel management: a manual on personnel work]. Moscow. *Iurist* [in Rus.].
  18. Voloshyn, O. P. *Teoretyko-metodolohichni osnovy polityky vidtvorennia kadrovoho potentsialu subiektiv hospodariuvannia* [Theoretical and methodological foundations of the policy of reproduction of human resources of economic entities]. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository URL: <http://ena.lp.edu.ua> [in Ukr.].
  19. Yanovskiy, O. (2008) *Upravlinnia personalom yak tekhnolohiia uspishnoho biznesu: korotko pro holovne* [Personnel management as a technology of successful business: briefly about the main thing]. *Kadrovyyk Ukrainy*. Kyiv. №5 [in Ukr.].
-

Iryna Petrova

Components of the concept of modern personnel management of a forensic institution

The article considers the issue of outlining the components of the concept of modern personnel management of a forensic institution. The author identifies the basic principles of building a personnel management system for the modern activities of a forensic institution, namely: the relationship between the functions of personnel management and the goals of a particular institution; professionalization of personnel management functions of a forensic institution; flexibility; economy; scientific and innovative, comprehensive; prospects.

It is emphasized that the main stages of the process of personnel potential formation in accordance with the developed model are: analysis of personnel support of modern activity of forensic institution; choice of goals of personnel management of forensic institution; determining the strategy of personnel management in accordance with the priorities of the forensic institution; creating conditions for staffing the innovative activities of the institution; implementation of continuous development of human resources; monitoring and evaluation of staffing of modern activities of forensic institutions. A schematic diagram of the interaction of human resources management processes to achieve the goals of the forensic institution, which is based on clearly defined goals, to achieve which its activities are aimed.

In addition, the article states that the research allowed to: assess the actual state of use of staff of the forensic institution; to determine the priority areas of modern activity of the forensic institution due to the effective use of its staffing; make effective management decisions on the use of staff of the forensic institution. Analysis of the dynamics of components and assessment of the staffing of the forensic institution allowed to argue that the management of the institution needs to take measures to develop priority areas for staffing, creating conditions for its implementation and control of its use.

Keywords: concept, management components, forensic institution, staffing, principles, components.

УДК 343.98

Спіцина Ганна Олександрівна

доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри
права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6677-6915>

Філіпенко Наталія Євгенівна

доктор юридичних наук, доцент,
професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ВИЯВЛЕННІ І РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ (оглядова стаття)

Анотація. У статті проаналізовано концептуальні засади, погляди та ідей щодо розуміння сутності та форм застосування спеціальних знань при виявленні і розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій, розглянуто її поняття.

Досліджено співвідношення дотичних між собою понять «експерт» та «обізнана особа», адже однією з головних проблем, яку не можна оминути в рамках криміналістичного дослідження є неоднозначність як наукового розуміння, так і практичного застосування відповідного понятійно-категоріального апарату. На нашу думку, під «спеціальними знаннями» при виявленні і розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій, розуміються пізнання в різних областях науки, в тому числі права, техніки, мистецтва і ремесла стосовно області комп'ютерної інформації та сфери високих технологій, отримані в рамках професійної або спеціальної освіти, професійної діяльності, що включають знання теорії, навички та вміння, і використовувані учасниками цивільного, арбітражного, адміністративного і кримінального судочинства з метою встановлення обставин, що підлягають доведенню по конкретній справі, в порядку, передбаченому відповідним процесуальним законодавством України.

Ключові слова: судова експертиза, спеціальні знання, експерт, обізнана особа, комп'ютерна інформація, технології, комп'ютерно-технічна експертиза, судово-експертні установи.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується всеосяжним проникненням сучасних інформаційних технологій в різні сфери людської діяльності: економічну, соціальну, управлінську та інші. Сьогодення характеризуються різким зростанням злочинів у сфері комп'ютерної інформації, а також злочинів, де комп'ютерні засоби використовуються як елементи способу їх вчинення та приховування.

До основних інформаційних загроз сучасності фахівці відносять:

1. Поширення областей використання спеціальних знань при виявленні і розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій понароджує нові ризики, пов'язані з можливістю трансграничного обігу інформації, яка все частіше використовується для досягнення злочинних геополітичних, військово-політичних, терористичних, екстремістських

та інших протиправних цілей на шкоду міжнародної безпеки і стратегічній стабільності.

2. Слабкість системи протидії кібератакам терористів. На жаль, слід констатувати, що рівень захисту внутрішньої критичної інфраструктури та авіації не завжди відповідає сучасним світовим вимогам безпеки. Дуже часто це відбувається через корупцію або недоліки в організаційно-господарській діяльності на критичних інфраструктурних та авіаційних об'єктах [1].

3. Розширення масштабів застосування спецслужбами окремих держав технологій інформаційно-психологічного впливу з метою дестабілізації внутріполітичної та соціальної ситуації в окремих регіонах, що веде до підризу суверенітету та територіальної цілісності держав.

4. Активізація інформаційно-психологічного впливу на українське суспільство, особливо молодь, з метою нав'язування проросійської позиції та зради національним інтересам України.

5. Посилення впливу терористичних та екстремістських організацій, які у своїх практиках активно використовують механізми інформаційного впливу на індивідуальну та суспільну свідомість, активно вербують через соціальні мережі прибічників та симпатиків з метою розпалювання ненависті на релігійному, расовому, етнічному ґрунті.

6. Виникнення нових та вдосконалення вже існуючих комп'ютерних злочинів, особливо у господарсько-фінансовій сфері.

7. Зростання кількості комп'ютерних атак на об'єкти критичної інфраструктури та авіаційного транспорту.

8. Недостатність наукових досліджень, спрямованих на створення перспективних високих технологій, низький рівень впровадження вітчизняних розробок у сферу забезпечення інформаційної безпеки тощо.

Особливої актуальності ці загрози набувають на теренах України, оскільки наша держава вже більше шести років перебуває у стані перманентної війни. Адже є такий вислів: інформація – це також війна!

Розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з використанням комп'ютерних засобів, в даний час не може бути здійснено без використання спеціальних знань в області сучасних інформаційних технологій. Важливим аспектом тут є те, що експерт, володіючи спеціальними знаннями і відповідною кваліфікацією, в змозі вирішити найскладніші питання, що ставляться перед ним з боку слідчих, суддів та інших представників правоохоронних та правозастосовних органів.

Особливості виявлення і дослідження криміналістично-значимої комп'ютерної інформації пов'язані, перш за все, з тим, що дана область спеціальних знань включає в себе ряд досить різномірних наукомістких напрямів, таких як електроніка, електротехніка, інформаційні системи і процеси, радіотехніка та зв'язок, обчислювальна техніка (у т.ч. програмування) і автоматизація. Злочини розглянутих категорій носять найчастіше латентний характер, не залишають видимих слідів і складні з точки зору розкриття і збирання доказової інформації в зв'язку з широким застосуванням засобів віддаленого доступу, захисту даних тощо.

Недостатність теоретико-методологічних основ, значна відсутність напрацювань з теоретичних і прикладних аспектів судово-експертного дослідження використання спеціальних знань при виявленні і розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій не тільки негативно впливає на діяльність правоохоронних органів, а й ставлять під загрозу ефективність усіх заходів у державі, спрямованих на протидію злочинності в сфері сучасних інформаційних технологій.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання використання спеціальних знань при виявленні і розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій піддавалися науковому аналізу

в теорії криміналістики, судової експертизи, кримінології та інших споріднених галузей правничих наук. Цьому були присвячені роботи вчених радянської доби, сучасних вітчизняних науковців та фахівців закордонних шкіл. Серед них: Т. В. Авер'янова, І. В. Арістов, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, Р. С. Белкін, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. А. Журавель, Р. А. Калюжний, В. П. Колмаков, О. М. Литвинов, А. І. Марущак, М. В. Нечипорук, Г. О. Спіцина, Н. Є. Філіпенко, В. Ю. Шепітько, В. М. Шерстюк, М. Г. Щербаковський, та інші [2; 3; 4; 5; 6; 7], що дає підстави зробити висновок про міжгалузевий характер цієї проблематики. Коло наукових розробок цієї проблематики доволі широке, однак далеко не всі проблемні питання експертизи в адміністративному процесі дістали вирішення – окремі з них були тільки позначені, а деякі й досі залишаються дискусійними. Проте ці дослідження здебільшого зосереджені на сфері правового регулювання, формування системи інформаційної безпеки України та діяльності співробітників правоохоронних органів. Тому, жодним чином не применшуючи наукової та практичної цінності опублікованих робіт з проблеми, яка розглядається, зауважимо, що питання використання спеціальних знань при виявленні і розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій потребує комплексного висвітлення з урахуванням положень сучасного чинного законодавства та проблем практики.

Метою статті є аналіз концептуальних засад, поглядів та ідей щодо розуміння сутності застосування спеціальних знань при виявленні і розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій та розробку теоретико-прикладних пропозицій щодо застосування її напрацювань у практику протидії злочинності.

Викладення основного матеріалу. Однією з найбільш важливих процесуальних форм використання спеціальних знань вважається експертиза. Але перш ніж докладно зупинитися на розгляді питань, яким присвячена дана робота, ми вважаємо за необхідне зупинитися на науковому аналізі теоретико-прикладних категорій, які нами будуть використовуватися.

По-перше, це поняття «експертиза», яке у фаховій науковій літературі найчастіше використовується у якості словосполучення «судова експертиза».

Термін «експертиза» походить від лат. «*expertus*» і означає «досвідчений», «знаючий» та від франц. «*expertise*» – «випробуваний» [8, с. 133]; розгляд дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідному явищу; дослідження, розгляд експертом якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань [9, с. 275]; розгляд питання експертом з метою винесення висновку [11, 904]; дослідження справ, що потребують спеціальних знань [11, с. 290].

У Великому енциклопедичному юридичному словнику судова експертиза визначається як дослідження спеціалістом-експертом матеріальних

об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, що знаходиться у провадженні органів дізнання, досудового слідства або суду. Основна відмінність судової експертизи від експертиз, проведення яких практикується за межами судочинства, на думку дослідників, полягає у тому, що факти, існування яких стверджується або заперечується судовим експертом, є засобом доказування [12, с. 232].

Поважний радянський науковець, криміналіст Р. С. Белкін вважає, що судова експертиза – це родове поняття досліджень, які проводяться відповідно до кримінально-процесуального або цивільно-процесуального закону особою, що володіє спеціальними пізнаннями в науці, техніці, мистецтві, ремеслі з метою встановлення обставин (фактичних даних), що мають значення для справи [13, с. 305].

Вивчаючи дане поняття, Т. С. Волчецька тлумачить його в широкому розумінні як дослідження, що проводиться досвідченою особою для відповіді на питання, що вимагають спеціальних (наукових, професійних, дослідних) знань, і зазначає, що несудова експертиза, на відміну від судової, призначається не у зв'язку з провадженням у справі і проводиться не в процесуальній формі [14, с. 6-7].

Судова експертиза, на думку В. Ю. Шепітько, – це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом за завданням слідчого або судді речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення справи [15, с. 130].

Під терміном «судова експертиза» В. В. Гордєєв розуміє один із різновидів експертизи, яка має особливі ознаки, визначені в законі [16, с. 94].

Судова експертиза, за твердженням Ю. Я. Лози, це дослідження, що проводиться суб'єктом процесуальної діяльності – експертом, – з метою встановлення фактів, що мають важливе значення для вирішення конкретної юридичної справи [17, с. 12].

Луцький М. І. підкреслює, що судова експертиза – це не просто дослідження, а й оцінка експертом у межах своєї компетенції виявлених фактів. На його думку, судова експертиза – це регламентована законом діяльність фахівця, чий знання у відповідній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла на підставі процесуальних документів суду застосовуються при дослідженні обставин справи з метою встановлення об'єктивної істини [18, с. 12].

О. І. Жеребо розуміє судову експертизу як слідчу дію з організації та тактики використання спеціальних знань з метою одержання доказової інформації методами наукового дослідження, які виконуються за дорученням слідчих і судових органів і відображаються у висновку експерта [19, с. 100].

Термін «судова експертиза» в процесуальному законодавстві почало вживатися відносно недавно, що зосереджує увагу на процесуальних особливостей судочинства, порівняно з експертизою в інших сферах діяльності людини. Також наголос припадає на суб'єкта здійснення експер-

тизи – судового експерта, який є суб'єктом процесуальної діяльності.

Провівши аналіз робіт сучасних українських науковців [20, с. 292-293; 21, с. 97-103], можна виокремити головні ознаки судової експертизи: дослідження питань експертом як процес застосування спеціальних знань; процесуальна форма призначення судової експертизи; процесуальна самостійність та індивідуальна відповідальність судового експерта; всебічне та об'єктивне проведення судової експертизи; безпосереднє дослідження об'єктів експертизи; процесуальне оформлення результатів у письмовому, спеціальному документі – висновку експерта; надання висновку тощо.

Таким чином, під власне поняттям «експертиза» розуміється переважно спосіб сприйняття, дослідження та перевірки доказів, а термін «судова експертиза» означає, що мається на увазі не будь-яка експертиза, а така, що використовується у судовому процесі (адміністративному, цивільному, кримінальному тощо). Характерною ознакою процесу є достатньо суворого процесуальна форма – як спосіб його існування.

По-друге, необхідним є розмежування таких дотичних між собою термінів, як «експерт» та «обізнана особа».

У положеннях статті 69 Кримінального процесуального кодексу України зазначається, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [22].

Як вже зазначалося раніше, у фаховій літературі, поряд із терміном «експерт» досить широко використовують термін «обізнана особа». Зазвичай це поняття окреслює сукупне найменування осіб, що задовольняють потреби судочинства у спеціальних знаннях [23].

Бондаренко О. О. визначає обізнаних осіб як будь-яких незацікавлених у вирішенні справи компетентних осіб, які володіють спеціальними знаннями у певній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла і досвідом їх використання та залучених дізнавачем, слідчим, прокурором, судом (суддею) до участі у кримінальній справі з метою сприяння їм у вирішенні питань, що вимагають застосування спеціальних знань і практичних навичок [24, с. 9].

В. М. Махов пропонує використовувати термін «обізнані особи» для усіх осіб, які мають спеціальні знання та навички їх застосування, не зацікавлені у результаті справи, покликані слідчим, судом для здійснення сприяння у встановленні істини по справі у випадках, формах, передбачених законом [25, с. 54]. Взагалі ми підтримуємо думку науковця, але хочемо підкреслити, що у визначенні автор робить акцент не тільки на спеціальних знаннях, а ще й на «навичках їх застосування». Ми не можемо із цим погодитися,

оскільки категорія «спеціальні знання» належать не до теорії пізнання, а до специфічної правової сфери. Тому ми поділяємо точку зору тих вчених, які навички та уміння відносять до структури спеціальних знань [26, с. 24-25]. Ми вважаємо, що застосовувати спеціальні знання без усталених навичок їх використання неможливо, адже ці елементи є невід'ємними та функціонально взаємопов'язаними частинами.

На думку А. Ф. Волобуєва, обізнана особа – це незацікавлена в результатах справи особа, яка володіє спеціальними знаннями в певній галузі і залучається до участі в розкритті та розслідуванні злочинів для вирішення спеціальних питань [27, с. 250].

За міркуваннями М. Г. Щербаковського й Д. В. Куриленко, обізнаними особами є будь-які фахівці, крім професійних учасників процесу, які володіють спеціальними (неправовими) і правовими знаннями [7, с. 153].

По-третє, експерти/обізнані особи – це носії спеціальних знань.

Історія виникнення спеціальних знань розпочинається з появою перших типів держави та правових відносин, коли встановлювались і порушувались певні правила поведінки, звичай і закони. Учинення протиправних дій зумовило потребу в уведенні спеціальних правил і методів щодо розкриття й розслідування злочинів, установлення злочинців. Формування спеціальних знань здійснювалося в межах процесу, притаманного суспільству ... Безумовно, поява криміналістичних засобів, прийомів і методів пов'язана з відправленням правосуддя, слідчої, розшукової та експертної практики [28, с. 11].

Теоретична категорія «спеціальні знання» розглядалася ще у минулому столітті та розроблялася такими відомими фахівцями в області права, як В. Арсенєвим, А. Вінбергом, В. Гончаренком, М. Костицьким, Г. Нагорним, Ю. Орловим, І. Петрухіним, А. Ейсманом та іншими. Але і сьогодні вона привертає увагу багатьох спеціалістів, оскільки є дуже актуальною. Колективом учених-криміналістів України, Литовської Республіки та інших країн підготовлено та у 2016 р. видано перший том підручника з криміналістики англійською мовою за науковою редакцією професора Університету Миколаса Ромеріса Г. Малевські та професора Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого В. Ю. Шепітька [29], у якому розглядаються основи використання спеціальних знань.

Як зазначає О. О. Ейсман, спеціальні знання – це знання не загальновідомі, не загальнодоступні, такі що не мають масового поширення; іншими словами, це знання, якими володіє обмежене коло спеціалістів, причому глибокі знання у галузі, наприклад фізики, є у такому значенні спеціальними для біолога ... це знання, якими не володіє адресат доказування (слідчий, суд, учасники процесу) [30, с. 89-91]. Дане визначення викликало бурхливу дискусію серед науковців. Певні науковці не погоджуються із даною дефініцією.

На думку Ю. К. Орлова, спеціальними знаннями є ті знання, що виходять за рамки загальноосвітньої підготовки та життєвого досвіду. Ними

володіє тільки певне вузьке коло осіб [31, с. 6-7]. Схожої думки дотримується М. К. Треушніков, який зазначає, що під спеціальними знаннями ... потрібно розуміти такі знання, що перебувають за межами правових знань, загальновідомих узагальнень, що випливають з досвіду людей [32, с. 269].

Спеціальними знаннями, на думку Г. М. Нагорного, є знання, що отримані в результаті професійної підготовки з наукових, інженерних, виробничих спеціальностей, а також інші загальновідомі знання, необхідні для вирішення питань у справі [33, с. 42]. Б. В. Романюк вказує, що спеціальні знання – це сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального) виду, якими володіють особи (спеціалісти) у межах будь-якої професії в різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла [34].

Спеціальні знання, за міркуванням В. М. Реваки, це система відомостей у галузі науки, техніки та інших сфер людської діяльності, а також система прийомів і навичок, набутих суб'єктом у результаті цілеспрямованої, вольової діяльності зі значними витратами часу й інтелектуальних зусиль, що можуть у встановленому законом порядку сприяти органам, які здійснюють кримінальне судочинство, в розкритті і розслідуванні злочинів і винесенні законного, обґрунтованого і справедливого рішення по кримінальній справі [35, с. 29].

Розгорнуте визначення поняття «спеціальні знання» наводить М. Г. Щербаковський, розуміючи під ними професійні навички, набуті обізнаною особою у процесі практичної діяльності в різних галузях науки, техніки й інших суспільно корисних сферах людської діяльності, що використовуються разом з науково-технічними засобами під час проведення експертизи. Змістом спеціальних знань є теоретично обґрунтовані й перевірені практикою положення і правила, які відносяться до будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва [36, с. 6].

Провівши науковий аналіз наведених дефініцій, хочемо запропонувати авторське визначення «спеціальних знань» при виявленні і розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій, під якими розуміються пізнання в різних областях науки, в тому числі права, техніки, мистецтва і ремесла стосовно області комп'ютерної інформації та сфери високих технологій, отримані в рамках професійної або спеціальної освіти, професійної діяльності, що включають знання теорії, навички та вміння, і використовувані учасниками цивільного, арбітражного, адміністративного і кримінального судочинства з метою встановлення обставин, що підлягають доведенню по конкретній справі, в порядку, передбаченому відповідним процесуальним законодавством України.

Стосовно теми нашої статті зазначимо, що до спеціальних знань у сфері комп'ютерної інформації та комп'ютерної техніки, можуть бути віднесені пізнання в різних областях науки, в тому числі техніки, мистецтва і ремесла стосовно області комп'ютерної інформації та сфері високих технологій, отримані

в рамках професійної чи спеціальної освіти, професійної діяльності, що включають знання теорії, навички та вміння, і використовувати учасниками судочинства з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню по конкретній справі, в порядку, передбаченому відповідним процесуальним законодавством України. Спеціалізація обізнаних осіб в області комп'ютерних технологій визначається через наявність поглиблених знань і досвіду роботи з певними операційними системами і програмним забезпеченням, комп'ютерними мережами і технічними пристроями. У зв'язку з цим, залучаючи обізнаних осіб до участі в слідчих діях, призначаючи експертизу, слід враховувати предметну спеціалізацію експертів і фахівців.

Як і будь-який інший рід судової експертизи, потреба в якому виникла з кінця ХХ століття з появою нових видів злочинів і вдосконаленням технічних засобів (генетична, лінгвістична), комп'ютерна експертиза пройшла всі стадії розвитку - від формулювання предмета і завдань, визначення термінології до формування сучасної академічної та методичної школи, що відповідає вимогам кримінального процесу, технічним вимогам дослідження об'єктів високих технологій. На різних стадіях формування даного роду експертиз застосовувалися різні найменування (програмно-технічна, інженерно-комп'ютерна, судово-технічна експертиза інформаційно-обчислювальних систем, інформаційно-технічна, інформаційно-технологічна експертиза, судово-кібернетична експертиза). Сьогодні використовується термін «комп'ютерно-технічна експертиза» (далі - КТЕ), який застосовується в судово-експертних установах Міністерства юстиції України. При цьому ми вважаємо, що сучасна термінологія не є остаточною. Використання термінів прямо чи опосередковано пов'язане з появою нових чи моральним старінням технічних засобів, тому в подальшому можливо як поява нових видів комп'ютерно-технічної експертизи, так і зміна самого її найменування. Однак, незалежно від назви, незмінним залишається її висока технократичність і потреба з боку як правоохоронних органів, так і суспільства в цілому.

Основним завданням експертів, при здійсненні ними комп'ютерно-технічної експертизи є відповідь на питання, що вимагають спеціальних знань в області «форензик» (комп'ютерної криміналістики) - знань про методи пошуку, закріплення і дослідження цифрових доказів за злочинами, пов'язаними з комп'ютерною інформацією (кіберзлочинів).

Комп'ютерно-технічна експертиза дозволяє сформувати цілісну побудову доказової бази шляхом вирішення більшої частини діагностичних та ідентифікаційних питань, тобто вирішує завдання, пов'язані з пошуком, виявленням, оцінкою і аналізом інформації, що міститься в комп'ютерній системі. В результаті КТЕ, що проводиться під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням інформаційної безпеки у відкритих комп'ютерних мережах, розкраданням (руйнуванням, модифікацією) інформації та

порушенням інформаційної безпеки, формується інформація про уразливість процесів переробки інформації в інформаційних системах. При цьому результати КТЕ можуть бути використані фахівцями з інформаційної безпеки для вдосконалення існуючих засобів захисту інформації та забезпечення інформаційної безпеки.

З огляду на розробки закордонних та вітчизняних вчених [37, с. 296-298; 38, с. 97-100; 39; 40, с. 105-111], сучасний рівень розвитку науки і техніки, практичний досвід здійснення комп'ютерно-технічної експертизи, зрозуміло, що в якості основних областей досліджень фахівців у царині КТЕ є інтегровані та вбудовані системи, відкриті системи, системи зв'язку, а також мультимедійні об'єкти. У більшості випадків метою подібних досліджень є вирішення діагностичних та ідентифікаційних завдань при дослідженнях інформаційної системи, отримання доступу до електронного обладнання й інформації. Так, особлива увага при дослідженнях мобільних терміналів приділяється телекомунікаційним сервісів SMS, EMS, MMS, тому що вони можуть надавати відомості про осіб, причетних до вчинення кримінальних дій, в тому числі і в мережах мобільного зв'язку [41, с. 203-217].

Великий обсяг роботи експертів вітчизняних судово-експертних установ та їх закордонних колег (наприклад, в Нідерландах, Чехії, Італії), пов'язаний із дослідженням *відкритих систем*, які охоплюють різні операційні системи, їх архітектури, апаратно-програмні комплекси. Апаратними об'єктами експертизи в цих випадках є різні комп'ютерні системи: від мініатюрних персональних комп'ютерів до надзвичайно великих суперкомп'ютерів. Для цих систем характерна наявність різноманітних електронних накопичувачів даних: від жорстких і флоппі-дисків, стрічок, CD-ROM, DVD, магнітооптичних накопичувачів до RAID-масивів, тобто здійснюється аналіз комп'ютерного середовища. В цілому експертами успішно застосовуються при розслідуванні злочинів та отриманні інформації з електронних носіїв, такі операції як: злом захистів під паролем; моделювання пам'яті вилучених електронних апаратів в пам'яті комп'ютера (органайзерів, стільникових телефонів, сім-карт, смарт-карт і модулів, смартфонів та інших носіїв інформації, за допомогою апаратного програмного інструментарію (Cardreader CardLabs) тощо.

Географічні інформаційні системи та комунікаційні інформаційні системи є наступним перспективним напрямом експертів, що спеціалізуються у мережевих відкритих системах. Основними завданнями тут є аналіз різних інформаційних потоків з метою їх виявлення, інтерпретації повідомлень, відновлення інформації, розкодування даних, виявлення використаних різних алгоритмів тощо. Головне місце експертному дослідженню займає вивчення протоколів передачі даних, в тому числі повного стека протоколів за рівнями OSI¹. Ця модель включає до себе маршрутизовані і транспортні протоколи. Окремим видом є проведення дослі-

1 Стандартизована модель мережевої архітектури.

джен телекомунікаційних мереж забезпечення стільникового зв'язку GSM, GPS, GPRS-комунікацій. Однак дії фахівців з перехвату сигналів зв'язку, їх аналізу, ідентифікації систем локального і глобального зв'язку, географічної області, локалізації користувача/адресата, найчастіше пов'язані з проведенням оперативно-розшукової діяльності та використовуються експертами лише у прикладних цілях для вирішення окремих завдань. Подібна ситуація спостерігається і в дослідженнях, пов'язаних із розслідуванням різноманітних злочинів у глобальних мережах. Ця область спеціальних знань включає до себе як завдання ідентифікації та діагностики користувачів мережі, їх ресурсів, так і аналіз роботи провайдерів, характеристик досліджуваних трафіків та інформаційних систем Internet, активне використання різних програм-браузерів тощо. Сучасні Інтернет технології, технології розробки програмного забезпечення (OLE, ActiveX), різні plug-ins, Java-аплети значно розширюють список можливих форматів даних та об'єктів програмного забезпечення, що потрапляють до уваги експертів.

Даний перелік напрямів комп'ютерно-технічної експертизи не є вичерпним, і може бути змінений та доповнений з урахуванням сучасного розвитку комп'ютерної техніки, високих технологій та програмного забезпечення, а також розробок нових методик дослідження технічних і програмних засобів. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє забезпечити більш ефективний підбір окремих експертів, які володіють спеціаль-

ними знаннями при виявленні і розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій, а також скоротити час проведення експертиз за рахунок чіткого визначення завдань їх розподілу між відповідними фахівцями.

Висновки. Підсумовуючи викладене зазначимо, що розвиток нанотехнологій і зрощування нейротехнологій з мікроелектронікою, становлення психотехнічних експертиз, технологій географічних інформаційних систем в життя суспільства і держави, активне впровадження принципово нових технологій, заснованих на телекомунікаційних та інформаційних складових, свідчать про важливість подальшого розвитку вже існуючих та формування нових напрямків комп'ютерно-технічної експертизи.

Для підвищення ефективності протидії комп'ютерній злочинності, поряд з розробкою методичного забезпечення здійснення експертних досліджень та підвищення кваліфікації судових експертів, зокрема, оволодіння ними новітніми спеціальними знаннями, необхідно проведення регулярних міжнародних зустрічей представників судово-експертних установ, правоохоронних органів, спеціалістів, обізнаних осіб. Метою цих буде конкретизація основних напрямків даного виду діяльності та обмін досвідом, а також взаємодія у протидії міжнародним злочинним групам, які спеціалізуються на злочинах у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій.

Бібліографічні посилання

1. Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko Cyberterrorism Attacks on Critical Infrastructure and Aviation: Criminal and Legal Policy of Countering. Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering – 2020. Synergetic Engineering P. 206-220. ISBN 978-3-030-66716-0 ISBN 978-3-030-66717-7 (eBook). <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66717-7>
2. Бандурка О. М., Зацеркляний М. М., Веприцький Р. С. Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2013.
3. Ключев О. М. Міжнародні стандарти та міжнародне співробітництво у сфері судово-експертної діяльності в Україні. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 95-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10–11 жовтня 2018 р.). Харків : Право, 2018.
4. Сімакова-Єфреман Е. Б. До питання про взаємозалежність європейських інтеграційних процесів і тенденцій інтеграції спеціальних знань в Україні. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 17. Харків : Право, 2017. С. 152–158;
5. Шепитько В. Ю. О новеллах в использовании специальных знаний в уголовном процессе Украины. Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях : материалу 4-й Междунар. науч.-практ. конф. 30–31 янв. 2013 г. М. Проспект, 2013. С. 340–342.
6. Щербаковський М. Г. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 34 с.
7. Щербаковський М. Г., Куриленко Д. В. Обізнані особи у судочинстві України // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. : зб. наук. пр. / Харків. н.-д. ін-т судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, Вип. 19. С. 142-157. та ін.
8. Юридична енциклопедія / під ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 2. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. Т. 2.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Г. Бусел. К. : Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2004.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка : 70 000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. 23-е изд., исп. М. : Язук, 1991. С 904.
11. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. 2-е вид., випр. і доп. К. : Головна редакція української радянської енциклопедії, 1985.

12. Великий енциклопедичний юридичний словник / за заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007.
13. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. М. : Мегатрон XXI, 2000. 2-е изд. доп. С. 305.
14. Волчецкая Т. С. Основу судебной экспертологии : учеб. пособ. С. Калининград : Изд-во КГУ, 2004.
15. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. С. 130.
16. Гордеев В. В. Доказування в адміністративних справах, пов'язаних з виборчим процесом : дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009.
17. Лоза Ю. Я. Експертиза в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011.
18. Луцький І. М. Судово-психіатрична експертиза в адміністративному процесі : навчальний посібник. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. С. 12.
19. Жеребко О. І. Компетенція експертизи і компетентність експерта, співвідношення понять // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / Ірпінська фінансово-юридична академія. Ірпінь, 2012. С. 100.
20. Комзюк А.Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України : навч. посіб. К. : Прецедент, 2007. 531 с. С. 292-293.
21. Когут О. В. Правовий статус експерта в адміністративному процесі // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2002. № 3.
22. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
23. Шерстюк В. Правова регламентація використання знань обізнаних осіб у проєктах Кримінально-процесуального та Цивільного процесуального кодексів України // Вісн. Акад. прав. наук України. 2002. № 4 (31). Х. : Право, 2002. С. 634.
24. Бондаренко О. О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем та слідчим у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х. : НУВС, 2004.
25. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : монография. М. : Изд-во РУДН, 2000.
26. Лазарева Л. В. Специальное знания и их применение в доказывании по уголовному делу : монография. М. : Изд-во ООО «Юрлитинформ», 2009.
27. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : монографія. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000.
28. Основи судової експертизи : навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Х. : Право, 2016. С. 11.
29. Textbook of Criminalistics. Vol. 1: General Theory/ed. by Hendrik Malevski, Valery Shepitko. Kharkiv: Apostille Publishing LLC, 2016. 488 p.
30. Эйсмэн А. А. Заключение эксперта. Структура и научное обоснование. М. : Юридическая литература, 1967.
31. Орлов Ю. К. Заключение эксперта как источник выводного знания в судебном доказывании : автореф. ...д-ра юрид. наук. М., 1985.
32. Треушников М. К. Судебное доказательство. М. : Городец, 1997.
33. Нагорный Г. М. Гносеологические аспекты понятия «специальное знание». Криминалистика и судебная экспертиза. Киев: Вушная школа, 1980. № 21.
34. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002.
35. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2006.
36. Щербаковський М.Г. Судова експертологія : навчальний посібник. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008.
37. Можаяв О. О., Логвиненко М. О., Чорний С. В. Автоматизована система накопичення емпіричних даних у сфері комп'ютерно-технічних експертиз // Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2018.
38. Харківський П. П. Комп'ютерно-технічна експертиза: проблемні питання. Криміналістичний вісник : наук.практ. зб. / голов. ред. В.В. Черней / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. К. : ПК «Типографія від «А» до «Я», 2014. № 2 (22). 220 с.
39. Комаха В.О. Тактические особенности предварительного исследования криминалистических объектов и назначения судебных экспертиз : монография. Винница : ДП ДКФ, 2006. 736 с.
40. Завдов'єва І. Г., Макарук К. Є. Особливості призначення і проведення комплексних комп'ютерно-технічних та економічних судових експертиз. Криміналістичний вісник : наук.практ. зб. / голов. ред. В.В. Черней / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. К. : ПК «Типографія від «А» до «Я», 2014. № 2 (22). 220 с.
41. Вехов В.Б. Основу криминалистического учения об исследовании и использовании компьютерной информации и средств ее обработки: монография. Волгоград, 2008. С. 203-217.

References

1. Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko Cyberterrorism Attacks on Critical Infrastructure and Aviation: Criminal and Legal Policy of Countering. Integrated Computer Tech-

- nologies in Mechanical Engineering – 2020. Syn-
ergetic Engineering P. 206-220. ISBN 978-3-030-
66716-0 ISBN 978-3-030-66717-7 (eBook). <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66717-7>
2. Bandurka, O. M. & Zatserklyanuy, M. M. & Vep-
ryts'kyy, R. S. (2013) Zlochynnist' v Ukrayini:
ekonomiko-kryminolohichnyy analiz [Crime in
Ukraine: economic and criminological analysis]:
monohrafiya / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof.
O. M. Lytvynova. Kharkiv : Zolota mylya. [in Ukr.].
  3. Belkyn, R. S. (2000) Krymynalystycheskaya ént-
syklopedyya [Forensic Encyclopedia]. M. : Meha-
tron KHKHI, 2-e yzd. dop. 334 s. [in Russ.].
  4. Bondarenko, O. O. (2004) Protsesual'nyy stu-
tus obiznanykh osib ta yikh pravovidnosyny z
diznavachem ta slidchym u kryminal'nomu su-
dochynstvi Ukrayiny [Procedural status of in-
formed persons and their legal relations with the
inquirer and investigator in the criminal justice of
Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kh.
: NUVS. [in Ukr.].
  5. Velykyy entsyklopedychnyy yurydychnyy slovnyk
[Large encyclopedic legal dictionary] / za zah. red.
akad. NAN Ukrayiny YU. S. Shemchushenka. K. :
TOV «Vyd-vo «Yurydychna dumka», 2007. 992 s. [in
Ukr.].
  6. Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukra-
yns'koyi movy [Large explanatory dictionary of the
modern Ukrainian language] / ukl. i hol. red.
V. H. Busel. K. : Irpin' : VTF «Perun», 2004. 1440 s.
[in Ukr.].
  7. Vekhov, V. B. (2008) Osnovy krymynalystyches-
koho uchenyya ob yssledovanny y yspol'zovanny
komp'yuternoy ynformatsyy y sredstv ee obrabot-
ky [Fundamentals of forensic theory of research
and use of computer information and means of its
processing]: monohrafiya. Volhohrad. [in Russ.].
  8. Volobuyev, A. F. (2000) Problemy metodyky roz-
sliduvannya rozkradan' mayna v sferi pidpryyem-
nytstva [Problems of methods of investigating
theft of property in the field of entrepreneurship]
: monohrafiya. Kharkiv: Un-t vnutr. Sprav. [in
Ukr.].
  9. Volchetskaya, T. S. (2004) Osnovy sudebnoy ék-
spertolohyy [Fundamentals of forensic expertise]
: ucheb. posob. S. Kalynynhrad : Yzd-vo K'HU. 197
s. [in Russ.].
  10. Hordyeyev, V. V. (2009) Dokazuvannya v adminis-
tratyvnykh spravakh, pov'yazanykh z vyborchym
protsesom [evidence in administrative matters re-
lated to the election process]: dys. ... kand. yuryd.
nauk. K. 204 s. [in Ukr.].
  11. Dulov, A. V. (1959) Voprosy teoryy sudebnoy ék-
spertyzy. Mynsk : Yzd-vo Belorus. un. 316 s. [in
Russ.].
  12. Zherebko, O. I. (2012) Kompetentsiya ekspertyzy
i kompetentnist' eksperta, spivvidnoshennya
ponyat' [Competence of examination and compe-
tence of the expert, the relationship of concepts] //
Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovo-prak-
tychnoyi konferentsiyi / Irpins'ka finansovo-yury-
dychna akademiya. Irpin'. S. 99–101. [in Ukr.].
  13. Zavdov'yeva, I. H. & Makaruk, K. YE. (2014) Os-
oblyvosti pryznachennya i provedennya kom-
pleksnykh komp'yuterno-tekhnichnykh ta
ekonomichnykh sudovykh ekspertyz. Kryminal-
istychnyy visnyk [Features of the appointment
and conduct of complex computer-technical and
economic forensic examinations]: nauk.prakt. zb.
/ holov. red. V.V. Chernyey / DNDEKTS MVS Ukray-
iny; NAVS. K. : PK «Typohrafiya vid «A» do «YA».
№2 (22). 220 s. [in Ukr.].
  14. Kliuiev, O. M. (2018) Mizhnarodni standarty
ta mizhnarodne spivrobotnytstvo u sferi sudo-
vo-ekspertnoyi diyal'nosti v Ukrayini [Internat-
ional standards and international cooperation
in the field of forensic science in Ukraine]. Ak-
tual'ni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta krymi-
nalistyky : materialy mizhnarod. nauk.-prakt.
konf., prysvyachenoyi 95-richchyu stvorennya
Kharkivs'koho naukovo-doslidnoho instytutu su-
dovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa
(m. Kharkiv, 10–11 zhovtnya 2018 r.). Kharkiv :
Pravo. S. 5–8. [in Ukr.].
  15. Kohut, O. V. (2002) Pravovyy status eksperta v
administratyvnomu protsesi [Legal status of an
expert in the administrative process] // Visnyk
Khmel'nyts'koho instytutu rehional'noho uprav-
linnya ta prava. № 3. S. 97–103. [in Ukr.].
  16. Komakha, V. O. (2006) Takticheskye osobennos-
ty predvartel'noho yssledovannya krymynal-
ystycheskykh ob'ektov y naznachennya sudeb-
nykh ékspertyz [Tactical features of preliminary
research of forensic objects and appointment of
forensic examinations]: monohrafiya. Vynnytsa :
DP DKF. 736 s. [in Russ.].
  17. Komziuk, A. T. & Bevzenko, V. M. & Mel'nyk, R. S.
(2007) Administratyvnyy protses Ukrayiny [Ad-
ministrative process of Ukraine]: navch. posib. K.
: Pretsedent. 531 s. [in Ukr.].
  18. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny
[Criminal Procedure Code of Ukraine]. URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. [in
Ukr.].
  19. Loza, YU. YA. (2011) Ekspertyza v administratyv-
nomu sudochynstvi [Examination in administra-
tive proceedings]: dys. ... kand. yuryd. nauk. K.
204 s. [in Ukr.].
  20. Luts'kyy, I. M. (2012) Sudovo-psykhiatrychna ek-
spertyza v administratyvnomu protsesi [Forensic
psychiatric examination in the administrative
process]: navchal'nyy posibnyk. Ivano-Frankivs'k
: Symfoniya forte. 249 s. [in Ukr.].
  21. Makhov, V. N. (2000) Yspol'zovanye znanyy
svedushchykh lyts pry rassledovanny prestuplenyy
[The use of knowledge of knowledgeable persons
in the investigation of crimes]: monohrafiya. M.:
Yzd-vo RUDN. 296 s. [in Russ.].
  22. Mozhaiev, M. O. & Lohvynenko, M. O. (2018)
Avtomatyzovana sistema nakopychennya
empirychnykh danykh u sferi komp'yuterno-
tekhnichnykh ekspertyz [Automated system of
accumulation of empirical data in the field of
computer and technical expertise] // Aktual'ni
pytannya protydiy kiberzlochynnosti ta torhivli
lyud'my : zbirnyk materialiv Vseukr. nauk.-prakt.
konf. (m. Kharkiv, 23 lystop. r.) / MVS Ukrayiny,
Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav; Koordynator
proektiv OBSYE v Ukrayini. Kharkiv : KHNUVS,
2018.S. 296-298. [in Ukr.].
  23. Nahornyy, H. M. Hnoseolohycheskye aspekty
ponyatyya «spetsyal'nye znannya». Krymynalysty-

- ka y sudebnaya ékspertyza. Kyev: Vysshaya shkola, 1980. №21. S. 35–43.
24. Ozhegov, S. Y. (1991) Slovar' russkogo yazyka : 70 000 slov [Dictionary of the Russian language: 70 000 words] / pod red. N. YU. Shvedovoy. 23-e yzd., ysp. M. : Yazyk. 917 s. [in Russ.].
  25. Orlov, YU. K. (1985) Zaklyuchenye éksperta kak ystochnyk vyvodnogo znanyya v sudebnom dokazyvanii [Expert opinion as a source of inference in judicial evidence]: avtoref. ...d-ra yuryd. nauk. M. 55 s. [in Russ.].
  26. Osnovy sudovoyi ekspertyzy : navchal'nyy posibnyk dlya fakhivtsiv, yaki mayut' namir otrymaty abo pidtverdyty kvalifikatsiyu sudovoho eksperta [Fundamentals of forensic examination: a textbook for professionals who intend to obtain or confirm the qualification of a forensic expert] / avt.-uklad.: L. M. Holovchenko, A. I. Lozovyy, E. B. Simakova-Yefremian ta in. Kh. : Pravo, 2016. 928s.
  27. Revaka, V. M. (2006) Formy vykorystannya spetsial'nykh piznan' v dosudovomu provadzhenni [Forms of use of special knowledge in pre-trial proceedings]: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kh. 197 s. [in Ukr.].
  28. Romanyuk, B. V. (2002) Suchasni teoretychni ta pravovi problemy vykorystannya spetsial'nykh znan' u dosudovomu slidstvi Modern theoretical and legal problems of using special knowledge in pre-trial investigation []: dys. ... kand. yuryd. nauk. K. 222s. [in Ukr.].
  29. Simakova-Yefremian, E. B. (2017) Do pytannya pro vzayemozalezhnist' yevropeys'kykh intehratsiynykh protsesiv i tendentsiy intehratsiyi spetsial'nykh znan' v Ukraini [On the question of the interdependence of European integration processes and trends in the integration of specialized knowledge in Ukraine]. Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky. Vyp. 17. Kharkiv : Pravo. S. 152–158. [in Ukr.].
  30. Slovnyk inshomovnykh sliv [dictionary of foreign words]/ za red. O. S. Mel'nychuka. 2-e vyd., vypr. i dop. K. : Holovna redaktsiya ukrayins'koyi radyans'koyi entsyklopediyi, 1985. 966 s. [in Ukr.].
  31. Treushnykov, M. K. (1997) Sudebnye dokazatel'stva. M. : HORODETS, . 287 s. [in Russ.].
  32. Kharkivs'kyy, P. P. (2014) Komp'yuterno-tekhnichna ekspertyza: problemni pytannya. Kryminalistychnyy visnyk [Computer-technical examination: problematic issues]: nauk.prakt. zb. / holov. red. V.V. Chernyey / DNDEKTS MVS Ukrayiny; NAVS. K. : PK «Typohrafiya vid «A» do «YA». №2 (22). 220s. [in Ukr.].
  33. Shepitko, V. YU (2001) Dovidnyk slidchoho [Handbook of the investigator]. K. : Vydavnychyy Dim «In Yure». 208 s. [in Ukr.].
  34. Sherstyuk, V. (2002) Pravova rehlementatsiya vykorystannya znan' obiznanykh osib u proektakh Kryminal'no-protsesual'noho ta Tsyvil'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny [Legal regulation of the use of knowledge of knowledgeable persons in the drafts of the Criminal Procedure Code and the Civil Procedure Code of Ukraine] // Visn. Akad. prav. nauk Ukrayiny. №4 (31). Kh. : Pravo, 2002. [in Ukr.].
  35. Shmonyn, A. V. (2002) Ponyatyte y sodержanye spetsyal'nykh poznanyy v uholovnom protsesse. Rossyyskyy sud'ya. №11. S. 11–13. [in Russ.].
  36. Shcherbakovs'kyy, M. H. (2016) Teoretyko-metodolohichni ta prakseolohichni zasady sudovykh ekspertyz u kryminal'nomu protsesi [Theoretical and methodological and praxeological principles of forensic examinations in criminal proceedings]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. 34 s. [in Ukr.].
  37. Shcherbakovs'kyy, M. H. (2008) Sudova eksper-tolohiya [Forensic expertise]: navchal'nyy posibnyk. KH. : Vyd-vo Khark. nats. un-tu vnutr. sprav. 199 s. [in Ukr.].
  38. Shcherbakovs'kyy, M. H. & Kurylenko, D. V. (2019) Obiznani osoby u sudochnystvi Ukrayiny [Informed persons in the judicial process of Ukraine] // Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky. : zb. nauk. pr. / Kharkiv. n.-d. in-t sudovykh ekspertyz im. M. S. Bokariusa, Nats. un-t «Yuryd. akad. Ukrayiny im. Yaroslava Mudroho». Kharkiv: Pravo, Vyp. 19. S. 142-157. [in Ukr.].
  39. Éysman, A. A. (1967) Zaklyuchenye éksperta. Struktura y nauchnoe obosnovanye [Expert opinion. Structure and scientific substantiation]. M. : Yurydycheskaya lyteratura. 147 s. [in Russ.].
  40. Yurydychna entsyklopediya [Legal Encyclopedia]/ pid red. YU. S. Shemshuchenka. T. 2. K. : Vyd-vo «Ukrayins'ka entsyklopediya» im. M. P. Bazhana, 1999. T. 2. 741 s. [in Ukr.].
  41. Textbook of Criminalistics. Vol. 1: General Theory/ed. by Hendrik Malevski, Valery Shepitko. Kharkiv: Apostille Publishing LLC, 2016. 488 p. [in Engl.].

Hanna Spitsyna
Nataliia Filipenko

USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN IDENTIFICATION AND INVESTIGATION OF CRIMES IN THE SPHERE OF COMPUTER INFORMATION AND HIGH TECHNOLOGIES

Annotation. *The article analyzes the conceptual foundations, views and ideas regarding understanding the essence and forms of using special knowledge in detecting and investigating crimes in the field of computer information and high technologies, and considers its concepts.*

The relationship between the similar concepts «expert» and «knowledgeable person» has been investigated, because one of the main problems considered in the framework of forensic research is the ambiguity of both scientific understanding and practical application of the corresponding conceptual-categorical apparatus. In our opinion, “special knowledge” in detecting and investigating crimes in the field of computer information and high technologies means knowledge in various fields of science, including law, technology, arts and crafts, in relation to the field of computer information and the sphere of high technologies, obtained within the framework of professional or special education, professional activity, including knowledge of theory, skills and abilities, and used by participants in civil, arbitration, administrative and criminal proceedings in order to establish the circumstances to be proven in a particular case, in the manner prescribed by the relevant procedural legislation of Ukraine.

Key words: forensic examination, special knowledge, expert, computer information, technologies, computer-technical expertise, forensic institutions

УДК 343.98

Ivan Kharaberiush

Doctor of Law, Professor,
Professor, Department of Law and Public Administration,
The Mariupol State University
129a pr. Stroiteley, Mariupol, Ukraine, 87500
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4968-5421

SPECIAL TECHNIQUE OF LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES AS A SEPARATE MEANS OF AVIATION SAFETY: THEORETICAL ASPECT

Abstract. *The paper highlights the role and place of special equipment of law enforcement agencies in ensuring the safety of aviation facilities. The factors that determine the need for the use of special equipment in the activities of law enforcement agencies that ensure aviation security have been identified. It turns out that to ensure the effective operation of law enforcement agencies in combating crime in today's conditions, an important issue is the implementation of scientific research to define technique as a scientific category, which is a separate discipline of legal science. To determine the scope of the concept of «special equipment of law enforcement agencies» the method of selection of the criterion is used. Criteria are distinguished: semantics of a phrase; system; structure; practical meaning; similarity of special equipment with equipment; similarity of means of special equipment with scientific and technical means used in law enforcement activities. The phenomenon of information technologies and their significance for law enforcement is considered. Perspective directions of development of special equipment of law enforcement agencies, which will increase the efficiency of aviation security, are identified — development and implementation of intelligent systems.*

Key words: *special technique, causes and conditions, aviation safety.*

Formulation of the problem. The State Program of Aviation Security of Civil Aviation (hereinafter - the Program) defines aviation security as the protection of civil aviation from acts of unlawful interference, which is provided by a set of measures involving human and material resources. One such resource, we believe, may be special equipment of law enforcement agencies. This is confirmed by the fact that the police and other law enforcement agencies, within their powers, ensure the safety of civil aviation.

According to the Program, the police, in accordance with its responsibilities:

- conducts preventive and preventive activities aimed at preventing the commission of offenses;
- identifies the causes and conditions that contribute to the commission of criminal and administrative offenses, takes measures within its competence to eliminate them;
- takes measures to identify criminal, administrative offenses; terminates identified criminal and administrative offenses;
- takes measures aimed at eliminating threats to life and health of individuals and public safety arising from the commission of criminal, administrative offenses; statements and notifications of criminal, administrative offenses or events;
- takes measures to ensure public safety and order in the streets, squares, parks, squares, stadiums, railway stations, airports, sea and river ports, other public places;
- conducts joint exercises, practical training to prepare for action in response to acts of unlawful interference.

Analysis of research and publications in which the solution of this problem is initiated. The problems of forensic support of investigation of crimes were the subject of consideration of domestic and foreign forensic scientists: Artemenko P.P., Belkin R.S., Bilenchuk P.D., Saltevsckij M.V., Kharaberiush I.F., Tymoshenko P.J. and others.

Presentation of the main material. It is axiomatic that these responsibilities cannot be fulfilled without the use of scientific and technical means. In general, the use of scientific and technical means is so essential in the prevention, detection and investigation of offenses, including in aviation, that today without it, law enforcement has become impossible in most cases. This primarily concerns the collection and consolidation of evidence, obtaining operational information, conducting expert research, carrying out preventive, procedural and operational-investigative actions, which require detailed audiovisual documentation of events, as well as identifying traces of illegal activities inaccessible to ordinary human beings. perception. In these cases, the use of scientific and technical means plays a crucial role, becoming the main tool for combating crime, including in aviation.

Development of technical support of law enforcement is based on the achievements of science and technology, however, is directly dependent on social progress, the degree of understanding by the public of threats from crime, and therefore the need to develop and apply adequate measures to counter it.

The application of scientific and technical means has such a significant value in the prevention, dis-

closure and investigation of crimes today that it is conducting law enforcement was in most cases impossible. First of all it concerns the issues of collecting and securing evidence, obtaining operational information, expert studies, the implementation of preventive, procedural and investigative actions that need detailed audiovisual documentation of events, and identify signs of illegal activity, inaccessible to ordinary human perception. In these cases, the application of scientific and technical means plays a crucial role, becoming the main instrument of combating crime.

In all areas of law enforcement are used and implemented advanced scientific and technological achievements. The continual growth of technical equipment of law enforcement bodies of Ukraine, the presence of law enforcement agencies that systematically use scientific achievements have led to the emergence of independent groups of technical means. They are grouped according to the main directions of the activities of law enforcement agencies (investigating, investigative, administrative and legal, security) [1, p. 37-41]² and combined, we believe the common concept of «special equipment of law enforcement bodies».

However, in forensic science there are certain approaches to the classification of technology for the subjects of its use in law enforcement activities, namely the technical means of operational-investigative purpose are divided into operative equipment, special equipment, special means [2, p. 71-72]³. We do not agree with this, although the authors rightly point out the main difference the forensic technique from operational, which is not in the quality characteristics of technical means, and procedural and methodological aspects of its use.

The scientists also determined that the investigator, the Prosecutor or the court for the gathering and study of evidence use of weapons, means and methods that represent the achievements of natural and technical Sciences, forensic and operational techniques [3, p. 113]⁴. In this context, operational and forensic technique are considered as separate sections of legal science, which we generally support.

Generally, the law enforcement technique, like any other object of scientific research, has a certain number of features, features, properties, and it is therefore natural in our legal science to determine the place and to clearly define this category. It is no secret that conceptual coherence is particularly important for jurisprudence, and without a developed conceptual apparatus through which the study of le-

gal reality is deepened, one cannot count on the development of legal science.

The implementation of the new social policy and the construction of a rule of law in Ukraine, in turn, requires the modernization of the domestic legal system. On this basis, to ensure the effective activity of law enforcement agencies in combating crime in the context of today, an important issue is to conduct a scientific search for the solution of problems of the theory of law, and in our case, it is the definition of technology used in law enforcement as a scientific category, to our opinion, a separate discipline of legal science.

We support the view that tools, as a legal category, are tools for securing any activity and are of a general, cross-sectoral nature [4, p. 66]⁵. Accordingly, the technical means used in law enforcement as a separate kind of means should also be considered from these positions and refer to different branches of legal science.

Investigating the use of the term «technical means» and derivative phrases (scientific and technical means, special techniques, special technical means), we have found that they have such widespread use in scientific publications, legislative and regulatory acts that refer to the activities of dozens of ministries and agencies that perform completely different tasks that are not related to one another, that their use out of context (for example, for law enforcement) and without special comment loses all meaning.

To achieve the goal of our work, it is necessary to define the scientific concept of «forensic technology» as the most researched category, which gave impetus to the development of technical disciplines in other branches of legal science. In particular, the generalization of literature indicates that today more than 150 definitions of the concept of forensic science and forensic techniques have been proposed for about 70 variants of the system-structural structure of forensics [5]⁶.

R.S. Belkin views forensic technology as a section of forensics that includes a system of scientific provisions and techniques, techniques and techniques developed to gather, investigate, and use evidence and other crime detection and prevention measures [6, p. 102]⁷. He emphasizes on the information approach and believes that it is not only the gathering of evidence, but also the accumulation and processing of information about the event being investigated, as well as the technical means and methods of crime detection and prevention.

2 Kharaberiush I.F. (2011) *Protydija zlochynnosti zasobamy special'noji tekhniki: konceptual'nyj pidkhdid* [Combating crime by means of special vehicles: a conceptual approach]. Donec'k: Vyd-vo „Noulidzh”, pp. 37-41. [in Ukr.].

3 Pjaskovskij V.V., Chornous Ju.M., Ishhenko A.V. ta in. (2015) *Kryminalistyka: pidruchnyk* [Forensics: a textbook]. K.: «Centr uchbovoji literatury», pp. 71-72. [in Ukr.].

4 Volobujev A.F., Danjshyn M.V., Ishhenko A.V. *Kryminalistyka: pidruchnyk* [Forensics: a textbook]. Kharkiv, p.113. [in Ukr.].

5 Olijnyk O.V. (2015) *Administratyvno-pravovi zasoby zabezpechennja informacijnoji bezpeky* [Administrative and legal means of ensuring information security]. *Jurydychnyj visnyk*, vol. 1(34), p. 66.

6 Tkach Ju.D. (2004) *Ponjattja i systemno-strukturna budova kryminalistyky* [The concept and system-structural structure of forensics] (PhD Thesis), Odesa: Odesa State University of Internal Affairs.

7 Belkin R.S. (2000) *Kriminalisticheskaya entsiklopediya* [Forensic Encyclopedia]. M.: Megatron XXI, p. 102. [in Russ.].

Other authors at the present stage of the development of scientific and technical support for law enforcement activities determine that forensic technology is a section of forensics, which is a system of theoretical provisions formed by the results of the study of mechanisms of crime and their traces, which develops technical means, techniques and methods directed detection, recording, deletion and investigation of these traces for the purpose of detection, investigation and prevention of crimes [7, p. 9]⁸.

The development of forensic science has improved the concept of «forensic technology». On the one hand, this concept refers to the section of the science of forensic science, and on the other – the set of technical means used in criminal proceedings. As a section of science, forensic technology is a system of scientific provisions and recommendations that ensure the development of technical means (instruments, tools, devices and materials), as well as techniques and methods of their use for the purpose of investigating and preventing criminal offenses [2, p. 64]⁹. In addition, forensic technology is a separate section of the course «Forensics.»

As part of forensic science, forensic technology consists not only of individual elements, that is, forensic theories, techniques, methods, teachings, etc., but also of particular branches of knowledge that form their own system [8, p. 53]¹⁰. The system of forensic technology includes general provisions and specific fields (forensic photography and video recording, trasology, weapons science, habit, etc.), which are also ambiguously defined by scientists.

Having analyzed the scientific sources and opinions of a number of reputable researchers, we can say that forensic technology is a separate, independent part of forensics with its own system of scientific and technical provisions, principles and techniques, techniques and methods used to collect, process, investigating and providing forensic information for the purpose of investigating, detecting and preventing crimes. It has a special character in its purpose, which is manifested in the service of mainly criminal proceedings and is the main «supplier» of procedural information.

Another means of special purpose can be called operative technique. In our previous research [9, p. 77-82]¹¹, we have shown that the category «operative technique», as an independent section of the theory of operational-search activity (OSA), has several meanings, such as: section science; the type of activity of the respective subjects in the use of operative

and technical means for solving the problems of ARD and criminal process; section of the discipline «Special technique OSA».

Operational technology as a part of the theory of operational search activity and a component of the more general scientific concept of «special law enforcement equipment» has its own system, which includes general provisions and branches of operational technology (means of public information acquisition, means of secret information and means of providing operational search events).

True, we believe, is the opinion of P.P. Artemenko, defining the concepts of «operative technique» and «operative-technical means», emphasized that these means, by their direct purpose, purpose, constructive data, tactical features of use, personal normative regulation received «special» nature of use in the fight against crime. Together, these include specially designed or adapted to the specific needs of operational and search activities forensic, radio engineering, chemical, optical, phototechnical, sound recording and other scientific and technical means [10, p. 4]¹².

We can state that forensic technology and operational technology have a special purpose and are correlated as equivalent independent parts of such sciences as forensic science and investigative activities, respectively.

Next, the scope of the concept of «special law enforcement equipment» needs to be clarified. To do this, we first conduct a semantic analysis of the essence and content of the term «special technique». It includes two components. Turning to the explanatory dictionaries, you can see that the concept of «special» means special, exclusively for something intended for, and also refers to a specific area of something inherent in any specialty [11, p. 753]¹³.

The term «technique» means, first, the totality of labor, tools, through which create something, secondly, the very machines, tools, devices, and, third, the set of knowledge, tools, methods, techniques used in any business [11, p. 795]¹⁴.

Thus, technology, on the one hand, is a set of means of activity created to carry out the processes of production and service of non-productive needs of society; on the other, the aggregate characteristic used to achieve the goal of skills, techniques and methods.

Contextual analysis of the essence and content of the term «special technique» makes it incorrect to use it out of context without defining the scope of this technique. In this case, belonging to «special» can be defined as a special design, technical capabilities and purpose of the device, device or device, yes, we believe, and special (specific) tactical methods of using

8 Djomina K.E. (2017) *Kriminalisticheskaja tehnika : uchebnik* [Forensic Technology: Textbook]. M.: Juridicheskij institut MIIT, p. 9. [in Russ.].

9 Pjaskovskij V.V., Chornous Ju.M., Ishhenko A.V. (2015) *Kryminalistyka: pidruchnyk* [Forensics: a textbook]. K.: «Centr uchbovoho literatury», p. 64. [in Ukr.].

10 Markusj V.O. *Kryminalistyka: navchalnyj posibnyk* [Forensics: a textbook]. K.: Kondor, p. 53. [in Ukr.].

11 Kharaberjush I.F. (2017) *Operativna tekhnika jak teoretyko-prykadna kateghorija operativno-rozshukovoji nauky* [Operational technique as a theoretical and applied category of operative-search science]. *Visnyk Mariupol'skogo derzhavnogho universytetu. Serija : Pravo*, vol. 13. pp. 77-82.

12 Artemenko P.P. (1988) *Special'nye operativno-tehnicheskie sredstva: uchebnoe posobie* [Special operational technical means: a training manual]. K., p. 4. [in Russ.].

13 Ozhegov S.Y. (1990) *Slovarj russkogho jazyka* [Dictionary of the Russian language]. M.: Rus. jaz., p. 753. [in Russ.].

14 Ozhegov S.Y. (1990) *Slovarj russkogho jazyka* [Dictionary of the Russian language]. M.: Rus. jaz., p. 795. [in Russ.].

these or other technical means, which were also emphasized by the authors mentioned above. In some cases, both the technical tool itself and the tactics of its application may be special.

With regard to «special law enforcement equipment» in its most general form, it refers to the totality of special techniques, tactics and methods of their effective lawful use in law enforcement activities.

To determine the scope of the concept, we apply the criterion selection method. Therefore, in order to define the scope of the concept of «special law enforcement equipment», it is necessary to select the criteria by which we will define it. From the relevant criteria in this case, we can distinguish the semantics of the phrase; system; structure; practical meaning; the similarity of the special equipment with the technique, the special equipment means with the scientific and technical means used in law enforcement activities.

We begin with a semantic analysis of the essence and content of the term «special technique», in which we first distinguish the meaning of the component element «technique». In this context, we agree that since any statutory requirement is expressed by means of a language (legal language) whose elementary structural unit is a word (term), it is important that the meaning and scope of such terms be clear to all subjects to whom it is addressed. legal prescription. One way to ensure the clarity of the statutory prescriptive and understandable intention of the legislator is to apply the legislative definitions in the texts of the relevant regulatory acts [12]¹⁵.

The concept of «special technique» began to form in the second half of the twentieth century and related to the development of police science. Considering the use of technical means in law enforcement activities within the existing technical and legal support at the time, we can conclude that the authors have different approaches to the definition of the concept of «special technique». Some scientists narrowed it down to technical means only for operational and search purposes [13]¹⁶, while others, recognizing this concept as generic, limited themselves only to technical means [14]¹⁷, ignoring the methodology and tactics of their use, some of them, by defining special technology, took into account its components, but not enough, to our opinion, outlined the directions and forms of its use [15]¹⁸ or did not take into account

the structural changes that took place in the internal affairs bodies [16]¹⁹.

The situation was no better by definition of the special techniques used in law enforcement, and in the recent works of scientists of Ukraine and other States.

R.V. Mukoida and A.O. Shelekhov define special equipment as the system hardware and relevant tactical techniques, which are applied by the bodies of internal Affairs in strict compliance with the law in the fight against crime, ensuring public order and perform other duties assigned to them. In this case, by technical means, they include: seven core classes: communication; alarms and industrial television; operational-technical means (tools unofficial photography and video recording, means of covert recording, search devices; night surveillance; special chemicals); reconnaissance and technical information protection; forensic engineering; information systems; means of individual protection and active defense [17, p. 5]²⁰. We believe that such a definition does not take into account the latest achievements of science and clearly defines the classification of special equipment for activities of bodies of internal Affairs.

Some authors are not limited to the bodies of internal Affairs, and consider special equipment within all law enforcement agencies. They are under special equipment law enforcement understand the instruments, devices, equipment, machinery, chemicals and other man-made items (and their uses) that can be legitimately and effectively used when carrying out quickly-search actions, investigation, the maintenance of the regime in correctional institutions, law enforcement to prevent crime and solve crimes in cities and other settlements [18, p. 5]²¹.

Other scientists argue that special technique is a combination of technical tools and scientific methods to their legitimate use by authorized law enforcement officials with the aim of preventing and solving crimes, other offenses, criminals, detention of prisoners and persons suspected and accused of committing crimes [19, p. 10]²².

We see that the author considers the basic elements of the concept of «special technique of law enforcement» overburdened functional properties of these funds and open promising directions of improvement related to the emergence of new types of crimes.

15 Khvorostjankina A.V. Definiciji v zakonodavchych tekstakh: pytannja teorii [Definitions in legislative texts: questions of theory] Retrieved from : https://minjust.gov.ua/m/str_6669. Accessed (11.01.2020)

16 Bilenchuk P.D., Dubovyj O.P., Saltevsjkyj M.V., Tymoshenko P.Ju. (1998) *Kryminalistyka: pidruchnyk dlja slukhachiv, ad'junktiv, vykladachiv vuziv systemy MVS Ukrainy* [Forensics: a textbook for students, adjuncts, teachers of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. K.: ATIKA, 416 p. [in Ukr.].

17 Levkov A.I., Anufriev P.M. (1979) *Ispol'zovanie sredstv special'noj tehniky v rabote ugolovnoho rozyska: nauchno-prakticheskoe posobie* [The use of special equipment in the criminal investigation: scientific and practical manual]. Omsk, 96 p. [in Russ.].

18 Dekshne V.I., Romanov A.P., Chekmarev Ju.V. (1986)

Tekhnicheskie sredstva i sistemy upravlenija v organah vnutrennih del [Technical means and control systems in internal affairs bodies]/ M., 82 p. [in Russ.].

19 Artemenko P.P., Voronin B.P., Voskresenskij G.M. (1982) *Special'naja tehnika i ee primenenie: uchebnoe posobie* [Special equipment and its application: study guide]. M., 348 p. [in Russ.].

20 Mukoida R.V., Shelekhov A.O. (2013) *Special'na tehnika v orghanakh vnutrishnikh sprav* [Special equipment in law enforcement agencies]. Odesa: ODUVS, p. 5. [in Ukr.].

21 Pudakov E. R. , Japparov R. R. (2017) *Special'naja tehnika pravoohranitel'nyh organov* [Special law enforcement technique]. Ufa : Izd vo BIST (filial) OUP VO «ATiSO», p. 5. [in Russ.].

22 Bystrjakov, E.N., Savel'eva M.V., Smushkin A.B. (2018) *Special'naja tehnika* [Special equipment]. Moskva : JuSTICIJa, p. 10. [in Russ.].

The emergence of new types of crime in the information-communication sphere (the sphere of new information technologies) and the practical experience of combating these crimes has allowed us to include the means of special equipment specific anti – software and program-technical means [20, p. 55-56]²³ that are fundamentally different from traditional media, classified as special.

Considering information support of fighting crime, we also saw the emergence of a very important means of collecting, stockpiling, storing, processing, searching and providing the necessary information – automated information retrieval systems and automated specialized systems [21, p. 150-151]²⁴. They are specific hardware and software systems that constitute, in our opinion, a separate group of special equipment under the generalizing term «automated systems».

On the basis of generalization of research results in the field of intelligence and intelligent systems [22, p. 41]²⁵, we argue that this is a promising process of providing information systems that are being used to fight crime, the properties of intelligence: communication skills; analytical capabilities; ability to constantly learn; adaptability; ability to self-evaluation; creativity.

We believe that intelligent systems is a more advanced level of automated systems, which should also be a separate group of special equipment that can significantly enhance the effectiveness of law enforcement.

Paying attention to hardware the concept of «special equipment of law enforcement bodies», take a closer look at its methodological component, in which we have to determine the place of modern information technology.

Let's try to understand the essence of the phenomenon of «information technology» for law enforcement agencies, what importance they have, what areas can most effectively use them to improve law enforcement agencies and what are the prospects for the development of information technology in law enforcement.

The main principles of information society development in Ukraine for 2007-2015 noted that one of the main priorities of Ukraine is the desire to build

a people-centered, open to all and development-oriented information society, based on the concept and program of informatization, creating various information communication technologies and national information-analytical systems of different levels and function.

We can also see that in the context of global integration and stiff international competition the main arena of collision and struggle to push and pull of national interests of States becomes an information space. Modern information technologies enable States to implement their own interests without using military force, to weaken or to cause significant harm to the competitive security of the state, which does not have an effective system of protection from the negative effects of information.

Among the objective factors contributing to the modification of the stereotypes of human activity is the computerization of all spheres of its activities and the permanent growth of the volumes of information, and this in turn requires the use of professional law enforcement modern achievements of scientific and technological progress, one of which is information technology.

Considering the term «technology» in a broad sense, we mean a body of knowledge that can be used for the production of goods and services from economic resources. In the narrow sense is a set of methods of transformation of substance, energy and information in the process of production, handling and processing of materials, Assembly of finished products, quality control, management [23]²⁶. The term «technology» includes methods, techniques, modes of operation, sequence of operations and procedures, it is closely linked with the applicable tools, equipment, tools, materials used.

Any technology provides:

- the subject of labor (the technological impact, technological object),
- means of labour (technology),
- media processing functions (worker, team, etc.),
- the level of technological development of society.

The term «information» means that, with respect to information [24, p. 270]²⁷. Therefore, the «information technology» – technology that is designed and for information. The subject of labor information technology is information and information resources. Labour means in our case are the computer equipment and telecommunications, and in the future – the means of information processing and communication corresponding to the level of technological development of society. Media processing functions can be computer equipment and telecommunications, automated information systems or law enforcement officials.

Thus, information technology is a set of methods, techniques, processing methods, processing or transmission of information and information re-

23 Kharaberiush I.F., Macjuk V.Ja., Nekrasov V.A., Kharaberiush O.I. (2007) *Vykorystannja operatyvno-tekhnichnykh zasobiv u protydiji zlochynam, shho vchynjajutsja u sferi novykh informacijnykh tekhnologij* [Use of operational and technical means in combating crimes committed in the field of new information technologies]. K. : KNT, pp. 55-56. [in Ukr.].

24 Kharaberiush I.F. *Specialjna tekhnika jak chynnyk vplyvu na stan operatyvnoji obstanovky terytoriji obslughovuvannja pidrozdilamy karnogho rozshuku* [Special equipment as a factor in influencing the operational situation of the territory of service of units of criminal investigation department], *Visnyk Lughans'kogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka*, vol 2, no 2, pp, 150-151.

25 Kharaberiush I.F. (2018) *Intelektualni systemy v pravookhoronnij dijalnosti* [Intellectual systems in law enforcement]. *Visnyk Mariupol's'kogho derzhavnogho universytetu. Serija : Pravo*, vol. 16, no. 1, pp. 39-45.

26 Busel V.T. (2001) *Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoji ukrajins'koji movy* [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. K.: Irpenj: VTF «Perun», p. 1245. [in Ukr.].

27 Nechvolod L.I. (2007) *Suchasnyj slovnyk inshomovnykh sliv* [Modern dictionary of foreign words]. Kharkiv: TORGH SIN PLJuS, p. 270. [in Ukr.].

sources computing and telecommunications, automated information systems or directly by employees to obtain the necessary information of product, control or manage certain processes.

Information resources (objects of accounting) information systems of law enforcement are objectively combined set of information directly on persons, events (criminal and administrative offences), the extraordinary event, which accumulates in the process of business activities of law enforcement agencies in the volume, structure and manner determined by the tasks assigned to them in accordance with applicable law.

From the above we can define the term «special equipment of law enforcement bodies». A special technique of law enforcement agencies are the totality of special equipment and methods of their lawful use in order to perform the tasks of law enforcement. Special equipment according to this definition is technical, software, hardware and software, special devices, substances, automated and intelligent systems. Methodological basis of special techniques are scientifically based tactics, techniques, and information technology.

Having defined the conceptual apparatus, consider a system-structure of the special equipment law enforcement as a scientific category according to the selected criteria.

The system is a set of qualitatively defined elements, between which there is a natural relationship or a relationship. Consistency is an objective property inherent in every physical object, phenomenon, event. Special equipment as a branch of knowledge represents the totality of knowledge, which in a certain sequence according to their importance, relationships and relationships.

Generalization of the accumulated in the process of historical development of scientific data is one of the primary stages of the development of science as a separate branch of knowledge, and its data in a logically sound system testifies to the independence and maturity of the science, the level of theoretical generalization as embodied in its subject phenomena of objective reality which are studied by this science. The system of any science is not determined by an arbitrary assignment of those or other questions in the same discipline, and by combining them on the basis of internal unity and objective relations. Like every science, the special equipment law enforcement has its own system, which has evolved over time and requires a clear definition with regard to the requirements of modernity.

We already know – the concept of «special equipment» is General and used legislative and normative acts regulating the activities of many ministries and departments. Similarly, the term «special equipment of law enforcement bodies» brings together all the technical tools that are used in law enforcement and studied the separate academic disciplines. We in our previous works [1, p. 37]²⁸ and individual researchers

in their studies [16, p. 15-16]²⁹ the basis for the interdisciplinary division of special equipment used the professional orientation of its use – investigative, investigative, legal and administrative. This is because, firstly, there is a legal regulation of the use of technology in each of these areas law enforcement. Second, a scientific base on the theory and practice of using scientific-technical means. Thirdly, accumulated extensive practical experience in the use of technology that helped to create a methodological basis for use of these funds in each of the abovementioned areas of law enforcement.

The term «special equipment of law enforcement bodies», by analogy with the forensic technique of [25]³⁰ and surgical technique [9, p. 77-82]³¹, first, the section refers to such Sciences as criminology, investigative and administrative activity; secondly, as a set of special techniques and methods of their use in law enforcement; third, as an academic discipline «Special equipment of law enforcement bodies».

Special equipment law enforcement as an interdisciplinary field of legal science is a system of scientific statements and recommendations, creating conditions for the development of technical tools (forensic, technical, operational, organizational, security), and scientific methods, techniques and information technologies with the aim of combating crime by law enforcement.

In our opinion, the system of special equipment law enforcement should be elements, which include General provisions and the special techniques of law enforcement. General provisions should define the basic concepts, system, principles of usage and tasks of special equipment, the General characteristics of the special equipment, techniques and methods of their application, legal regulation at the decision of tasks of law enforcement.

Industry special equipment of law enforcement bodies, as we have already specified, should consist of the main directions of its use in law enforcement. On directions of use it can be considered in relation to investigative activities and forensic technology, investigative activities and operational equipment, administrative – organizational machinery.

In turn, funds special equipment, we believe, can be classified according to three criteria: direction of use; sources; purpose.

On directions of use of means of special equipment can be divided into tools forensic, operational, organizational and security equipment.

28 Kharaberiush I.F. (2011) *Protydija zlochynnosti zasobamy special'noji tekhniki: konceptual'nyj pidkhid* [Combating crime by means of special vehicles: a conceptual approach]. Donecjk: Vyd-vo „Noulidzh”, pp. 37-41. [in Ukr.].

29 Artemenko P.P., Voronin B.P., Voskresenskij G.M. (1982) *Special'naja tehnika i ee primenenie: uchebnoe posobie* [Special equipment and its application: study guide]. M., pp. 15-16. [in Russ.].

30 Chaplynskyj K.O., Luskatov O.V., Pyrygh I.V., Pletenecj V.M., Chaplynsjka Ju.A. (2017) *Kryminalistyka* [Criminalistics]. Dnipro : Dniprop. derzh. un-tvnutr. sprav ; LiraLTD. [in Ukr.].

31 Kharaberjush I.F. (2017) *Operativna tekhnika jak teoretyko-prykładna kategorija operativno-rozshukovoji nauky* [Operational technique as a theoretical and applied category of operative-search science]. *Visnyk Mariupol'skogo derzhavnogho universytetu. Serija : Pravo*, vol. 13. pp. 77-82.

Regarding the sources of origin, special equipment used by law enforcement agencies can be divided into three major groups: general use (adapted), for general use with minor changes (modified) and specially designed (unique).

It is also possible to consider means of special equipment taking into account their technical possibilities which are used in various spheres of activity of law enforcement agencies, namely: judicial; pre-trial investigation; investigator; intelligence; counterintelligence; control and supervision; administrative, security

By purpose, we believe they are divided into: means of fixing information; management tools (communications, language enhancement, systems for collecting, accumulating and analyzing information, etc.); technical means of protection; search engine; means of observation and control; specialty chemicals; special protection means; means and systems of silently obtaining information and traces of illegal activity, etc.

Based on the definition of «special law enforcement agencies» defined by us, and taking into account the explanations provided by scientists regarding the scientific and technical means used in the criminal process, – «a set of devices, apparatus, tools and materials used in accordance with the law specially authorized individuals to achieve a scientifically sound result that would contribute to the protection of the rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings, full and rapid disclosure of crimes and exposure of persons guilty of their commission” [26]³² we can correlate them.

In this context, the terms «scientific and technical means» are synonymous with «means of special technology» – technical, software and software tools, special devices, substances, automated and intellectual systems that are included as a specific component of scientific and technical means.

Conclusions. Summing up, we can say that the special technique of law enforcement agencies are the totality of special equipment and methods of their lawful use in order to perform the tasks of law enforcement. The development of special equipment of law enforcement agencies as a component of scientific and technical means is based on the achievements of science and technology, but directly depends on social progress, the degree of public understanding of the threat of crime and, accordingly, the need to develop and implement adequate measures. In this process such social functions of special equipment as cognitive, creative, educational, realization, activity, etc. are realized. To some extent, the development of scientific and technical support of law enforcement agencies is characterized by innovative activities, which is expressed by the formula development - testing - implementation - practice

Special equipment of law enforcement agencies is an interdisciplinary legal theory, the components of which are studied by such sciences as criminal procedure and forensic, operational and investigative activities, administrative law and process. It consists of general provisions and individual industry.

Special equipment, we see, is a necessary element of aviation security at all levels of the organizational structure of this industry.

32 Punda O.O. (2002) Vykorystannja danykh, oderzhanykh v rezul'tati zastosuvannja naukovotekhnichnykh zasobiv, dlja dokazuvannja v

kryminalnomu procesi [Use of data obtained as a result of the use of scientific and technological means for proving in criminal proceedings] (PhD Thesis), K.

References

1. Kharaberiush, I.F. (2011) Protydija zlochynnosti zasobamy special'noji tekhniki: konceptual'nyj pidkhid [Combating crime by means of special vehicles: a conceptual approach]. Donecjk: Vydvo „Noulidzh” [in Ukr.]. [in Ukr.].
2. Pjaskovs'kyj, V.V. & Chornous Ju.M. & Ishhenko, A.V. (2015) Kryminalistyka: pidruchnyk [Forensics: a textbook]. Kyiv : «Centr uchbovoho literatury». [in Ukr.].
3. Volobujev, A.F. & Danjshyn, M.V. & Ishhenko, A.V. Kryminalistyka : pidruchnyk [Forensics: a textbook]. Kharkiv. [in Ukr.].
4. Olijnyk, O.V. (2015) Administratyvno-pravovi zasoby zabezpechennja informacijnoji bezpeky [Administrative and legal means of ensuring information security]. Jurydychnyj visnyk, vol. 1(34). [in Ukr.].
5. Tkach, Ju.D. (2004) Ponjattja i systemno-strukturalna budova kryminalistyky [The concept and system-structural structure of forensics] (PhD Thesis), Odesa: Odessa State University of Internal Affairs. [in Ukr.].
6. Belkin, R.S. (2000) Kryminalisticheskaja entsiklopediya [Forensic Encyclopedia]. Moskva: Megatron XXI. [in Russ.].
7. Djomina, K.E. (2017) Kryminalisticheskaja tehnika : uchebnik [Forensic Technology: Textbook]. Mos.: Juridicheskij institut MIIT. [in Russ.]. [
8. Markusj, V.O. (2007) Kryminalistyka: navchal'nyj posibnyk [Forensics: a textbook]. Kyiv: Kondor. [in Ukr.].
9. Kharaberiush, I.F. (2017) Operatyvna tekhnika jak teoretyko-prykladna kategorija operatyvno-rozshukovoho nauky [Operational technique as a theoretical and applied category of operative-search science]. Visnyk Mariupol's'kogo derzhavnogho universytetu. Serija : Pravo, vol. 13. [in Ukr.].
10. Artemenko, P.P. (1988) Special'nye operativno-tehnicheskie sredstva: uchebnoe posobie [Special operational technical means: a training manual]. Kyiv. [in Russ.].
11. Ozhegov, S.Y. (1990) Slovarj ruskogho jazyka [Dictionary of the Russian language]. M.: Rus. jaz. [in Russ.].
12. Khvorostjankina, A.V. Definiciji v zakonodavchjykh tekstakh: pytannja teoriji [Definitions in legislative texts: questions of theory] Retrieved from : https://minjust.gov.ua/m/str_6669. [in Ukr.]. Accessed (11.01.2020)
13. Bilenchuk, P.D. & Dubovyj, O.P. & Saltevs'kyj, M.V. & Tymoshenko P.Ju. (1998) Kryminalistyka:

- pidruchnyk dlja slukhachiv, ad'junktiv, vykladachiv vuziv systemy MVS Ukrainy [Forensics: a textbook for students, adjuncts, teachers of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Kyiv: ATIKA. [in Ukr.].
14. Levkov, A.I. & Anufriev, P.M. (1979) Ispol'zovanie sredstv special'noj tehniky v rabote ugovnogo rozyska: nauchno-prakticheskoe posobie [The use of special equipment in the criminal investigation: scientific and practical manual]. Omsk, 96 p. [in Russ.].
  15. Dekshne, V.I. & Romanov, A.P. & Chekmarev, Ju.V. (1986) Tehnicheskie sredstva i sistemy upravlenija v organah vnutrennih del [Technical means and control systems in internal affairs bodies]. Moskva, 82 p. [in Russ.].
  16. Artemenko, P.P. & Voronin, B.P. & Voskresenskij, G.M. (1982) Special'naja tehnika i ee primenenie: uchebnoe posobie [Special equipment and its application: study guide]. Moskva, 348 p. [in Russ.].
  17. Mukoida, R.V. & Shelekhov, A.O. (2013) Specialjna tehnika v orghanakh vnutrishnikh sprav [Special equipment in law enforcement agencies]. Odesa: ODUVS. [in Ukr.].
  18. Pudakov, E. R. & Japparov, R. R. (2017) Special'naja tehnika pravoohranitel'nyh organov [Special law enforcement technique]. Ufa : Izd vo BIST (filial) OUP VO «ATISO». [in Russ.].
  19. Bystrjakov, E.N. & Savel'eva, M.V. & Smushkin, A.B. (2018) Special'naja tehnika [Special equipment]. Moskva : JuSTICIJa. [in Russ.].
  20. Kharaberiush, I.F. & Macjuk, V.Ja. & Nekrasov, V.A. & Kharaberiush, O.I. (2007) Vykorystannja operatyvno-tehnychnykh zasobiv u protydiji zlochynam, shho vchynjajutjsja u sferi novykh informacijnykh tekhnologij [Use of operational and technical means in combating crimes committed in the field of new information technologies]. Kyiv : KNT. [in Ukr.].
  21. Kharaberiush, I.F. (2019) Specialjna tehnika jak chynnyk vplyvu na stan operatyvnoji obstanovky terytoriji obslughovuvannja pidrozdilamy karnogho rozshuku [Special equipment as a factor in influencing the operational situation of the territory of service of units of criminal investigation department], Visnyk Lughans'kogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka, vol 2, no 2, pp, 150-171.
  22. Kharaberiush, I.F. (2018) Intelektualjni systemy v pravookhoronnij dijajlnosti [Intellectual systems in law enforcement]. Visnyk Mariupol's'kogho derzhavnogho universytetu. Serija : Pravo, vol. 16, no. 1, pp. 39-45. [in Ukr.].
  23. Busel, V.T. (2001) Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoji ukrajins'koji movy [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv: Irpenj: VTF «Perun», p. 1245. [in Ukr.].
  24. Nechvolod, L.I. (2007) Suchasnyj slovnyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]. Kharkiv: TORGH SIN PLJuS, p. 270. [in Ukr.].
  25. Chaplyns'kyj, K.O. & Luskatov, O.V. & Pyrygh I.V. & Pletenecj, V.M., Chaplyns'ka Ju.A. (2017) Kryminalistyka [Criminalistics]. Dnipro : Dniprop. derzh. un-tvnutr. sprav ; LiraLTD. [in Ukr.].
  26. Punda, O.O. (2002) Vykorystannja danykh, oderzhanykh v rezultati zastosuvannja naukovykh tekhnichnykh zasobiv, dlja dokazuvannja v kryminalnomu procesi [Use of data obtained as a result of the use of scientific and technological means for proving in criminal proceedings] (PhD Thesis), Kyiv. [in Ukr.].

Ivan Kharaberiush

SPECIAL TECHNIQUE OF LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES AS A SEPARATE MEANS OF AVIATION SAFETY: THEORETICAL ASPECT

It is shown that special technique of law enforcement agencies is an effective means of ensuring aviation safety in Ukraine and requires detailed scientific research. The correlation of forensic technique and operational technique among themselves and with special the technique of law enforcement agencies was investigated. It is shown that the constant growth of technical equipment of the law enforcement agencies of Ukraine and the presence of law enforcement structures led to the emergence of independent groups of technical means. It is emphasized that the forensic technique has a special character for its purpose, manifested in the maintenance of the main criminal process to obtain procedural information. It is proved that operational technique, as a section of the theory of operational-search activity and a component of the more general scientific concept of "special technique of law enforcement agencies", has its own system and correlates with the forensic technique as equivalent categories of legal science. The emergence of a very important means of collecting, accumulating, storing, processing, searching and providing the necessary information is shown - automated information retrieval systems, automated specialized systems and intelligent systems that make up a separate group of special technique. It is proved that the methodological basis of special equipment is scientifically based tactical techniques, methods and information technology. Special technique of law enforcement agencies as an interdisciplinary branch of legal science is a system of scientific regulations and recommendations, create conditions for the development of technical tools (forensic, operational, organizational, security), as well as scientifically based methods, techniques and information technology to counter crime law enforcement agencies. The system of special technique of law enforcement agencies consists of elements that include general provisions and branches of special equipment of law enforcement agencies. Branches of special technique of law enforcement agencies consist of the main directions of its use in law enforcement, namely: with respect to investigative activities - forensic technique, operational search activities - operational technique, administrative activities - organizational technique.

УДК 343.98

Халілев Руслан Амдійович
доктор юридичних наук, професор
Лебеза Лариса Анатоліївна
кандидат юридичних наук, адвокат, м. Львів

СПІРНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У науковій статті розглядаються спірні питання процесуальної регламентації, що пов'язані із ексгумацією трупа, як процесуальною слідчою (розшуковою) дією в кримінальному провадженні. На ґрунті вивчення матеріалів процесуальної практики, думок науковців та практичних працівників різних країн здійснено комплексний науковий аналіз проблем проведення ексгумації трупа у кримінальному провадженні. На основі аналізу норм чинного Кримінального процесуального кодексу України та думок вчених акцентовано увагу на існуючих проблемах законодавчої регламентації всіх аспектів ексгумації трупа та запропоновано низку новел до чинного Кримінального процесуального кодексу України щодо підстав та приводів проведення ексгумації, обов'язків слідчого, подальших слідчих (розшукових) дій, фіксації здійснення ексгумації, повторного поховання трупа і відновлення пошкоджених, зруйнованих або втрачених реквізитів могили. Зроблено висновок, що ексгумація трупа є слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в регламентованій кримінально-процесуальним законом специфічній процедурі її здійснення.*

***Ключові слова:** слідчі (розшукові) дії, докази, ексгумація трупа, огляд трупа, процесуальні дії, експертиза.*

Постановка проблеми. Повне, всебічне та об'єктивне дослідження всіх обставин справи в кримінальному провадженні та ефективна діяльність правоохоронних органів щодо розслідування злочинів досягаються за допомогою проведення слідчих (розшукових) дій. З теоретичної точки зору доцільно з'ясувати чи ексгумація трупа є фактично процесуальною дією, та яке місце вона займає у системі слідчих (розшукових) дій.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Слідчі та інші процесуальні дії передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК України) є основним та важливим інститутом, спрямованим на розкриття злочинів. Питання проведення слідчих дій, що пов'язані із ексгумацією трупа були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема такі, як: А. А. Благодир, В. М. Биков, О. В. Батюк, В. П. Бахіна, О. В. Войтов, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, М. Й. Кулик, О. Л. Кобилянський, М. С. Строгович, В. М. Тертишник, Н. А. Натура, П. В. Цимбал, С. А. Шейфер та інші.

Метою наукового дослідження є комплексний науковий аналіз проблем проведення ексгумації трупа у кримінальному провадженні.

У кримінально-процесуальній і криміналістичній літературі правові, тактичні та організаційні питання ексгумації до теперішнього часу залишаються маловивченими.

Виклад основних положень. Одна з найбільш важливих аспектів досліджуваної проблеми - це кримінальної процесуальної регламентації ексгумації, в якій повинні бути визначені наступні найбільш важливі елементи, що формують її

як слідчу дію: поняття ексгумації, приводи і підстави, що обумовлюють законність проведення ексгумації, цілі ексгумації, її учасники та присутні особи, процесуальне оформлення її результатів.

Для того щоб з'ясувати питання, чи належить ексгумація трупа до слідчих (розшукових) дій, необхідно дослідити поняття «слідча (розшукова) дія», визначити загальні ознаки усіх слідчих розшукових дій і встановити відповідність ексгумації таким ознакам.

Законодавче визначення слідчих дій містить КПК України (ред. від 25.11.2021 р.). Так, згідно ст.223 слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1].

У чинному КПК України слідчі (розшукові) дії встановлені главою 20. До слідчих розшукових дій належить:

- допит;
- пред'явлення особи для впізнання (речей, особи, трупа);
- проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- обшук (житла чи іншого володіння особи);
- огляд (місцевості, приміщень, речей, документів, трупа, огляд трупа пов'язаний з ексгумацією);
- слідчий експеримент;
- освідування особи;
- призначення експертизи.

Очевидно, що пов'язані ці процесуальні дії одним спільним завданням – збирання та перевірка

отриманих доказів. З цього випливають ознаки слідчих (розшукових) дій, а саме: процесуальна форма, процесуальний порядок отримання доказової інформації щодо конкретного кримінального провадження, перевірка вже отриманих доказів.

Процесуалісти здебільшого розглядають ексгумацію, як процесуальну дію, пов'язану із вийманням трупа з відомого місця поховання з метою його судово-медичного дослідження, а також у тих випадках, коли первинне судово-медичне дослідження цього трупа було проведене неповно або виникли нові обставини, які необхідні для перевірки кримінального правопорушення шляхом дослідження раніше похованого трупа [7, с. 5]. О. В. Войтов також вірно зазначив, що оскільки ексгумація проводиться з дозволу суду та з санкції прокурора, то можна зробити висновок, що ексгумацію слід розглядати як слідчу дію [4, с. 29-30].

Очевидним недоліком сучасного кримінально-процесуального законодавства є відсутність юридичного тлумачення поняття ексгумації у ст.239 КПК України. Слово «ексгумація» буквально перекладається «із землі» (від лат. exhumatio: ex-з, gumus-грунт, земля).

Доцільно зауважити, що КПК України від 28.12.1960 р. взагалі не виділяв ексгумацію в якості окремої слідчої дії, вважаючи її допоміжною дією для проведення огляду трупа. Законодавець лише згадував про неї у ч. 2 ст. 192 КПК України – «Коли виникне необхідність ексгумації трупа, слідчий складає про це постанову, яку затверджує прокурор. Труп виймається з місця поховання в присутності слідчого, судово-медичного експерта та двох понятих, про що складається протокол, який підписують усі зазначені особи» [2]. У чинному КПК України дана слідча дія хоч і називається «ексгумацією», але чомусь наводиться в рамках статті з огляду трупа (ст. 239 КПК України «Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією»).

Між тим, як вірно вказано в науковій літературі, ексгумація являє собою виймання трупа з місця його поховання з метою огляду його і об'єктів, що знаходяться при ньому, труни і могили, а також проведення інших слідчих дій для перевірки наявних і встановлення нових доказів [11, с. 86]. Тобто місцями поховання можуть бути не тільки могили в землі, але й інші місця поховання (склепи гробниць, стіни і ніші, місця зберігання урн з прахом кремованих трупів, водойми і т. ін.).

Докладна класифікація обставин і підстав ексгумацій була детально розроблена і запропонована О.Х. Поркшеяном.

Вона включає:

1. Офіційно дозволені (правомірні) ексгумації трупів:

- а) з судово-медичними цілями – ексгумації, що проводяться слідчими (судовими) органами у зв'язку з розслідуванням (судовим розглядом) у кримінальній справі;
- б) у зв'язку з перенесенням кладовища з одного місця на інше;

- в) у зв'язку з перенесенням трупа з одного кладовища на інше;
- г) з метою впізнання особи похованого трупа (випадки, не пов'язані з розслідуванням злочинів і розшуком особи);
- д) з науковими та історичними цілями.

2. Випадкові ексгумації трупів:

- а) випадкове виявлення похованого трупа при землерійних або будівельних роботах (при розбиранні старих будівель та ін).

3. Злочинні (неправомірні) ексгумації трупів:

- а) з метою мародерства;
- б) з метою задоволення статевої потреби (некрофілія);
- в) з метою наруги над трупом;
- г) з метою отримання викупу, а також з релігійних чи інших фанатичних мотивів [9, с. 63-64].

Очевидним є необхідність юридичного тлумачення поняття ексгумації як окремої слідчої (розшукової дії) у ст.239 КПК України, частину 1 якої доцільно викласти наступним чином:

«1. Ексгумація трупа – це слідча (розшукова) дія з виймання трупа з відомого місця поховання в землі чи в іншому місці з метою його судово-медичного дослідження, огляду об'єктів, що знаходяться при ньому, труни і могили, проведення інших слідчих дій для перевірки наявних і встановлення нових доказів, а також у тих випадках, коли первинне судово-медичне дослідження цього трупа було проведене неповно або виникли нові обставини для перевірки обставин кримінального правопорушення шляхом дослідження раніше похованого трупа».

В науковій літературі деякі автори визначають, що поняття ексгумації в кримінально-процесуальному сенсі має більш широке значення. В цьому можна погодитися з думкою А.Є. Крігера [5] і визначити, що ексгумація трупа є слідчою (розшуковою) дією, яка входить до системи слідчих (розшукових) дій, полягає в регламентованій кримінально-процесуальним законом специфічній процедурі викопування, виймання, впізнання трупа людини (її останків або частин) з одночасним його оглядом у місці поховання з подальшим захороненням з метою встановлення нових доказів, перевірки та уточнення наявних, а також, з урахуванням отриманих результатів і у разі необхідності, для пізнання інших обставин справи в ході подальшого пред'явлення трупа для впізнання та (або) його експертного дослідження.

Що стосується цілей зазначеної ексгумації, то доречно звернутися до точки зору авторів науково-практичного коментаря КПК, які цілі ексгумації визначають наступним чином: пред'явлення для впізнання; огляд (первинний, повторний); проведення експертизи (первинної, повторної, додаткової), отримати зразки для експертизи, переконатися, що труп знаходиться у місці поховання [8, с. 610]. Фахівці різних країн виділяють наступні цілі ексгумації: отримання нових доказів; перевірка та уточнення вже наявних; забезпечення пізнання інших обставин справи іншими засобами і прикладами в ході подальшого

пред'явлення трупа для впізнання і його експертного дослідження [10].

Для повного аналізу ст.239 КПК України доцільно також проаналізувати процесуальний порядок здійснення ексгумації трупа. Так, ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Ексгумації підлягають як трупи, яким робили розтин, так і трупи, яким його не зроблено, з метою виключення насильницької смерті, чи впізнання трупа невідомої особи, з метою створення належних умов для подальшого проведення огляду трупа, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження чи інших процесуальних дій. Труп виймається з місця поховання в присутності судово-медичного експерта та оглядається з дотриманням правил ст. 238 КПК України (огляд трупа).

Іноді можуть бути присутні при ексгумації близькі родичі покійного чи підозрюваного на цвинтарі, в місці захоронення чи приховання трупа [6, с. 154].

У своєму дослідженні Ю. П. Аленін називає ексгумацію самостійною слідчою дією і детально описує дії слідчого під час проведення ексгумації трупа та під час фіксування її результатів [3, с. 214].

Слід звернути увагу на роль судово-медичного експерта при проведенні ексгумації. Представляється, що судово-медичний експерт є важливим суб'єктом при здійсненні ексгумації, по-перше, він має спеціальні знання які необхідні для здійснення подальшого дослідження трупа, по-друге, експерт може бути залучений з метою вилучення необхідних об'єктів для дослідження та інше.

На наш погляд, не менш важливим є і те, що розглядаючи сутність ексгумації, не слід виключати пізнавальний характер цієї слідчої дії, яка проводиться з метою огляду трупа або його впізнання, а також коли у слідчого виникли сумніви або нові питання, на які можна відповісти лише після додаткового дослідження трупа, коли до поховання не була проведена судово-медична експертиза або висновок експерта суперечить матеріалам кримінального провадження і треба провести додаткову чи повторну експертизу, для детальнішого огляду і опису одягу, вилучення речових доказів, коли необхідно провести ідентифікацію слідів ніг, рук, пальців тощо. І ці дії охоплюють не тільки викопування трупа і його огляд, а й огляд місця поховання, стан ґрунту могили, стан труни тощо. Тобто ексгумація це специфічний огляд, для якого законом передбачена спеціальна процедура і яку не можна ототожнювати з впізнанням, яке є іншою слідчою дією.

Вважаємо, що ексгумація трупа відповідає ознакам, які притаманні слідчим (розшуковим) діям, а саме: її проведення можливе лише після внесення відомостей до Єдиного державного реєстру судових рішень, процедура її проведення процесуально визначена, ексгумація здійснюється на підставі постанови прокурора, є пізнавальною процесуальною дією, проводиться з метою одержання нових доказів або ж перевірки раніше отриманих, коли виникли сумніви або нові питання.

Цілком доцільно зауважити, що існує ряд доцільних важливих положень, які не знайшли належного відображення в КПК України:

- вказівка на обов'язок слідчого оглянути не тільки ексгумований труп, а й труну, могилу з фіксацією ходу цього процесу і його результатів у протоколі слідчої дії;
- перелік можливих подальших слідчих дій, пов'язаних з ексгумованим трупом;
- вказівка на обов'язковість проведення в процесі ексгумації фото- та (або) відеозапису, а також, у разі необхідності, складання додаткових документів (планів, схем, замальовок), як засобів фіксації окремих обставин даної слідчої дії.

В законі (ч.6 ст.239 КПК України ці дії не визначені обов'язковими – «До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки»).

Особливу увагу хочеться звернути на момент закінчення ексгумації, коли розглядаються питання повторного поховання трупа і відновлення пошкоджених, зруйнованих або втрачених реквізитів могили.

В ч.2 ст.239 УПК України зазначено: «Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан», тобто процесуально не закріплений механізм повторного поховання трупа, у статті 239 КПК України відсутні вказівки на те, хто саме має право і хто зобов'язаний бути присутнім при повторному похованні трупа.

На даний час залишається не вирішеним питання про необхідність в отриманні дозволу членів сім'ї чи близьких родичів для проведення ексгумації трупа. Чинний КПК не дає відповіді на таке питання, що робить норму не досконалою. Також слід врахувати випадки, коли члени сім'ї чи близькі родичі померлого відмовляють у наданні дозволу на проведення ексгумації.

Вважаємо, що під час винесення постанови прокурором щодо проведення ексгумації трупа, треба надати таку постанову для ознайомлення членам сім'ї чи близьким родичам померлої особи, які в свою чергу мають письмово викласти у постанові свою думку щодо надання дозволу або ж свої заперечення. За відсутності їх дозволу щодо ексгумації трупа прокурору необхідно звернутись до суду (до слідчого судді) із клопотанням про проведення ексгумації без дозволу із письмовим підтвердженням відсутності такої згоди.

Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо наступну нормативну регламентацію слідчої (розшукової) дії – ексгумації трупа наступним чином:
«Стаття 239. Ексгумація трупа»

1. Ексгумація трупа – це слідча (розшукова) дія з виймання трупа з відомого місця поховання в землі чи в іншому місці з метою його судово-медичного дослідження, огляду об'єктів, що знаходяться при ньому, труни і могили, проведення інших слідчих дій для перевірки наявних і встановлення нових доказів, а також у тих випадках, коли первинне судово-медичне дослідження цього трупа було проведене неповно або виникли

нові обставини для перевірки обставин кримінального правопорушення шляхом дослідження раніше похованого трупа».

2. Ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора, про що повідомляються близькі родичі або родичі покійного. Постанова обов'язкова для органів місцевого самоврядування відповідного місця поховання. У разі, якщо близькі родичі або родичі покійного заперечують проти ексгумації, дозвіл на її проведення видається слідчим суддею за клопотанням прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

3. Труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з додержанням правил статті 238 цього Кодексу. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

4. Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень.

5. У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи.

6. Під час ексгумації трупа з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

7. Невпізнані трупи підлягають обов'язковому фотографуванню та дактилоскопуванню.

8. Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол, у якому зазначається все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

9. Витрати, пов'язані з ексгумацією та подальшим похованням трупа, відшкодовуються родичам покійного в порядку, встановленому главою 8 цього Кодексу».

Враховуючі світову думку до морально-правових проблем ексгумації та подальшого захоронення трупа [12; 13], вважаємо доцільним нормативно регламентувати й інші питання, пов'язані з проведенням ексгумації як слідчої (розшукової) дії і доповнити КПК України статтями: 239.1-239.3:

«Стаття 239.1. Підстави і приводи ексгумування трупа

1. Ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора.

2. Підставами для проведення ексгумації трупа є:

- 1) заяви, скарги родичів померлого, які викликають підозру про вбивство;
- 2) впізнання похованої особи, як невідомої;
- 3) підозра про насильницьку смерть особи, яка загинула раптово та не проводився розтин щодо неї;

- 4) сумніви в дійсній причині смерті особи (за нововиявленими обставинами);
- 5) різні за змістом результати проведених експертиз матеріалів справи;
- 6) з'ясування нових обставин справи;
- 7) зв'язок причин смерті з отриманою незадовго травмою;
- 8) виявлення трупа чи його останків, захороненого з метою приховання злочину;
- 9) неправильне лікування, догляд за померлим;
- 10) потрібно встановити інші обставини, що мають істотне значення для справи.

3. У разі якщо близькі родичі або родичі покійного заперечують проти ексгумації, ексгумація проводиться з дозволу слідчого судді. Про проведення ексгумації повідомляється один з близьких родичів або родичі померлого.

4. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

Стаття 239.2 Порядок проведення ексгумації

1. Ексгумація проводиться органами місцевого самоврядування місця поховання в присутності спеціаліста в галузі судової медицини з попереднім повідомленням органом досудового розслідування місцевої санітарно-епідеміологічної служби.

2. При проведенні ексгумації бере участь слідчий, дізнавач.

3. Впізнання і огляд трупа людини, отримання зразків можуть бути зроблені на місці ексгумації.

4. Після ексгумації труп, останки трупа, або його частини, можуть бути доставлені в медичну організацію для проведення інших досліджень.

5. Органи дізнання зобов'язані сприяти особі, яка здійснює досудове розслідування, у проведенні ексгумації.

6. Хід і результати ексгумації відображаються в протоколі, який складається з дотриманням вимог 104 КПК України.

Стаття 239.3 Поховання трупа

1. Поховання трупа людини (його останків або частин) після ексгумації та подальших процесуальних дій здійснюється органами місцевого самоврядування місця поховання в присутності слідчого, дізнавача, родичів. Про поховання трупа або його останків складається протокол.

2. Поховання трупа людини (його останків або частин) після ексгумації проводиться за рахунок коштів органами місцевого самоврядування місця поховання.»

Висновки. Таким чином, ексгумація трупа є слідчою (розшуковою) дією, входить до системи слідчих (розшукових) дій, полягає в регламентованій кримінально-процесуальним законом специфічній процедурі викопування, виймання, впізнання трупа людини (його останків або частин) з одночасним його оглядом у місті поховання з подальшим захороненням з метою встановлення нових доказів, перевірки та уточнення наявних, а також, з урахуванням отриманих результатів і у разі необхідності, забезпечення встановлення інших обставин справи в ході подальшого пред'явлення трупа для впізнання і (або) його експертного дослідження.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI (редакція від 05.01.2022) // Відомості Верховної Ради України. 2013. №9-10, №11-12, №13. Ст. 88. URL:
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Кодекс введено в дію з 1 квітня 1961 року Законом Української РСР від 28 грудня 1960 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z600001.html.
3. Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий К-д. Центрально-Украинское издательство, 2002. 264 с.
4. Войтов О.В. Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду та санкції прокурора: дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.09. / О. В. Войтов. Донецьк, 2012. 210 с.
5. Эксгумация в системе следственных действий: учебное пособие / А.Е. Кригер; М-во внутрен. дел Рос. Федерации, Барнаул. юрид. ин-т. Барнаул: БЮИ, 2014. 94 с.
6. Кулик М.И. Процессуальный порядок і тактика ексгумації трупа у кримінальному судочинстві України (на матеріалах МВС України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2012. 199 с.
7. Натура Д.А. Эксгумация: понятие, процессуальная регламентация. Вестник криминалистики; отв. ред. А.Г.Филиппов. Вуп. 4(8). М.: Спарк, 2003.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т., Т.1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. Ред. В.Я. Тація. Харків: Право, 2012. 768с.
9. Поркшеян О.Х. Эксгумация трупов (классификация поводов) // Актуальное вопросу судебной медицину и криминалистики. Л., 1966. Вуп. 49. С. 63-64.
10. What Happens When a Body Is Exhumed for a Criminal Investigation? published: february 19, 2020 TRUE CRIME BLOG: STORIES & NEWS. URL: <https://www.aetv.com/real-crime/exhuming-bodies-from-the-grave-criminal-investig>.
11. Тангриева В.Н. Эксгумация, как пример амбивалентности в уголовно-процессуальном праве. / Актуальное проблему предварительного расследования: сборник научных статей по итогам всероссийской научно-практической конференции/под ред. С.А. Грачева. Н.Новгород, 2016. 186с.
12. Steven Gallagher Protecting the Dead: Exhumation and the Ministry of Justice, [2008] 5. Web JCLI URL: <http://webjcli.ncl.ac.uk/2008/issue5/gallagher5.htm>
13. Syarifah Hidayah Fatriah Medicolegal Aspects and Examination Techniques in Exhumation Cases with Alleged Human Rights Violation, [2012], Journal of Forensic Sciences & Criminal Investigation. Published: May 25, 2018. DOI: 10.19080/JFSCI.2018.09.555754.

References

1. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] vid 13.04.2012 №4651-VI (redaktsiya vid 05.01.2022) // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2013. №9-10, №11-12, №13. St. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukr.].
2. Kryminal'no-protsesual'nyy kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Kodeks vvedeno v diyu z 1 kvitnya 1961 roku Zakonom Ukrainy's'koyi RSR vid 28 hrudnya 1960 roku. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z600001.html. [in Ukr.].
3. Alenyn YU.P. (2002) Protsessual'nye osobennosti proyzvodstva sledstvennykh deystvyu [Procedural features of the production of investigative actions]. K-d. Tsentral'no-Ukraynskoe yzdatel'stvo. 264 s. [in Ukr.].
4. Voytov, O.V. (2012) Slidchi diyi, shcho provodyat'sya z dozvolu sudu ta sanktsiyi prokurora [Investigative actions carried out with the permission of the court and the sanction of the prosecutor]: dys. ... kand.yuryd.nauk: 12.00.09. Donets'k, 2012. 210 s. [in Ukr.].
5. Éks-humatsyya v systeme sledstvennykh deystvyu: uchebnoe posobyie [Exhumation in the system of investigative actions] / A.E. Kryher; M-vo vnutren. del Ros. Federatsyy, Barnaul. yuryd. ynt. Barnaul: BYUY, 2014. 94 s. [in Ukr.].
6. Kulyk, M.Y. (2012) Protsesual'nyy poryadok i taktyka eks-humatsiyi trupa u kryminal'nomu sudochynstvi Ukrainy (na materialakh MVS Ukrainy) [Procedural order and tactics of exhumation of a corpse in criminal proceedings of Ukraine (on materials of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine)]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. K., 2012. 199 s. [in Ukr.].
7. Natura, D.A. (2003) Éks-humatsyya: ponyatyie, protsessual'naya rehlamentatsyya. Vestnyk krymynalystyky [Exhumation: concept, procedural regulation]; отв. red. A.H.Fylyppov. Vyp. 4(8). M.: Spark. [in Russ.].
8. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyy komentar[Criminal Procedure Code of Ukraine. Scientific and practical commentary]: u 2 t., T.1 / O.M. Bandurka, YE.M. Blazhivs'kyy, YE.P. Burdol' ta in.; za zah. Red. VYA. Tatsiya. Kharkiv: Pravo, 2012. 768s. [in Ukr.].
9. Porksheyan, O.KH. (1966) Ékshumatsyya trupov (klassyfykatsyya povodov) [Exhumation of corpses (classification of reasons)] // Aktual'nye voprosy sudebnoy medytyny y krymynalystyky. L., 1966. Vyp. 49. S. 63-64. [in Russ.].
10. What Happens When a Body Is Exhumed for a Criminal Investigation? published: february 19, 2020 TRUE CRIME BLOG: STORIES & NEWS. URL: <https://www.aetv.com/real-crime/exhuming-bodies-from-the-grave-criminal-investig>

- bodies-from-the-grave-criminal-investig. [in Eng.].
11. Tanhryeva, V.N. (2016) Ékshumatsyya, kak prymer ambyvalentnosti v uholovno-protsessual'nom prave [Exhumation as an example of ambivalence in criminal procedure law]. 'Aktual'nye problemy predvartel'noho rassledovaniya: sbornik nauchnykh statey po ytoham vsrossyyskoy nauchno-praktycheskoy konferentsyy/pod red. S.A. Hracheva. N.Novhorod, 2016. 186s. [in Russ.].
  12. Steven Gallagher Protecting the Dead: Exhumation and the Ministry of Justice, [2008] 5. Web JCLI URL: <http://webjcli.ncl.ac.uk/2008/issue5/gallagher5.htm> [in Eng.].
  13. Syarifah Hidayah Fatriah Medicolegal Aspects and Examination Techniques in Exhumation Cases with Alleged Human Rights Violation, [2012], Journal of Forensic Sciences & Criminal Investigation. Published: May 25, 2018. DOI: 10.19080/JFSCI.2018.09.555754. [in Eng.].

Khalilev Ruslan
Legeza Larisa

CONTROVERSIAL ISSUES OF THE PROCEDURAL REGULATIONS OF THE EXHUMATION OF THE BODY IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Abstract. *The scientific article deals with controversial issues of procedural regulations related to the exhumation of a corpse as a procedural investigative (search) action in criminal proceedings. On the basis of studying the materials of procedural practice, opinions of scientists and practitioners of different countries, a comprehensive scientific analysis of the problems of exhumation of the corpse in criminal proceedings. Based on the analysis of the current Criminal Procedure Code of Ukraine and the opinions of scientists focused on the existing problems of legislative regulation of all aspects of exhumation of the corpse and proposed a number of novelties to the current Criminal Procedure Code of Ukraine on the grounds and grounds for exhumation, actions, fixing the exhumation, re-burial of the corpse and restoration of damaged, destroyed or lost details of the grave. It is concluded that the exhumation of a corpse is an investigative (search) action, which consists in a specific procedure for its implementation regulated by the criminal procedure law.*

Key words: *investigative (search) actions, evidence, exhumation of a corpse, examination of a corpse, procedural actions, examination.*

УДК 343.98

Чаплинський Костянтин Олександрович

завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9922-3743>
E-mail:

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ І ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ (наукова стаття)

Анотація. Наукова стаття присвячена дослідженню деяких аспектів розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку та громадської безпеки. Розглядаються особливості криміналістичної характеристики як елементу методики розслідування визначеної категорії кримінальних правопорушень.

Зосереджено увагу на тому, що наповнення криміналістичної характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку повинно відповідати потребам правоохоронних органів. Тобто бути оптимальним та достатньо інформаційноємним для того, щоб була можливість використовувати відомості стосовно конкретних елементів досліджуваної категорії для досягнення цілей розслідування.

На основі дослідження наукових джерел, аналізу матеріалів кримінальних проваджень та анкетування працівників правоохоронних органів нами було окреслено наповнення криміналістичної характеристики правопорушень проти громадського порядку наступними складовими: спосіб вчинення злочину, предмет злочинного посягання, обстановка вчинення злочину, слідова картина, особа злочинця, особа потерпілого.

Визначено, що виокремлення вказаних елементів крім усього вказаного ще обумовлюється їх необхідною розшуковою спрямованістю: виділення типових складових формулює реальні можливості окремих слідчих версій під час розслідування та дає змогу більш ефективно проводити різноманітні процесуальні дії.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, громадський порядок, громадська безпека, криміналістична характеристика, методика розслідування, слідчі (розшукові) дії, планування розслідування.

Постановка проблеми. Розбудова України як демократичної, правової і незалежної держави та інтегрування до Європейського співтовариства відбувається у складних умовах. Суттєвою перешкодою на шляху реформування політичної та соціально-економічної систем суспільства залишається злочинність. Вона негативно впливає на стан економіки і розвиток усіх суспільних та державних інститутів. Певні прорахунки у реформуванні економічної та соціальної сфер суспільства, кримінального процесуального законодавства, нестабільність у сфері безпеки держави зумовили суттєве збільшення кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та громадської безпеки. Останнім часом спостерігається стала тенденція до зміни структури і характеру кримінальних правопорушень, загальний рівень яких має тенденцію до зростання.

Соціально-економічні та політичні зміни, які відбулися впродовж останніх років в країнах

Європи і СНД, у тому числі і в Україні, безпосередньо вплинули на міжнародний характер злочинності. Спостерігається стійка тенденція до погіршення криміногенної обстановки у державі, що зумовлена виникненням якісно й кількісно нових видів діяльності кримінальних групвань. Серйозні прорахунки у проведенні реформ в соціально-економічній, правоохоронній та інших галузях державної діяльності сприяли зміні структури і характеру організованої злочинності, загальний рівень якої має тенденцію до зростання. Протидія злочинності у сфері громадського порядку та громадської безпеки є важливим напрямом діяльності держави. На сучасному етапі в діяльності правоохоронних з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень виникає низка складних організаційних і тактичних завдань, котрі зумовлені, з одного боку, вимогами активізації боротьби з кримінальними діяннями, а з іншого – ускладненням цієї боротьби,

зокрема, у зв'язку зі зрощенням організованої злочинності з економічними структурами і укріпленням корумпованих зв'язків; посиленням протиправної протидії здійсненню правосуддю злочинцями; використанням ними новітніх способів підготовки, здійснення та приховування злочинів проти громадського порядку та громадської безпеки. Суттєве зростання кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку й громадської безпеки демонструє нездатність правоохоронних органів протистояти цим соціально-негативним явищам.

Низька якість розкриття й розслідування, недостатність кваліфікованих кадрів у правоохоронних органах, відсутність системи попередження і профілактики кримінальних правопорушень проти громадського порядку та громадської безпеки, створили підґрунтя до збільшення їх кількості, які дедалі набувають усе більш загрозливих форм. Така ситуація пояснюється не тільки зрощенням професіоналізму злочинців та їхньою озброєністю, але й тим, що, по-перше, бракує необхідних сучасних комплексних наукових розробок з проблем організаційно-тактичних основ забезпечення досудового розслідування та оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства, а ті які є потребують з однієї сторони оновлення відповідно до особливостей організованої злочинної діяльності, а з другої – доведення здобутків науки до посадових осіб, які розслідують злочини проти громадського порядку та громадської безпеки, що дозволить удосконалити їхню діяльність.

Вказане свідчить про недосконалість методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки, у той час, як безпосередня діяльність різноманітних підрозділів правоохоронних органів, насамперед, Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, потребує сучасного й постійного оновлення та удосконалення з урахуванням вимог правоохоронної практики.

Серед сучасних наукових досліджень, які мають спеціалізований теоретичний і практичний характер, а також є підґрунтям для формування концепційно-сутнісної моделі розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки варто виокремити такі праці: М. М. Єфімова «Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), Н. О. Кононенко «Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів» (м. Дніпро, 2016 р.), М. А. Очеретяний «Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб» (м. Київ, 2016 р.), А. М. Лазебний «Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку» (м. Ірпінь, 2016 р.), К. В. Бахчев «Розслідування хуліганства, вчиненого неповнолітніми» (м. Дніпро, 2017р.), О. В. Антонюк «Розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціаль-

но пристосованого або задалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень» (м. Дніпро, 2017 р.), О. П. Кузьменко «Початковий етап розслідування масових заворушень» (м. Київ, 2017 р.), С. С. Герасимчук «Розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представників влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку» (м. Дніпро, 2018 р.), А. С. Шевченко «Розслідування хуліганства, вчиненого під час виборчого процесу в Україні» (м. Київ, 2019 р.), А. О. Войтко «Криміналістична характеристика та розслідування групового порушення громадського порядку» (м. Київ, 2020 р.), П. Р. Трясун «Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства, вчиненого у публічних місцях» (м. Київ, 2020 р.), О. А. Антонюк «Теоретичні основи методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку» (м. Дніпро, 2021 р.).

В наукових дослідженнях вчені досліджували розслідування окремих видів кримінальних правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки. Так, виокремлено деякі питання видових й внутрішньовидових методик розслідування протиправних діянь, кваліфікованих за статтями 293-296 КК України. У той же час, у зв'язку зі змінами в нормативно-правовому забезпеченні низка доміант певним чином втратила свою актуальність. Крім того, деякі питання вказаної проблематики потребують подальшого розвитку. Враховуючи відкритий характер досліджуваної категорії протиправних діянь, вимагають удосконалення криміналістичні засоби й методи збирання доказової інформації з матеріальних, особистісних та змішаних джерел. Також необхідно визначити засоби профілактичної діяльності уповноважених осіб у досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

Зрощення кримінальних правопорушень вказаної категорії безпосередньо вказує на недостатню ефективність існуючих засобів і методів боротьби з даним негативним явищем. Ця ситуація свідчить про те, що перед правоохоронними органами постають нові завдання щодо визначення стратегічних напрямів їх діяльності, пошуку нових підходів до боротьби зі злочинними проявами, які б відповідали реаліям та враховували тенденції розвитку суспільства й держави. У цьому контексті важливим кроком є узагальнення наукових ідей й підходів до вдосконалення існуючої методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку та громадської безпеки.

Розглядаючи проблемні питання визначення й побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку та громадської безпеки, слід наголосити, що побудова будь-якої системи залежить від ймовірних зв'язків, що будуть стабільно та логічно відображати її внутрішні властивості. Така думка може мати місце й при побудові криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки.

Адже саме кореляційні зв'язки, що існують між окремими елементами досліджуваної категорії, є основою її найбільш ефективного застосування працівниками правоохоронних органів. У той же час, необхідно визначитись з наповненням відповідними складовими криміналістичної характеристики досліджуваної групи протиправних діянь. Адже існує велика кількість напрацювань вчених-криміналістів з цього приводу.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед вчених-криміналістів та процесуалістів, які присвятили свої дослідження розробці поняття та наповненню криміналістичної характеристики слід відмітити таких як: О. А. Антонюк, Р. С. Белкін, В. Д. Берназ, О. М. Васильєв, А. Ф. Волобуєв, І. Ф. Герасимов, В. Ф. Єрмолович, В. А. Журавель, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'янчиков, В. О. Образцов, І. Ф. Пантелеєв, М. В. Салтевський, Л. О. Сергеев, Р. Л. Степанюк, В. Г. Танасевич, О. Г. Філіпов, К. О. Чернявський, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін. У той же час, виникає необхідність комплексно дослідити інформаційне наповнення криміналістичної характеристики окремої групи протиправних діянь: кримінальних правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки.

Мета роботи полягає у визначенні проблемних питань та напрямів побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки.

Викладення основного матеріалу. Розглядаючи сучасні підходи до визначення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки, слід зазначити, що у теоретичному аспекті деякі питання залишилися малодослідженими. Так, на думку 92 % опитаних респондентів, одним з найбільш перспективних напрямків удосконалення діяльності правоохоронних органів в розрізі розслідування визначеної групи протиправних діянь є питання визначення кореляційних зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики. З приводу елементного наповнення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку, слід одразу зауважити, що загальний перелік її складових науковцями не визначений. Доречною є думка Г. А. Матусовського, який визначає взаємозв'язок елементів криміналістичної характеристики як накопичення і джерело відомостей про певні види злочинів, виконуючи інформаційну функцію, становить собою єдину інформаційну систему. Автор наголошує на тому, що використання останньої можливо шляхом одержання й аналізу відомостей щодо окремих елементів і встановлення зв'язків між ними. У цьому розумінні всі елементи системи теоретично рівнозначні і поділяти їх на основні та другорядні недоцільно. У той же час використання такої інформаційної системи вимагає в кожному конкретному випадку виокремлення ключового елемента, через

який можна здійснити «вхід» у систему з метою одержання необхідної інформації. З огляду на зазначене, Г. А. Матусовський робить висновок, що виокремлення ключового елемента для конкретного випадку залежить від слідчої ситуації, що склалася на даному етапі розслідування, а також від того, які вихідні дані має слідчий і які з них необхідно встановити. Аналіз кримінальних справ щодо злочинів різних категорій показує, що значна частина їх учиняється способами, ознаки яких не завжди очевидні. Тому їх виявлення й пояснення вимагають у першу чергу знань і використання систематизованого опису способів злочинів [1, с. 149]. Цілком можна підтримати вказану позицію і вважаємо за першочергове виокремити в криміналістичній характеристиці правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки спосіб їх вчинення. З приводу інших елементів вважаємо за необхідне дослідити думки науковців стосовно цього питання.

Так, М. В. Салтевський визначає наповнення криміналістичної характеристики з чотирьох основних елементів: предмету безпосереднього замаху; способу учинення злочину в його широкому розумінні; типової обстановки – слідової картини в її широкій інтерпретації; особи злочинця» [2, с. 419]. В свою чергу, Л. О. Сергеев виокремлював такі складові як особливості способів і слідів певних видів злочину; обстановки, що характеризують учасників злочинів та їх злочинні зв'язки; час, місце і обстановка вчинення злочинів; об'єктивна сторона, об'єкт замаху, а також взаємозв'язок наведених чинників [3, с. 6]. Як бачимо, Л. О. Сергеев крім елементів, які були виокремлено М. В. Салтевським, визначив об'єктивну сторону, яку ми вважаємо за необхідне називати обстановкою вчинення протиправного діяння.

А вже А. В. Іщенко визначає наступні складові криміналістичної характеристики злочинів: слідова картина, спосіб учинення злочину, предмет злочинного посягання, дані щодо особи злочинця і потерпілого [4, с. 181]. Зі свого боку, Зі свого боку, В. Ю. Шепітько вирізняє такі елементи: спосіб злочину; час злочину; місце й обстановку; знаряддя й засоби злочину; предмет з посягання; особа потерпілого і злочинця; типові сліди злочину [5, с. 318].

Інша група вчених (М. О. Селіванов, В. О. Образцов, І. Ф. Пантелеєв) виокремлює ще один склад криміналістичної характеристики: типові ситуації окремого виду злочину; найпоширеніші способи їх здійснення, характеристика типових матеріальних слідів злочину, що можуть мати значення речових доказів у кримінальній справі; безпосередній об'єкт злочинного посягання; найбільш ймовірні місця їх виявлення, схованок, способи приховування слідів злочину та інших засобів маскування, характеристика їх професійних злочинних навичок; умови охорони його від злочинних посягань [6, с. 359; 7, с. 97].

В свою чергу, інша група науковців (Є. П. Іщенко, О. О. Топорков) акцентувала увагу на тому, що на основі узагальнення описів значної кількості злочинів розробляється їх інформаційна модель, що відображає саме типове для всього

масиву розслідуваних деліктів, яка повинна включати: типові вихідні відомості; дані про типові способи вчинення і приховування цього виду злочинів і типових наслідків їх застосування; відомості про особу ймовірного злочинця, ймовірних мотиви і цілі вчиненого; дані про особу вірогідною жертви злочину і про типовий предмет посягання; відомості про типові обставини скоєння злочину (місце, час, обстановка) [8, с. 490].

Як бачимо, кількість елементів криміналістичної характеристики варіюється від чотирьох до шести-семи. Але, наприклад, В. Ф. Єрмолович визначив узагальнену структуру криміналістичної характеристики злочинів, включивши до неї понад 20 елементів. Для прикладу, автор виокремив в ній такі складові: зв'язок злочину з адміністративними правопорушеннями, а також порушеннями фінансової, технологічної, трудової та іншої дисципліни; криміналістична структура злочину; способи ухилення від кримінальної відповідальності й покарання обвинуваченого за вчинене; діяльність осіб, що об'єктивно сприяла настанню злочинного результату або ухиленню суб'єкта від кримінальної відповідальності тощо [9, с. 238]. Низка елементів, наведених вказаним автором та деякі попередніми нам здається невідповідними сутності криміналістичної характеристики, а, скоріш за все, іншими елементами методики розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Серед них слід виокремити типові слідчі ситуації розслідування, обставини, що підлягають встановленню.

Дослідивши загальні наповнення криміналістичних характеристик вченими-криміналістами, вважаємо за необхідне більш детально дослідити визначену наукову категорію в розрізі досліджуваної групи протиправних діянь. Так, М. М. Єфімов вирізняє такі складові криміналістичної характеристики хуліганства: способи вчинення хуліганства; предмет злочинної діяльності; обстановку вчинення хуліганських дій; слідову картину вчинення хуліганства; особу потерпілого; особу злочинця (хулігана) [10, с. 317]. Майже аналогічно, але з приводу внутрішньовидової криміналістичної характеристики (хуліганство, вчинене групою осіб), М. А. Очеретяний сформував її систему з таких елементів: способи вчинення злочину; обстановка вчинення хуліганських дій; слідова картина злочину; особа потерпілого; особа злочинця [11, с. 20].

З приводу криміналістичної характеристики масових заворушень, то П. В. Шалдирван виокремлював в ній такі елементи як спосіб вчинення злочину, слідову картину, обстановку вчинення злочину та особу злочинця [12, с. 29]. А вже О. П. Кузьменко в ній виділяв наступні елементи: Обстановка та спосіб вчинення масових заворушень; типова слідова картина масових заворушень; особа злочинця та особа потерпілого [13, с. 27].

Інша група науковців (А. В. Антонюк, К. В. Бахчев, Н. О. Кононенко, А. С. Шевченко) також досліджуючи внутрішньовидові криміналістичні характеристики хуліганства до вищезазначених, в залежності від специфіки, додавали такі

елементи як знаряддя злочину [14, с. 23], обстановка вчинення хуліганських дій [15, с. 20], обстановка вчинення правопорушення [16, с. 162], особа неповнолітнього злочинця [17, с. 37].

Тобто усі зазначені дослідження характеризуються наявністю такого елементу криміналістичної характеристики як спосіб учинення злочину. Даний елемент має місце у 100 % випадків вивчених нами кримінальних проваджень, а його доцільність в визначеній категорії пояснюється обов'язковим доведенням об'єктивної сторони протиправного діяння.

Наступним елементом, який ми вважаємо за потрібне виокремити в криміналістичній характеристиці правопорушень проти громадського порядку є предмет злочинного посягання. Окремі вчені в галузі кримінального права, наголошували на тому, що у кримінально-правовому значенні предмет в даних злочинах виявляти складно [18, с. 123-125]. Дійсно, в масових виявленнях, закликах до вчинення дій, що порушують громадський порядок та навіть в диспозиції хуліганства як протиправного діяння важко знайти якийсь предмет. В той же час, ми вважаємо, що всі речі матеріального світу, які зазнали змін в наслідок протиправних дій у криміналістичному розумінні будуть предметом злочинного посягання. Тому ми вирішили виокремити вказаний елемент в криміналістичній характеристиці досліджуваної категорії діянь.

Всі кримінальні правопорушення вчинюються в конкретних просторово-часових рамках, умовах. Тому виокремлення такої складової як обстановка вчинення злочину також не викликає сумнівів. В розрізі цього, одразу наголосимо на слідовій картині, яка також завжди буде мати місце в досліджуваній категорії проваджень.

З приводу чергового елементу криміналістичної характеристики вважаємо доречним навести позицію В. М. Мешкова, який акцентує увагу на тому, що стосовно суб'єкту злочину збирається інформація, яка його характеризує: по місцю роботи, навчання, місцю проживання; перевіряються версії щодо його зловживання наркотиками чи алкоголем; наявність судимості; причетність до агресивних релігійних сект [19, с. 111]. Тобто особа злочинця також має велике значення для процесу розслідування.

На останок згадаємо про особу потерпілого, яка є важливим елементом криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку з огляду на загальну їх віктимність. Адже вчинення протиправних дій цієї категорії в більшості випадків зумовлюється певними характеристиками потерпілої особи.

Виокремлення вказаних елементів крім усього вказаного ще обумовлюється їх необхідною розшуковою спрямованістю: виділення типових складових формулює реальні можливості окремих слідчих версій під час розслідування та дає змогу більш ефективно проводити різноманітні процесуальні дії.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що наповнення криміналістичної характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку і громадської безпеки повинно відповідати потребам правоохоронних

органів. Тобто бути оптимальним та достатньо інформаційноємним для того, щоб була можливість використовувати відомості стосовно конкретних елементів досліджуваної категорії для досягнення цілей розслідування. На основі дослідження наукових джерел, аналізу матеріалів кримінальних проваджень та анкетування працівників правоохоронних органів нами було окреслено наповнення криміналістичної характеристики правопорушень проти громадського порядку наступними складовими: спосіб вчинення злочину, предмет злочинного посягання, обстановка вчинення злочину, слідова картина, особа потерпілого.

Зростання рівня злочинності проти громадського порядку та громадської безпеки в Україні може бути стабілізовано поєднанням законодавчих, організаційних заходів та наукових розробок. Одним з основних завдань, які повинні вирішувати наука у вказаному напрямі – актуалізація наукового і методичного забезпечення протидії злочинності проти громадського порядку та громадської безпеки, підвищення її результативності шляхом впровадження у діяльність правоохоронних органів найновіших наукових досліджень, розробок та передового досвіду.

Бібліографічні посилання

1. Матусовский Г. А. Структура криміналістичної характеристики злочинів: Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / За ред. В.Ю.Шепітька. Харків: Право, 1998. 650 с.
2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі); підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.
3. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ: автореф. дисс... канд. юрид. наук. М., 1966. 18 с.
4. Ищенко А. В. Фундаментальні та прикладні криміналістичні категорії. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах*: Міжнародна науково-практична конференція 5 листопада 2010 р., м. Запоріжжя: матеріали у 3 част. Запоріжжя. 2010. ч.1. С. 180–182.
5. Шепітько В. Ю. Криміналістика: Курс лекцій / Х.: Одиссей, 2005. 368 с.
6. Пантелеев И. Ф., Селиванов Н. А. Криміналістика: учебник. / М.: Юрид. лит., 1975. 544 с.
7. Танасевич В. Г., Образцов В. А. О криміналістической характеристики преступлений. ВИ по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. М., 1976. Вуп. 25. С. 94–104.
8. Ищенко Е. П., Топорков А. А. Криміналістика: Учебник / Изд. 2-е, испр. и доп. Под ред. доктора юридических наук, профессора Е. П. Ищенко. М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА-М», 2006. 748 с.
9. Ермолович В. Ф. Криміналістическая характеристика преступлений. Мн., 2001. С. 238–240.
10. Єфімов М. М. Структура криміналістичної характеристики хуліганства. *Криміналістика у протидії злочинності*: тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовт. 2009 р.). К.: Хай-Тек Прес, 2009. С. 315–317.
11. Очеретяний М. А. Особливості криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого групою осіб. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні*: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 30 квіт. 2014 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 47–49.
12. Шалдирван П. В. Методика розслідування масових заворушень / Дисер. на здоб. наук. ст. к.ю.н. за спец. 12.00.09. Академія адвокатури України. Київ. 2005. 210 с.
13. Кузьменко О. П. Початковий етап розслідування масових заворушень. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 225 с.
14. Антонюк О. В. Розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ: Дніпропетровськ, 2017. 240 с.
15. Кононенко Н. О. Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ: Дніпропетровськ, 2016. 214 с.
16. Шевченко А. С. Сутність та система криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого під час виборчого процесу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Випуск 33. Ч. 2. Т. 2. С. 159–162.
17. Бахчев К. В. Розслідування хуліганства, вчиненого неповнолітніми: дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ: Дніпропетровськ, 2017. 243 с.
18. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину: Монографія. Д.: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
19. Мешков В. М. Методика расследования преступлений: курс лекций. М.: Юрлитинформ, 2013. 304 с.

References

Authored books

1. Matusovsky, H. A. (1998) *Struktura kryminalistychnoyi kharakterystyky zlochniv: Kryminalistyka. Kryminalistychna taktyka i metodyka rozsliduvannya zlochniv* [The structure of criminalistics characteristics of crimes: Forensics. Forensic tactics and methods of crime investigation]. Za red. V.YU. Shepit'ka. Kharkiv: Pravo. 650 s. [in Ukr.].

nya zlochniv [The structure of criminalistics characteristics of crimes: Forensics. Forensic tactics and methods of crime investigation]. Za red. V.YU. Shepit'ka. Kharkiv: Pravo. 650 s. [in Ukr.].

2. Saltevs'kyy, M. V. (2005) Kryminalistyka (u suchasnomu vykladi) [Criminalistics (in the modern presentation)] ; pidruchnyk. K.: Kondor, 2005. 588 s. [in Ukr.].
3. Shepyt'ko V. YU. (2005) Krymynalystyka: Kurs lektsyy [Criminalistics: A course of lectures] / KH.: Odyssey, 2005. 368 s. [in Ukr.].
4. Panteleyev, I. F., Selivanov N. A. 91975) Kriminalistika: uchebnik. [Criminalistics: A course of lectures] / M. : Yurid. lit., 1975. 544 s. [in Russian]
5. Ishchenko, Ye. P., Toporkov A. A. (2006) Kriminalistika : Uchebnik [Criminalistics: Textbook] / Izd. 2-ye, ispr. i dop. Pod red. doktora yuridicheskikh nauk, professora Ye. P. Ishchenko. M.: Yuridicheskaya firma «KONTRAKT», «INFRA-M». 748 s. . [in Ukr.].
6. Yermolovich, V. F. (2001) Kriminalisticheskaya kharakteristika prestupleniy [Criminalistic characteristics of crimes]. Mn., 2001. 320 s. . [in Ukr.].
7. Korzhans'kyy, M. Y. (2005) Predmet i ob'yekt zlochynu: Monohrafiya [Subject and object of the crime: Monograph.]. D.: Yuryd. akad. Min-va vnutr. sprav; Lira LTD. 252 s. . [in Ukr.].
8. Meshkov V. M. (2013) Metodika rassledovaniya prestupleniy : kurs lektsiy [Methods of investigating crimes: a course of lectures]. M.: Yurlitinform. 304 s. [in Russian]

Journal articles

9. Shevchenko, A. S. (2015) Sutnist' ta systema kryminalistychnoyi kharakterystyky khulihanstva, vchynenoho pid chas vyborchoho protsesu v Ukrayini [he essence and system of criminalistic characterization of hooliganism committed during the election process in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya «Pravo»*. Vypusk 33. CH. 2. T. 2. S. 159–162. [in Ukr.].

Thesis abstracts

10. Ishchenko, A. V. (2010) Fundamental'ni ta prykladni kryminalistychni katehoriyi [Fundamental and applied criminalistics categories.]. Aktual'ni problemy rozkryttya ta rozsliduvannya zlochyniv u suchasnykh umovakh: Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiya 5 lystopada 2010 r., m. Zaporizhzhya: materialy u 3 chast. Zaporizhzhya. ch.1. S. 180–182. [in Ukr.].
11. Tanasevich, V. G., Obratsov V. A. (1976) O kriminalisticheskoy kharakteristiki prestupleniy [On the criminalistic characteristics of crimes]. VI po izucheniyu prichin i razrabotke mer preduprezhdeniya prestupnosti. M. Vyp. 25. S. 94–104. [in Russian]
12. Yefimov, M. M. (2009) Strukturakryminalistychnoyi kharakterystyky khulihanstva [The structure of the criminalistic characteristics of hooliganism]. Kryminalistyka u protydyi zlochynnosti : tezy dop. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 16 zhovt. 2009 r.). K. : Khay-Tek Pres. S. 315–317. [in Ukr.].
13. Ocheretyanyy, M. A. (2014) Osoblyvosti kryminalistychnoyi kharakterystyky khulihanstva, vchynenoho hrupoyu osib [Specifics of criminalistic characterization of hooliganism committed by a group of persons.]. Vykorystannya spetsial'nykh znan' u dosudovomu rozsliduvanni: materialy nauk.-prakt. seminaru (Dnipropetrovs'k, 30 kvit. 2014 r.). Dnipropetrovs'k : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2014. S. 47–49. [in Ukr.].

Dissertations

14. Sergeev, L. A. (1966) Rassledovaniye i preduprezhdeniye khishcheniy, sovershayemykh pri proizvodstve stroitel'nykh rabot [Investigation and prevention of thefts committed during construction works]: avtoref. diss... kand. yurid. nauk. M.. 18 s. [in Russian]
15. Shaldyrvan, P. V. (2005) Metodyka rozsliduvannya masovykh zavorushen' [Methods of investigating mass riots]: Dys. na zdob. nauk. st. k.yu.n. za spets. 12.00.09. Akademiya advokatury Ukrayiny. Kyiv. 210 s. [in Ukr.]. Kuz'menko O. P. (2017) Pochatkovyy etap rozsliduvannya masovykh zavorushen' [he initial stage of the investigation of mass riots]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. :Kyiv's'kyi natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka. 225 s. [in Ukr.].
16. Antonyuk, O. V. (2017) Rozsliduvannya khulihanstva, vchynenoho iz zastosuvannyam vohnepal'noyi abo kholodnoyi zbroyi chy inshoho predmeta, spetsial'no prystosovanoho abo zazdalehid' zahotovlenoho dlya nanesennya tilesnykh ushkodzen' [Investigation of hooliganism committed with the use of firearms or melee weapons or other objects, specially adapted or pre-prepared for infliction of bodily harm: dissertation.]: dys. na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk: 12.00.09. Dnipro: Dnipropetrovs'kyi derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav.: 240 s. [in Ukr.].
17. Kononenko, N. O. (2016) Rozsliduvannya khulihanstva, vchynenoho pid chas provedennya sportyvno-masovykh zakhodiv [Investigation of hooliganism committed during sports events]: dys. na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk: 12.00.09. Dnipro: Dnipropetrovs'kyi derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav . 214 s [in Ukr.].
18. Bakhchev, K. V. (2017) Rozsliduvannya khulihanstva, vchynenoho nepovnitimiy [Investigation of hooliganism committed by minors: dissertation]: dys. na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk: 12.00/09 Dnipro: Dnipropetrovs'kyi derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav. 243 s. [in Ukr.].

Konstantin Chaplinsky

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DEFINITION AND CONSTRUCTION OF CRIMINAL CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST PUBLIC ORDER AND CIVIL

(Scientific Article)

The scientific article is devoted to the study of some aspects of the investigation of criminal offenses against public order. The peculiarities of forensic characteristics as an element of the methodology of investigation of a certain category of criminal offenses are considered.

The author emphasizes that the filling of forensic characteristics of criminal offenses against public order must meet the needs of law enforcement agencies. That is, to be optimal and informative enough to be able to use information about specific elements of the studied category to achieve the objectives of the investigation.

Based on the study of scientific sources, analysis of materials of criminal proceedings and questionnaires of law enforcement officers, we outlined the filling of the forensic characteristics of offenses against public order with the following components: the method of committing a crime; the subject of criminal encroachment; the circumstances of the crime; trace picture; the identity of the offender; the victim's identity.

It is determined that the separation of these elements in addition to all of the above is also determined by their necessary search direction: the selection of typical components formulates the real possibilities of individual investigative versions during the investigation and allows more efficient various procedural actions.

Key words: *criminal offenses, public order, forensic characteristics, methods of investigation, investigative (search) actions, investigation planning.*

УДК 347.822.4(822.31):343.85

Шинкаренко Ігор Ростиславович

кандидат юридичних наук, професор, професор закладу вищої освіти кафедри
права Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>

E-mail: sir2009@ukr.net

Захаров Василь Павлович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-озшукової
діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7099-6734>

e-mail: zakharov_vp@ukr.net

ПИТАННЯ УБЕЗПЕЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ТА СУБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ АВІАЦІЙНО-КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ (наукова стаття)

Анотація. У статті констатовано, що поза межами предмету сучасних досліджень залишилися: системно-комплексні розвідки змісту та видів безпекових загроз об'єктам інфраструктури космічної та авіаційної діяльності; координації всіх суб'єктів безпекової діяльності спрямованих на нейтралізацію загроз авіаційно-космічній галузі; методологія організаційно-правового забезпечення суб'єктів авіаційно-космічної діяльності, а також їх об'єктів; проблеми тактики здійснення організаційних, загально та спеціально-профілактичних, заходів щодо забезпечення авіаційно-космічної діяльності. Проаналізовано результати досліджень і праць представників української криміналістичної школи та безпекознавства, що визначило необхідність теоретико-правових та криміналістичних досліджень у сфері теоретико-прикладних та правових проблем щодо напрямів забезпечення об'єктів авіаційно-космічної сфери України.

Метою статті є визначення сучасних проблем та теоретичного змісту забезпечення безпеки об'єктів авіаційно-космічної сфери; запропонування і форм, методів і заходів забезпечення об'єктів авіаційно-космічної сфери на ґрунті досягнень науки і техніки останніх років; визначення організаційно-тактичної моделі протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються відносно та на об'єктах-суб'єктах авіакосмічної діяльності.

Використання комплексу загальних та спеціальних методів досліджень дозволило визначити чинники і зміст причин та умов вирішення завдань забезпечення об'єктів-суб'єктів авіаційно-космічної діяльності. Такий підхід допоміг дійти висновку, що найбільш перспективними напрямками нейтралізації загроз та забезпечення об'єктів інфраструктури авіаційно-космічної галузі є здійснення заходів спрямованих на попередження кримінальних правопорушень, нейтралізацію загроз нормальній діяльності об'єктів інфраструктури авіаційно-космічної галузі, виявлення індикаторів корупції та запобігання корупційних кримінальних правопорушень у авіаційно-космічній галузі здійснення організаційних заходів у сфері захисту життєво важливих для суспільства інтересів. Такий підхід дозволив запропонувати організаційно-тактичну модель забезпечення безпеки авіаційно-космічної галузі з диференціацією її на стратегічний, оперативний та тактичний рівні.

Ключові слова: авіація, космічна діяльність, авіаційно-космічна галузь, критична інфраструктура, національна безпека, загрози безпеці авіаційно-космічної галузі, забезпечення об'єктів авіаційно-космічної галузі, заходи забезпечення, превенція кримінальних правопорушень.

Постановка наукової проблеми. Стратегія національної безпеки України визначає, що до поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов слід віднести поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторговлі, торгівлі людьми,

релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо [1].

Вивчення законодавчих актів, аналітичних матеріалів Державної авіаційної служби Украї-

ни, Державного космічного агентства України та результатів наукових досліджень у авіаційно-космічній сфері дозволяє зробити висновок, що об'єкти авіаційно-космічної галузі стали джерелом безпекових загроз з боку екстремістських та радикальних угруповувань, терористичних організацій і груп, що мають можливість використовувати для проведення своїх операцій сучасні досягнення в областях зв'язку і передачі інформації [2; 3; 4].

Враховуючі виклики у сфері безпеки повітряного транспорту та космічної діяльності щодо забезпечення діяльності об'єктів авіаційного транспорту в Україні, можемо визначити найбільш актуальні теоретико-прикладні проблеми у цій сфері:

- не визначеність на теоретичному та практичному рівнях змісту категорії «безпека об'єктів критичної інфраструктури», взагалі та авіаційно-космічної галузі України зокрема;
- нез'ясованість змісту та видів безпекових загроз об'єктам інфраструктури космічної та авіаційної діяльності, відсутність системного підходу до координації всіх суб'єктів безпекової діяльності спрямованих на їх нейтралізацію;
- визначення сутності безпеки її рівнів та видів як категорії стану системи чи підсистеми та змісту безпеки, як виду діяльності органів та установ спрямованої на подолання ризиків й нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз.

Як наслідок одним з викликів до наукової спільноти є розробка теоретико-прикладного підґрунтя системи забезпечення не тільки суб'єктів, об'єктів авіаційно-космічної галузі але й нейтралізація загроз населенню та довкіллю у разі терористичних атак та протиправного втручання у їхню діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що проблеми авіаційно-космічної галузі, а також безпеки об'єктів критичної інфраструктури у тому числі займалися фахівці у різних галузях юридичної науки.

Погляди науковців щодо змісту критичної інфраструктури та її складових набули значних змін. Якщо декілька років тому науковці в основному спиралися на роботи Томаса Гоббса, Іммануїла Канта, Георга Гегеля та ін. Однак в умовах модернізації системи національної безпеки та наукової революції здійснена низка наукових розвідок, які визначили: теоретичний зміст та співвідношення безпекових понять (Сидорчук О. Г. (2018) [5]; концептуальні питання космічної безпеки та її генез (Стельмах О.С. (2012) [6, с. 522-530]; закономірності та проблеми розвитку космічної галузі в рамках безпекового аспекту (Омельченко А.В. (2019) [7]).

Окрему групу досліджень складають роботи представників національної наукової школи у галузі національної безпеки, безпеки авіаційно-космічної галузі щодо визначення та дослідження актуальних проблем визначення змісту та організації захисту критичної інфраструктури (Єремчук О.П. (2018) [8; 9], адміністративно-правового механізму реалізації космічної доктрини України (Сорока Л.В. (2020) [10].

Розробка проблем сутності та змісту безпеки авіації організації контролю та нагляду за авіаційною безпекою та безпекою польотів в сучасних умовах знайшла своє відображення в працях: В. П. Бабака, Баган Я.Й., А. С. Бичкова, І. В. Вайсберга, С.Т. Гончарука, Н. В. Дараганова, В.В.Захаренкова, М.В. Кармизова, М.В. Карпенко, Г.Й. Касперовича, Куклева Є.А., М.С., Кулика Лінькова А.В., В. О. Максимов, Рухлінський В.М., В. І. Токарев, С. В. Трофімов, А.В.Філіпов) [11; 12; 13; 14]. Слід відзначити, що їх роботи в основному були присвячені аналізу безпеки польотів та виключення незаконного втручання.

Окремий напрямок складають дослідження теоретико-прикладних проблем формування Державної політики у сфері безпеки повітряного транспорту, визначення змісту її складових та протидії незаконному втручання в його діяльність: Т. Є. Висоцька, О.Дубинський, Р.А. Калюжний, Д.П.Лотюк, С.І. Москаленко, М.В. Сафаров, А.О Собакар, І.М. Сопілко, В.В.Устименко, [15; 16, с. 131-135; 17, с. 249-251; 18, с. 10; 19; 20, с. 935-936; 21, с. 149].

З означеного можливо зробити висновок, що науковці як правило приділяли увагу аналізу загальних організаційних і правових питань функціонування повітряного транспорту як підсистеми транспорту України, проблемам організації контролю та нагляду за дотриманням законодавства, застосуванні адміністративного примусу до учасників авіаційних польотів за порушення встановлених правил та забезпечення безпеки польотів на повітряному транспорті відповідно до встановлених правил. В той же час поза межами предмету наведених досліджень залишилися:

На сьогодні недостатньо дослідженими остаються проблеми щодо:

- інноваційних форм і методів організаційно-правового забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури повітряного транспорту;
- методології організаційно-правового забезпечення суб'єктів авіаційно-космічної діяльності, а також їх об'єктів;
- тактики здійснення організаційних, загально та спеціально-профілактичних заходів щодо забезпечення авіаційно-космічної діяльності на ґрунті координації зусиль всіх суб'єктів забезпечення авіаційно-космічної діяльності.

Зазначені обставини і обумовили розробку у статті теоретико-прикладних та правових проблем щодо напрямів забезпечення об'єктів авіаційно-космічної сфери України.

Мега статті. Стаття продовжує цикл статей з проблем забезпечення об'єктів структури авіаційно-космічної галузі України, та формування її організаційно-тактичної моделі.

Основні завдання, які ставляться та вирішуються в статті:

1. *Визначення переліку та теоретичного змісту проблем реалізації безпеки об'єктів авіаційно-космічної сфери.*
2. *Надання пропозицій щодо впровадження інноваційних форм, методів і заходів забезпечення об'єктів авіаційно-космічної*

сфери на ґрунті досягнень науки і техніки останніх років.

3. *Визначення моделі попередження та розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються відносно та на об'єктах-суб'єктах авіакосмічної діяльності*

Виклад основного матеріалу дослідження.

Враховуючі наведений, аналіз, можемо констатувати, що за останні роки в юридичній науці здійснена розробка проблем пов'язаних з правовим забезпеченням різноманітних видів діяльності взагалі та одночасно авіаційно-космічної. Фактично сучасний етап розвитку науки у цій сфері можемо віднести до періоду, що був визначений Т. Куном як наукова революція. На його думку розвиток науки відбувається не шляхом плавного нарощування нових знань на старі, а через періодичний злам традиційних уявлень, тобто через наукові революції [22].

Згідно з думками Т. Куна та науковців у галузі теорії та історії науки, будь-яка наука розвивається циклічно:

1. До парадигмальний період (попередній установленню парадигми);
2. Нормальна наука – кожне нове відкриття піддається поясненню з позицій пануючої теорії (парадигми).
3. Екстраординарна наука – криза в науці. Поява аномалій – нез'ясовних фактів. Збільшення кількості аномалій призводить до появи альтернативних теорій. У науці співіснує безліч протилежних наукових шкіл, які є прихильниками різних парадигм, відповідно до яких наукова революція – формування та перехід до нової парадигми [22].
4. У проміжках між науковими революціями наукова спільнота живе спираючись на відповідну парадигму (дисциплінарну матрицю) й розв'язуючи завдання, доки перед вченими не постануть проблемні ситуації, які вимагають не тільки вироблення нових теоретичних поглядів та методів для розв'язання непересічних завдань (проблем), а й заміни усїєї парадигми.

Фактично це період 1992-2014 роки в українській науці, що займалася забезпеченням авіаційно-космічної галузі.

Починаючи з 2014 року спираючись на інноваційні розробки в авіаційно-космічній сфері, праці у сфері безпекознавства взагалі, а також у сфері протидії терористичним загрозам та інтеграція досліджень у сфері протидії кримінальним правопорушенням щодо та на об'єктах-суб'єктах авіаційно-космічної галузі, почалось формування нової парадигми безпеки авіаційно-космічної галузі. Вона розглядає авіабудування, космічну промисловість, повітряний транспорт та космічну діяльність як єдину систему з відповідною системою видів безпеки [23].

Відповідно до сучасних теоретико-прикладних розробок науковців, Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року та інших нормативних документів у галузі повітряного транспорту пріоритетними завданнями

у сфері повітряного транспорту в умовах сьогодення є:

- розроблення, впровадження та забезпечення виконання Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації;
- реалізація єдиної державної політики у сфері авіаційної безпеки, захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання [2]
- забезпечення ефективного використання коштів та запобігання корупції під час реалізації проектів розвитку повітряного транспорту;
- організація та використання повітряного простору України відповідно до стандартів та рекомендованої практики ІКАО, Європейської організації з безпеки аеронавігації (Євроконтроль), інших міжнародних авіаційних організацій та законодавства ЄС;
- створення системи кібернетичної безпеки цивільної авіації з урахуванням стандартів та рекомендованої практики ІКАО та законодавства ЄС [24, с. 27-32.];
- підвищення ефективності діяльності Національного бюро з розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами відповідно до законодавства ЄС для прийняття неупередженого рішення щодо інцидентів або актів незаконного втручання;
- впровадження інноваційних освітніх програм професійної підготовки та перепідготовки персоналу для транспортної галузі, у тому числі шляхом дуальної освіти, виконання спільних програм закладів освіти, органів державного управління, бізнес-структур та громадських організацій та співпраці з міжнародними структурами;
- виконання програм зміцнення потенціалу органів виконавчої влади шляхом підвищення професійного потенціалу та продуктивності праці (система підготовки та розвитку персоналу) [25].

Проведені нами дослідження оприлюднені у попередніх статтях та доповідях, дозволяють констатувати, що на території об'єктів критичної інфраструктури взагалі та повітряного транспорту, зокрема, можуть створюватися:

- підприємства та організації, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, аерофотозйомки, сільськогосподарські роботи;
- суб'єкти господарювання, що надають послуги із харчування, побутового обслуговування пасажирів, послуги із продажу різних товарів, із перевезення авіапасажирів автомобільним транспортом і таксі;
- сервісні служби з обслуговування пасажирів;
- банківські відділення;
- пункти обміну валют;
- пунктів з прокату автомобілів;
- сервісних служб надання послуг зі стоянки автомобілів;
- офіси туроператорів то що [26, с. 255].

Означене визначає ще одне завдання: забезпечення громадської безпеки, громадського поряд-

ку та протидії злочинності на об'єктах та відносно суб'єктів авіаційної діяльності [27].

Наступною складовою визначення системи забезпечення авіаційно-космічної галузі це визначення сутності космічної діяльності. Відповідно до чинного законодавства суб'єктам господарювання дозволено за відповідним порядком здійснювати наступні види космічної діяльності:

- 1) випробування (крім комп'ютерних) ракет-носіїв, у тому числі їх агрегатів та складових частин і космічних апаратів;
- 2) запуски ракет-носіїв та/або космічних апаратів;
- 3) управління космічними апаратами на навколоземній орбіті або в космічному просторі;
- 4) повернення космічних апаратів та/або їх складових частин з навколоземної орбіти або космічного простору на Землю [28].

Окрім того суб'єктам господарювання дозволено здійснювати:

- наукові космічні дослідження;
- використання космічного простору;
- розроблення об'єктів космічної діяльності (в тому числі їх агрегатів та складових частин);
- виробництво об'єктів космічної діяльності (в тому числі їх агрегатів та складових частин);
- ремонт та технічне обслуговування об'єктів космічної діяльності (в тому числі їх агрегатів та складових частин);
- експлуатація об'єктів космічної діяльності (в тому числі їх агрегатів та складових частин);
- забезпечення запуску апаратів, їх складових частин.

Відповідно до Закону України «Про космічну діяльність» з метою забезпечення суб'єктів та об'єктів вказаних видів космічної діяльності необхідно здійснювати наступні заходи:

- державний нагляд за дотриманням вимог безпеки космічної діяльності, а також навчання та атестація осіб, які контролюють дотримання космічних правил і наявність необхідного рівня безпеки космічної діяльності;
- державний нагляд за наявністю необхідного рівня безпеки а також осіб, які розслідують інциденти та надзвичайні події;
- дотримання вимог безпеки, суб'єктами космічної діяльності щодо життя та здоров'я населення, майна громадян, підприємств, установ, організацій і довкілля;
- охорона космічної техніки та майна суб'єктів космічної діяльності під час виробництва, випробування, транспортування і експлуатації на поверхні Землі та майна суб'єктів космічної діяльності [29].

Враховуючі означене та думки науковців щодо наявності терористичних загроз суб'єктам та об'єктам космічної діяльності та в цілому людству, постає необхідність побудови ефективної моделі безпеки авіаційно-космічної галузі спрямованої на нейтралізацію терористичних загроз суб'єктам та об'єктам космічної діяльності та в цілому людству [30, с. 93-110].

Як свідчить досвід країн світу таке різноманіття задач у сфері безпеки суб'єктів господарювання та об'єктів інфраструктури авіаційно-космічної

діяльності вимагає створення комплексної системи їхнього забезпечення. Ми дотримуємося думки, що її основним змістом є формування такого стану галузі, за якого ризик загроз завдання збитків людям чи майну знижується до прийнятної рівня.

Для визначення проблем наукового супроводження формування системи безпеки авіаційно-космічної галузі на кафедрі права НАУ ім М. Є. Жуковського (ХАІ) здійснюється розробка теоретико-прикладних проблем з правового та організаційного забезпечення формування напрямків діяльності служб та структур безпеки об'єктів критичної інфраструктури взагалі та аерокосмічної галузі зокрема.

Для вирішення задач правового та організаційного забезпечення виявлення та нейтралізації загроз нормальній діяльності авіаційно-космічної інфраструктури у тому числі визначення організаційно-правового вектору формування служб безпеки суб'єктів господарювання авіаційно-космічної галузі та протидії кібертероризму у наукових публікаціях М. В. Нечіпорука (2020), Г. О. Спіциної (2019, 2020), Н. Є. Філіпенко (2020), І. Р. Шинкаренко (2019, 2020, 2021), І. І. Шинкаренко (2020) визначено низку пропозицій, що є підґрунтям формування теоретико-організаційної моделі забезпечення авіаційно-космічної галузі України. [26, с. 253-262; 31, с. 206-217; 32, с. 20-24; 33, с. 56-60].

Враховуючі напрямки забезпечення авіаційно-космічної галузі можемо констатувати, що стосовно суб'єктів-об'єктів авіаційно-космічної діяльності, залежно від напрямків їх діяльності, видів загроз та сил й засобів, що використовуються під час їх нейтралізації, існують наступні види безпеки: безпека авіаційно-космічної галузі (БАКГ) - космічна безпека (КБ) - громадська безпека (ГБ) - авіаційна безпека (АБ) - безпека польотів (БП) - економічна безпека (ЕБ) - фінансова безпека (ФБ) - кадрова безпека (КБ) - особиста безпека (ОБ) - фізична безпека об'єкта (ФБО) - інформаційна безпека (ІБ) - матеріально-технологічна безпека (МТБ).

Для встановлення всіх імовірних суб'єктів-об'єктів інфраструктури авіаційно-космічної галузі, що підлягають забезпеченню, необхідно з використанням методу порівняльного аналізу нормативних документів та системного підходу до категорії безпека, виокремити проблемні питання організації діяльності різних видів підприємств, що забезпечують роботу авіаційно-космічної галузі.

У випадку розгляду об'єкту інфраструктури авіаційно-космічної галузі відповідно до наведених видів безпеки, його нормальне функціонування визначається ступенем захищеності від всього комплексу загроз. Це стає підґрунтям формування комплексного поняття забезпечення інфраструктури авіаційно-космічної галузі. Враховуючі думки науковців [34], аналіз існуючих загроз об'єктів авіаційно-космічній галузі, її безпека складається з забезпечення:

- мінімізація ризиків, збитків людству, довкіллю та майну [30, с. 93-110];

- створення системи ефективної превенції та припинення актів незаконного втручання в діяльність суб'єктів та об'єктів авіаційно-космічної діяльності) [35];
- забезпечення правопорядку та захисту всіх видів власності на території суб'єктів авіаційно-космічної діяльності [36, с. 20];
- забезпечення особистої безпеки працівників підприємств – суб'єктів авіаційно-космічної діяльності та тих, що функціонують на їх території [37];
- забезпечення суб'єктам авіаційно-космічної діяльності сталого економічного і фінансового розвитку, надійного захисту майна та персоналу фірми від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, попередження небажаних подій, що можуть призвести до негативних наслідків (економічна та фінансова безпека);
- забезпечення захисту підприємств авіаційно-космічної сфери від ризиків;
- захист систем збору, обробки, зберігання та використання інформації на суб'єктах авіаційно-космічної діяльності від кримінальних кібер-правопорушень [38, с. 10-11].

Враховуючі наведене, можемо виокремити основні напрямки нейтралізації загроз та забезпечення об'єктів інфраструктури авіаційно-космічної галузі:

- здійснення заходів спрямованих на попередження кримінальних правопорушень, нейтралізацію загроз нормальній діяльності об'єктів інфраструктури авіаційно-космічної галузі;
- виявлення індикаторів корупції та запобігання корупційних кримінальних правопорушень у авіаційно-космічній галузі [39, с. 17-23,];
- превенція незаконного втручання в діяльність суб'єктів-об'єктів космічної діяльності;
- здійснення організаційних заходів у сфері захисту життєво важливих для суспільства інтересів;
- здійснення організаційних та кримінологічних заходів з особистої безпеки та інтересів працівників суб'єктів космічної діяльності;
- здійснення заходів щодо забезпечення сталого економічного і фінансового розвитку суб'єктів космічної діяльності;
- здійснення заходів превентивного характеру щодо кримінальних правопорушень, що посягають на майно та персонал суб'єктів авіаційно-космічної діяльності;
- розробка та проведення заходів з превенції кібернетичних загроз суб'єкту-об'єкту авіаційно-космічної галузі то що.

Відповідно до чинного законодавства реалізацію означених заходів здійснюють наступні суб'єкти:

I. На об'єктах та суб'єктах авіаційної діяльності здійснення означених заходів у межах своєї компетенції здійснюють:

1) служби авіаційної безпеки авіаційного суб'єкта; 2) Національної поліції України; 3) Служби безпеки України; 4) Державної прикордонної служби України; 5) Державної митної служби України; 6) Міністерства оборони України (на аеродромах спільного базування); 7) Державна служба з надзвичайних ситуацій України (за за-

питом); 8) служби безпеки фірм та установ суб'єктів господарювання на об'єктах авіаційної галузі.

II. На об'єктах та суб'єктах космічної діяльності здійснення означених заходів у межах своєї компетенції здійснюють:

1) відомча воєнізована охорона підприємств, що належать до сфери управління Державного космічного агентства України; 2) Міністерство оборони України; 3) Національна поліція України; 4) Служба безпеки України; 5) Державна служба з надзвичайних ситуацій України (за запитом); 6) служби безпеки фірм та установ суб'єктів господарювання на об'єктах авіаційної галузі.

Висновки. Виходячи з полі суб'єктності учасників забезпечення безпеки авіаційно-космічної галузі їх компетенція повинна бути конкретизованою під час заходів з протидії вчиненню конкретних кримінальних правопорушень відповідно до організаційної моделі. Ми пропонуємо наступну структуру такої організаційної моделі:

I. Стратегічний рівень:

- відповідно до чинного законодавства України та міжнародних Угод та Конвенцій згоду на які дала згоду Верховна Рада України уніфікувати відомчі нормативні акти у сфері забезпечення авіаційно-космічної діяльності;
- створення загальнодержавної системи координації суб'єктів забезпечення авіаційно-космічної діяльності з конкретизацією їхньої компетенції та повноважень;
- формування системи моніторингу криміногенної обстановки на суб'єктах-об'єктах авіаційно-космічної галузі;
- систематизація заходів щодо виявлення потенційних загроз з боку середі функціонування об'єктів авіаційно-космічної галузі з визначенням відповідальних учасників-суб'єктів по кожній загрозі;
- на державному, галузевому та об'єктовому рівнях запровадити види допуску персоналу у конкретно визначену зону на основі мульти-біометричних технологій;
- не залежно від видів власності на об'єктах - суб'єктах авіаційно-космічної діяльності запровадити типові заходи з перевірки персоналу та кандидатів на відповідні посади з використанням інформаційних та профайлінгових технологій;
- забезпечити організаційно-оперативне супроводження авіаційно-космічного ринку та забезпечення економічної безпеки на ґрунті нейтралізацією всіх видів загроз

II. Оперативний рівень.

- Розробка та планування:
- здійснення комплексних заходів з протидії нелегальній міграції, торгівлі людьми, незаконного переправлення осіб через державний кордон України, контрабанди зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів;
  - здійснення організаційно-оперативних заходів щодо запобігання, виявлення і припинення злочинів на авіаційних об'єктах-суб'єктах та на прилеглий території,
  - здійснення пошукових заходів з використанням інноваційних технологій

з впровадженням біометричних, мульти-біометричних, мультимодальних та багатофакторної методик ідентифікації імовірних суб'єктів кримінальних правопорушень, а також виявлення осіб, які можуть становити загрозу для об'єктів-суб'єктів авіаційно-космічної галузі;

- проведення комплексних оперативно-профілактичних операцій з метою виявлення та нейтралізації причин і умов, які сприяють вчиненню загальних кримінальних правопорушень на об'єктах авіаційно-космічної галузі.

III. Тактичний рівень. Формування тактичних прийомів та алгоритмів щодо запобігання та припинення кримінальних правопорушень:

- розробка типових організаційно-тактичних алгоритмів запобігання несанкціонованим проникненням на об'єкти авіаційно-космічної галузі;
- розробка типових дій щодо виявлення осіб перебування яких на об'єктах авіаційно-космічної галузі є джерелом безпекових загроз;
- розробка типових тактичних дій персоналу з метою запобігання вчинення на об'єктах авіаційно-космічної галузі корисливо-насилені злочинів;
- формування тактики запобігання майнової шкоди об'єктам авіаційно-космічної галузі та суб'єктам, що здійснюють господарську діяльність на їх території під час стихійного лиха, аварії, катастрофи та інших надзвичайних подій.

Бібліографічні посилання

1. Стратегія національної безпеки України - Безпека людини – безпека країни: Указ Президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (13:15, 27.10.2021)
2. Закон України Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. №16, ст.199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-19#Text> (13:15, 27/10/2021)
3. Положення про державне космічне агентство України: Постанова Кабінету міністрів України від 14 травня 2015 р. №281 Київ «Про затвердження Положення про Державне космічне агентство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-%D0%BF#Text> (13:15, 27.10.2021)
4. Закон України «Про транспорт». *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1994, N 51. ст.446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-%D0%BF#Text>(13:15, 7.10.2021)
5. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
6. Стельмах О.С. Міжнародно-правовий режим космічної безпеки: до теорії питання. *Держава і право* • Випуск 56. 2012. С. 522-530 (23:56, 17.04.21).
7. Омельченко А.В. (2019) Безпековий компонент управління розвитком космічної галузі. : *Electronic scientific publication «Public Administration and National Security»*. URL: [https://www.inter-nauka.com /magazine/public-administration/\(13:15, 27.10.2021\).](https://www.inter-nauka.com /magazine/public-administration/(13:15, 27.10.2021)
8. Єрменчук О.П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України : монограф./ О. П. Єрменчук. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.
9. «Про доцільність та особливості визначення критичної інфраструктури в Україні». Аналітична записка Facebook/Twitter Ресурс <https://niss.gov.ua/en/node/1063-11:26-27.02.2021>
10. Сорока Л. В. «Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини України: теорія і практика». Київ: ФОП Чапчинська Н. В., 2020. 395 с.
11. Бабак В. П., Харченко В. П., Максимов В. О. *Безпека авіації* За ред. В. П. Бабака. Київ: Техніка, 2004. 584 с.
12. Баган Я.Й. Адміністративно-правове забезпечення функціонування авіаційного транспорту в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня наукового ступеня кандидата юридичних наук(доктора філософії): 12.00.07. (081-Право). Дніпро: ДДУВС, 2018. 208 с.
13. Токарев В.І., Касперович Г.Й., Карпенко М.В. *Безпека польотів: Навч. Посібник. К. : Національний авіаційний ун-т., 2004. 175с.*
14. Філіппов А.В. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь: Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2010. 17 с.
15. Висоцька Т. Є. Напрями вдосконалення державної політики забезпечення безпеки польотів повітряних суден цивільної авіації. *Державне управління: удосконалення та розвиток №11, 2012.* URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=510> 11.12.19-8:10
16. Дубинський О. Суб'єкти здійснення державного контролю за додержанням законодавства на транспорті в Україні. *Підприємство господарство і право.* №10. 2018. С. 131-135
17. Москаленко С.І. Проблеми забезпечення авіаційної безпеки в Україні. *Порівняльне аналітичне право.* №6. 2017. С. 249-251.
18. Калюжний Р.А., Сопілко І.М. Організаційно-правове забезпечення безпеки польотів на авіаційному транспорті. *Юридичний вісник.* №3(28). 2013. С. 10-15.
19. Ружий В. И. *Международно-правовое последствия актов незаконного вмешательства в деятельность гражданской авиации* : дис. На здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 - Международное право; Европейское право. Киев: КДУ ім. Т.Г. Шевченка, 1983. 213 с.

20. Собакарь А.О. Безпека польотів на авіаційному транспорті: категоріально-правовий аналіз. Форум права. №1. 2011. С. 931-938.
21. Устименко В.В., Лотюк Д.П Основні аспекти контролю та нагляду за безпекою на авіаційному транспорті України. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. 2014. С.149-152.
22. Кун Т. С. The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press, 1962. 174 p.
23. Шваб Клаус. Четверта промислова революція. Харків. 2019. 416 с.
24. Поліщук І.В. Особливості правового регулювання інформаційної безпеки в цивільній авіації України. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2020. №2 (55). С. 27-32.
25. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 30 травня 2018 р. №430-р Київ «Про схвалення національної транспортної стратегії України на період до 2030 року»{із змінами, внесеними згідно з розпорядженням км №321-р від 07.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text>
26. Шинкаренко І.Р., Спіціна Г.О. Безпека об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту: теоретичні аспекти. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх*. 2020. №2. С. 253-262. включено до міжнародної науково метричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща, Варшава), «Перелік Б МОН України» DOI: DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-253-262
27. Кононець В.П. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції щодо забезпечення публічного порядку та безпеки в аеропортах: монографія. Дніпро: ДДУВС, 2018. 156 с.
28. Порядок видачі (відмови у видачі, анулювання) дозволів на провадження окремих видів космічної діяльності: Постанова Кабінета міністрів України від 26 лютого 2020 р. №197Київ «Про затвердження Порядку видачі (відмови у видачі, анулювання) дозволів на провадження окремих видів космічної діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197-2020-%D0%BF#Text> (10:00, 01.06. 2021)
29. Закон України Про космічну діяльність (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, №1, ст. 2). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80#Text> (10:10, 01.06. 2021).
30. Cain, J. R. ed. by Charles S. Cockell (2016). Space Terrorism -A New Environment; New Causes. Dissent, Revolution and Liberty Beyond Earth.. Springer. Switzerland. 93-110. [English].
31. Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko Cyberterrorism Attacks on Critical Infrastructure and Aviation: Criminal and Legal Policy of Countering. Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering–Synergetic Engineering ICTM 2020: Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. 2020 pp 206-217(Indexed by SCOPUS, INSPEC, WTI Frankfurt eG, zbMATH, SCImago More information about this series at. URL: <http://www.springer.com/series/15179> <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66717-7>;
32. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І.І. Профайлінг як метод забезпечення об'єктів авіаційної інфраструктури. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 29 травня 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 248 с., С. 20-24.
33. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І.І. Заходи забезпечення об'єктів авіаційної інфраструктури. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції» (м. Крапівницький, 27-28 травня 2020 року Льотна академія Національного авіаційного університету). Крапівницький: 2020. С. 56-60
34. Сопілко І.М., Лихова С.Я., Біленчук П.Д. Космічний кіберзлочин як загроза національній безпеці України. Матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції «АВІА-2021». Київ: НАУ, 2021. URL: <http://conference.nau.edu.ua/index.php/AVIA/AVIA2021/paper/view/8017/6667>
35. Стельмах О.С. Міжнародно-правовий режим безпеки дослідження та використання космічного простору в мирних цілях: дис. На здобуття наук. Ступеня канд. Юрид наук: спеціальність 12.00.11 – міжнародне право. Київ: Національна академія наук України інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2016. 240 с.
36. Семчук Н.О., Хоцяновська Н.Ф. Багаж при авіаперевезеннях як предмет злочину: комплексна характеристика. *Юридичний вісник НАУ*. 1 (50) 2019. С. 17-23.
37. Шира Т. Б. Особиста безпека працівника як основа гарантування економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. №10, 2015.URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4408> [inUkr.].
38. Лихова С. Я., Біленчук П. Д. Космічні і наземні кіберзагрози третього тисячоліття: засоби пізнання, доказування, розслідування. *Юридичний вісник*. НАУ. 2 (59) 2021. С. 9-16. DOI: 10.18372/2307-9061.59.15585
39. Гусар О. А., Ущипівська А. Р. Адміністративно-правові заходи протидії корупції в галузі цивільної авіації. *Юридичний вісник*. НАУ. №4. 2018. С. 17-23.

References

1. Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny - Bezpeka lyudyny – bezpeka krayiny: Ukaz Prezydenta Ukrayiny №392/2020 Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 14 veresnya 2020 roku «Pro Stratehiyu natsional'noyi bezpeky Ukrayiny».URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (13:15, 27.10.2021) [in Ukr.].

2. Pro Derzhavnu prohramu aviatsiynoyi bezpeky tsyvil'noyi aviatsiyi : Zakon Ukrayiny [On the State Program of Civil Aviation Safety: Law of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR). 2017. №16, st.199. [in Ukr.].
3. Polozhennya pro derzhavne kosmichne ahent•stvo Ukrayiny: Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 14 travnya 2015 r. №281 Kyiv «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Derzhavne kosmichne ahent•stvo Ukrayiny».URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-%D0%BF#Text> (13:15, 27.10.2021) [in Ukr.].
4. Pro transport : Zakon Ukrayiny [On Transport: Law of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR). 1994, N 51. st.446. [in Ukr.].
5. Sydorchuk, O. H. (2018) Sotsial'na bezpeka: derzhavne rehulyuvannya ta orhanizatsiyno-ekonomichne zabezpechennya: monohrafiya [Social security: state regulation and organizational and economic support: monograph]. L'viv : LRIDU NADU. 492 s. [in Ukr.].
6. Stel'makh, O.S. (2012) Mizhnarodno-pravovyy rezhym kosmichnoyi bezpeky: do teorii pytannya. [International legal regime of space security: to the theory of the question] Derzhava i pravo • Vypusk 56. S. 522-530.. [in Ukr.].
7. Omelchenko, A. V. (2019) Security component of space industry development management. *Electronic scientific publication «Public Administration and National Security»*. URL: <https://www.inter-nauka.com /magazine/public-administration/> [in Eng.].
8. Yermenchuk, O.P. (2018) Osnovni pidkhody do orhanizatsiyi zakhystu krytychnoyi infrastruktury v krayinakh Yevropy: dosvid dlya Ukrayiny [Basic approaches to the organization of protection of critical infrastructure in European countries: experience for Ukraine]: monohraf.. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. Sprav.. 180 s. [in Ukr.].
9. Pro dotsil'nist' ta osoblyvosti vyznachennya krytychnoyi infrastruktury v Ukrayini. Analitichna zapyska FacebookTwitterPecypc <https://niss.gov.ua/en/node/1063-11:26-27.02.2021>. [in Ukr.].
10. Soroka, L. V. (2020) Administratyvno-pravovyy mekhanizm realizatsiyi kosmichnoyi doktryny Ukrayiny: teoriya i praktyka [Administrative and legal mechanism for the implementation of space doctrine of Ukraine: theory and practice]. Kyiv: FOP Chapchyn's'ka N. V. 395 s. [in Ukr.].
11. Babak, V.P. & Kharchenko, V.P. & Maksymov, V.O. (2004) Bezpeka aviatsiyi [Aviation safety]. Za red. V. P. Babaka. Kyiv: Tekhnika,. 584 s. [in Ukr.].
12. Bahan, YA.Y. (2018) Administratyvno-pravove zabezpechennya funktsionuvannya aviatsiynoho transportu v Ukrayini [Administrative and legal support for the functioning of air transport in Ukraine]: dys. na zdobuttya nauk. stupenya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk(doktora filosofiyi): 12.00.07. (081-Pravo). Dnipro: DDUVS,. 208 s. [in Ukr.].
13. Tokarev, V.I. & Kasperovych, H.Y. & Karpenko, M.V. (2004) Bezpeka pol'otiv [Flight Safety] navch. posibnyk. K. : Natsional'nyy aviatsiynyy un-t. 175s. [in Ukr.].
14. Filippov, A.V. (2010) Administratyvno-pravove zabezpechennya bezpeky tsyvil'noyi aviatsiyi v Ukrayini [Administrative and legal security of civil aviation in Ukraine]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Irpin': Nats. un-t derzh. podatk. sluzhby Ukrayiny, 2010. 17 s. [in Ukr.].
15. Vysots'ka, T. YE. (2012) Napryamy vdoskonalennya derzhavnoyi polityky zabezpechennya bezpeky pol'otiv povitryanykh suden tsyvil'noyi aviatsiyi [Directions for improving the state policy of flight safety of civil aircraft.]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. №11.URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=510> 11.12.19-8:10. [in Ukr.].
16. Dubyns'kyy, O. (2018) Sub'yekty zdiysnennya derzhavnoho kontrolyu za doderzhannam zakonodavstva na transporti v Ukrayini [Subjects of state control over compliance with transport legislation in Ukraine.]. *Pidpryyemstvo gospodarstvo i pravo*. №10.. S. 131-135. [in Ukr.].
17. Moskalenko, S.I. (2017) Problemy zabezpechennya aviatsiynoyi bezpeky v Ukrayini [Problems of aviation security in Ukraine.]. *Porivnyal'ne analitichne pravo*. №6. S. 249-251. [in Ukr.].
18. Kalyuzhnyy, R.A., Sopilko I.M. (2013) Orhanizatsiyno-pravove zabezpechennya bezpeky pol'otiv na aviatsiynomu transporti. [Organizational and legal support of flight safety on air transport.]. *Yurydychnyy visnyk*. №3(28). S. 10-15. [in Ukr.].
19. Safarov, M.V. (2021) Ukrainian aviation security: challenges and perspectives. *POLIT.Challenges of science today*, 5-9 April 2021. [English]
20. Sobakar', A.O. (2011) Bezpeka pol'otiv na aviatsiynomu transporti: katehorial'no-pravovyy analiz [Flight safety in air transport: categorical-legal analysis.]. *Forum prava*. №1. S. 931-938. [in Ukr.].
21. Ustymenko, V.V., Lotyuk D.P (2014) Osnovni aspekty kontrolyu ta nahlyadu za bezpekoyu na aviatsiynomu transporti Ukrayiny [Basic aspects of control and supervision of safety in air transport of Ukraine]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. №5. S.149-152. [in Ukr.].
22. Tomas Kyn (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press. 174 p. [English]
23. Shvab Klaus. (2019) Chetverta promyslova revolyutsiya [The fourth industrial revolution]. Kharkiv. 416 s. [in Ukr.].
24. Polishchuk, I.V. (2020) Osoblyvosti pravovoho rehulyuvannya informatsiynoyi bezpeky v tsyvil'niy aviatsiyi Ukrayiny [Features of legal regulation of information security in civil aviation of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Yurydychnyy visnyk «Povitryane i kosmichne pravo»*. Kyiv: NAU. №2 (55). S. 27-32. [in Ukr.].
25. Natsional'na transportna stratehiya Ukrayiny na period do 2030 roku: Rozporyadzhennya kabinetu ministriv Ukrayiny vid 30 travnya 2018 r. №430-r Kyiv «Pro skhvalennya natsional'noyi transportnoyi stratehiyi Ukrayiny na period do 2030 roku»{iz zminamy, vnesenymy z•hidno z rozporyadzhennam km №321-r vid 07.04.2021}URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> [in Ukr.].
26. Shynkarenko, I.R. & Spitsina H.O. (2020) Bezpeka ob'ektiv infrastruktury aviatsiynoho transportu: teoretychni aspekty [Security of air transport infrastructure objects: theoretical aspects.]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh*. №2. S. 253-262. vklyucheno do mizhnarodnoyi naukovo-metrychnoyi bazy Index Copernicus International (Respublika Pol'shcha, Varshava), «Perelik B MON Ukrayiny» DOI: DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-253-262 [in Ukr.].
27. Kononets, V.P. (2018) Administratyvno-yurydyktsiyna diyal'nist' politsiyi shchodo zabezpechennya publichnoho poryadku ta bezpeky v aeroportakh [Administrative and jurisdictional activities of the police to ensure public order and security at airports]: monohrafiya. Dnipro: DDUVS, 2018. 156 s. [in Ukr.].
28. Poryadok vydachi (vidmovy u vydachi, anulyuvannya) dozvoliv na provadzhennya okremykh vydiv kosmichnoyi diyal'nosti: [Procedure for issuance (refusal to issue, cancellation) of permits for certain types of space activities:] Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 26 lyutoho 2020 r. №197Kyiv «Pro zatverdzhennya Poryadku vydachi (vidmovy u vydachi, anulyuvannya) dozvoliv na provadzhennya okremykh vydiv kosmichnoyi diyal'nosti». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197-2020-%D0%BF#Text> (10:00, 01.06. 2021) [in Ukr.].
29. Zakon Ukrayiny Pro kosmichnu diyal'nist'. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1997, №1, st. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80#Text> (10:10, 01.06. 2021). [in Ukr.].
30. Cain, J. R. ed. by Charles S. Cockell (2016). Space Terrorism -A New Environment; New Causes. Dissent, Revolution and Liberty Beyond Earth.. Springer. Switzerland. 93-110. [in Eng.].
31. Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko (2020) Cyberterrorism Attacks on Critical Infrastructure and Aviation: Criminal and Legal Policy of Countering. Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering-Synergetic Engineering ICTM: Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. 2020 pp 206-217 (Indexed by SCOPUS, INSPEC, WTI Frankfurt eG, zbMATH, SCImago More information about this series at. URL: <http://www.springer.com/series/15179> <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66717-7>. [in Eng.].
32. Shynkarenko, I. R. & Shynkarenko, I.I. (2020) Profaylinh yak metod zabezpechennya ob'ektiv aviatsiynoyi infrastruktury [Profiling as a method of securing aviation infrastructure]. Aktual'ni problemy ekspertnoho zabezpechennya dosudovoho rozsliduvannya : materialy nauk.-prakt. seminaru (Dnipro, 29 travnya 2020 r.). Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2020. 248 s., S. 20-24. [in Ukr.].
33. Shynkarenko, I. R. & Shynkarenko, I.I. (2020) Zakhody zabezpechennya ob'ektiv aviatsiynoyi infrastruktury [Measures to secure aviation infrastructure]. Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Modernizatsiya vitchyznyanoyi pravovoyi systemy v umovakh svitovoyi intehtratsiyi» (m. Krapivnyts'kyy, 27 - 28 travnya 2020 roku L'otna akademiya Natsional'noho aviatsiynoho universytetu). Krapivnyts'kyy. S. 56-60 [in Ukr.].
34. Sopilko, I.M. & Lykhova, S.YA. & Bilenchuk, P.D. (2021) Kosmichnyy kiberzlochyn yak zahroza natsional'niy bezpetsi Ukrayiny [Space cybercrime as a threat to Ukraine's national security]. Materialy KHV Mizhnarodnoyi naukovo-tekhnichnoyi konferentsiyi «AVIA-2021». Kyiv: NAU, 2021. URL: <http://conference.nau.edu.ua/index.php/AVIA/AVIA2021/paper/view/8017/6667> [in Ukr.].
35. Stel'makh, O.S. (2016) Mizhnarodno-pravovyy rezhym bezpeky doslidzhennya ta vykorystannya kosmichnoho prostoru v myrnykh tsilyakh [International legal regime of security research and use of outer space for peaceful purposes]: dys. Na zdobuttya nauk. Stupenya kand. Yuryd nauk: spetsial'nist' 12.00.11 – mizhnarodne pravo. Kyiv: Natsional'na akademiya nauk Ukrayiny instytut derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho. 240 s. [in Ukr.].
36. Semchuk, N.O. & Khotsyanovs'ka, N.F. (2019) Bahazh pry aviaperevezennyakh yak predmet zlochynu: kompleksna kharakterystyka [Luggage during air transportation as a subject of crime: a comprehensive description.]. *Yurydychnyy visnyk NAU*. 1 (50). S. 17-23. [in Ukr.].
37. Shyra, T. B. (2015) Osobysta bezpeka pratsivnyka yak osnova harantuvannya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Personal safety of the employee as a basis for guaranteeing the economic security of the enterprise]. *Efektivna ekonomika*. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4408> [in Ukr.].
38. Lykhova, S. YA. & Bilenchuk, P. D. (2021) Kosmichni i nazemni kiberzahrozy tret'oho tysyacholittya: zasoby piznannya, dokazuvannya, rozsliduvannya [Space and ground cyber threats of the third millennium: means of cognition, proof, investigation.]. *Yurydychnyy visnyk NAU*. 2 (59). S. 9-16. DOI: 10.18372/2307-9061.59.15585 [in Ukr.].
39. Husar, O. A. & Ushchapivs'ka A. R. (2018) Administratyvno - pravovi zakhody protydiy koruptsiyi v haluzi tsyvil'noyi aviatsiyi [Administrative and legal measures to combat corruption in the field of civil aviation]. *Yurydychnyy visnyk NAU*. №4. S. 17-23. [in Ukr.].

**Ihor Shynkarenko,
Vasyl Zakharov****ISSUES OF SECURITY OF OBJECTS AND SUBJECTS OF INFRASTRUCTURE OF THE AVIATION AND SPACE INDUSTRY OF UKRAINE***(Scientific Article)*

Abstract: *The article states that outside the subject of modern research are: system-comprehensive intelligence of the content and types of security threats to the objects of space and aviation infrastructure; coordination of all subjects of security activity aimed at neutralizing threats to the aerospace industry ;, methodology of organizational and legal support of subjects of aerospace activity, as well as their objects; problems of tactics of implementation of organizational, general and special preventive measures to ensure aerospace activities. The results of research and work of representatives of the Ukrainian school of forensic science and security studies were analyzed, which determined the need for theoretical and forensic research in the field of theoretical and applied and legal problems in the areas of security of aerospace in Ukraine.*

The purpose of the article is to identify modern problems and theoretical content of ensuring the safety of aerospace facilities; proposal and forms, methods and measures to secure aerospace facilities based on the achievements of science and technology in recent years; determination of the organizational and tactical model of counteraction to criminal offenses committed in relation to and at the objects-subjects of aerospace activity.

The use of a set of general and special research methods allowed to determine the factors and content of the causes and conditions of solving the problems of securing the objects-subjects of aviation and space activities. This approach helped to conclude that the most promising areas of neutralization of threats and security of aerospace infrastructure are the implementation of measures aimed at preventing criminal offenses, neutralizing threats to the normal operation of aerospace infrastructure, identifying indicators of corruption and preventing corruption. criminal offenses in the aerospace industry, the implementation of organizational measures in the field of protection of vital interests of society. This approach allowed us to propose an organizational and tactical model for ensuring the security of the aerospace industry with its differentiation at the strategic, operational and tactical levels.

Keywords: *aviation, space activities, aerospace industry, critical infrastructure, national security, threats to the security of the aerospace industry, security of aerospace facilities, security measures, prevention of criminal offenses.*

УДК 343.9.018

Олексій Васильович Бочковий

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем превентивної діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7262-3416>
bochkin.0583@gmail.com

Андрій Миколайович Ханькевич

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативного-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6897-347X>
a.n.khankevich@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ПІДСТАВІ ОФІЦІЙНОЇ СТАТИСТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

***Анотація.** В статті йдеться рід про формування та вплив офіційних статистичних показників кримінальної протиправності на прийняття тактичних і стратегічних управлінських рішень у сфері забезпечення громадської безпеки.*

Звертається увага на те, що формальний підхід до кримінальної статистичної звітності не дозволяє використовувати її як об'єктивний показник під час оцінки реального стану речей у тій чи іншій сфері протидії кримінальної протиправності чи охорони публічного порядку, що у підсумку становить загрозу громадській безпеці України.

Перекручування уявлення про реальний стан речей, сформований на підставі недостовірних статистичних даних, призводить до реагування державних органів не на ті аспекти, які дійсно потребують уваги, в результаті чого впуску витрачається велика кількість людських та фінансових ресурсів, час – а сфери громадської безпеки, які дійсно потребують реагування держави, залишаються без підтримки.

Для вирішення проблеми авторами підтримується та пропонується ідея більш широкого використання у статистичних підрахунках сучасних інформаційно-аналітичних технологій, що не залежатимуть від людського фактору.

***Ключові слова:** громадська безпека, інформаційно-аналітичні технології, кримінальна протиправність, кримінальні правопорушення, статистичні дані.*

Постановка проблеми. Оцінка ефективності діяльності будь-якого державного органу, у тому числі, здійснюється і на підставі статистичних даних. Та чи у повній мірі ми можемо довіряти статистичним показникам, які містяться у офіційній статистиці? Якщо ні, то чи об'єктивно є оцінка ефективності того чи іншого державного органу? Як формувати уявлення про необхідність удосконалення діяльності державних структур на підставі даних, точність яких сумнівна? З цими та іншими питаннями спробуємо розібратися у пропонованій статті.

Для відповіді на поставлені питання найкраще аналізувати діяльність, яка піддається кількісному обчисленню. Однією з таких є діяльність правоохоронних органів щодо протидії окремих видам правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню питань, пов'язаних із ефективністю діяльності правоохоронних органів на

підставі офіційної статистики у сфері забезпечення громадської безпеки дослідженні в працях вітчизняних науковців, зокрема слід відзначити наукові напрацювання вчених І. Бережнюка, І. Бурдиги, М. Губи, О. Гребельника, С. Доїденко, Я. Жаліла, О. Єгорова, М. Каленського, А. Крисоватого, В. Мартинюка, К. Новікової, Д. Писаренко, Н. Філіпенко та ін. Однак наявність новітніх загроз та викликів щодо забезпечення громадської безпеки підтверджує необхідність подальшого дослідження цієї проблематики.

Метою статті є аналіз концептуальних засад, поглядів та ідей щодо розуміння сутності застосування спеціальних знань при виявленні і розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій та розробку теоретико-прикладних пропозицій щодо застосування її напрацювань у практику протидії злочинності.

Викладення основного матеріалу. Надзвичайно актуальною є тема незаконного обігу зброї,

адже він сьогодні сягнув загрозливих масштабів, про що свідчить кількість вилученої зброї та боеприпасів та звіти щодо «втрачених» одиниць зброї у складах Луганської, Донецької областей та АРК. Не будемо також забувати і про факти незаконного продажу озброєння з військових частин, які інколи намагаються приховати шляхом організації «диверсій» чи пожеж [1].

Останнім же часом тема обігу зброї сколихнула суспільство через стремління законодавця врегулювати законний її обіг шляхом прийняття відповідного нормативно-правового акту [2].

Разом з тим, здійснюючи наукові дослідження за вказаною тематикою на замовлення територіальних підрозділів Національної поліції постійно виникає необхідність у вивченні сучасного стану практики та кількісних показників діяльності для обґрунтування чи спростовування гіпотез.

Здійснюючи збір інформації щодо протидії незаконному обігу вогнепальної зброї підрозділами Національної поліції виявилось, що інформація, яка доповідається керівництву територіального органу Національної поліції та інформація, яка надсилається для формування офіційних даних відомства, які у подальшому передаються Офісу Генерального прокурора для розміщення на сай-

час нарад та заслуховувань, періодично вказують «формальність» як один з систематичних недоліків під час підбиття підсумків численних відпрацювань та операцій. Ні для кого не секрет, що деякі керівники приймають рішення щодо перенесення реєстрації тих чи інших правопорушень, щоб вони потрапили у терміни проведення відповідних відпрацювань.

Оцінюючи офіційну статистику складається враження, що правоохоронна система сповідує концепцію прийняття бажаного за дійсне, що є результатом вирішення конфлікту між переконаннями та бажаннями.

Зокрема, за твердженням начальника Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції Василя Неволі, яке процитував аналітичний портал «Слово і діло» посилаючись на прес-службу МВС, основний канал потрапляння зброї в Україні – це «непідконтрольні території» [3]. Тоді виникає питання, де ж зброя бралась до 2014 року, коли не було «непідконтрольних територій»? Адже у 2013 році було вилучено 1693 одиниці вогнепальної зброї, що менше лише на 7,6% у порівнянні з показником 2019 року. А якщо взяти 2016 рік, то було зареєстровано 6225 кримінальних проваджень

Інша, але також неоднозначна ситуація склалась під час дослідження показників протидії наркозлочинності серед неповнолітніх. Так, встановлено, що у 2018 році всього неповнолітніми вчинено 14 злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, з яких 2 – збут. При цьому, у 2019 році таких злочинів було 20, з яких 6 збут. А у 2020 році таких злочинів вже було 54, з яких 39 збут!

При цьому, всього в Україні неповнолітніми або за їх участю за 2020 рік зареєстровано 4435 злочинів, з яких 330 (7,4%) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, близько 60% з яких (196) є збутом наркотичних засобів.

У той же час, у 2013 році неповнолітніми вчинено 8781 злочин, що на 50% більше ніж у 2020-му, з яких у сфері обігу наркотичних засобів 383 злочини (4,4%), 21% (81) з яких збут наркотичних засобів.

Доречним буде також зауважити, що у 2016 році, з 5230 злочинів, вчинених неповнолітніми тільки 126 (2,4%) у сфері обігу наркотичних засо-

бів і тільки 7 фактів збуту наркотичних засобів серед неповнолітніх за рік.

Таким чином, на фоні відносного зниження кількості злочинів серед неповнолітніх, спостерігаємо значне зростання питомої ваги правопорушень вчинених неповнолітніми або з їх участю у сфері обігу наркотичних засобів з 4,4% у 2013 році (2,4% – 2016) до 7,4% у 2020 році. При цьому виявлених фактів збуту наркотичних речовин неповнолітніми у 2020 році на 241% більше ніж у 2013, що не може не викликати занепокоєння.

Разом з тим, потрібно враховувати надзвичайно важливий аспект злочинності неповнолітніх – високий рівень латентності, адже такі факти старанно приховуються як самими правопорушниками та особами, які залученні до незаконного обороту наркотичних засобів, так і батьками та родичами неповнолітніх, щоб уникнути суспільного осуду.

На фоні загальної високої латентності злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів

найбільший їх рівень за об'єктивними обставинами можна визнати відносно розповсюдження наркотичних засобів із використанням мережі Інтернет. Саме Інтернет, на сучасному етапі, є найбільшим фактором, який сприяє залученню до незаконних дій саме неповнолітніх осіб.

І саме цей фактор вказує на необхідність суттєвого перегляду підходу щодо протидії правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів зі сторони Національної поліції. Класичні засоби та методи протидії у даному випадку показують недостатню ефективність як на етапі пошуку відповідної інформації про правопорушення та його документування, так і під час превентивних заходів серед молоді.

У будь-якому випадку, дані розбіжності у офіційних статистичних даних та тим, що спостерігається навкруги, не дозволяє їх брати як об'єктивний показник під час оцінки реального стану речей у тій чи іншій сфері протидії кримінальній протиправності чи охорони публічного порядку.

Разом з тим, ситуація серйозніша ніж здається. Адже потрібно враховувати, що прийняття бажаного за дійсне може призвести, так названу, сліпоту до непередбачуваних наслідків. Про це говорили ще в середині минулого століття Джером Бруннер та Сесілі Гудман [4]. Не зважаючи на те, що дослідження психологів були націлені на визначення сприйняття людьми тих чи інших об'єктів, а також помиловість сприйняття у залежності від різних факторів впливу чи соціального статусу, висновки науковців можна використати для демонстрації негативних наслідків хибного уявлення про рівень злочинності на підставі показників статистики, які відрізняються від реального стану речей [5].

Відповідно до психологічної теорії прийняття бажаного за дійсне реалізується за трьома механізмами: систематична помилка уваги, систематична помилка інтерпретації та систематична помилка реакції.

Уявімо, що око людини буде передавати до мозку невірну інформацію щодо висоти сходинки під час спуску з сходів Флорлі у Норвегії, які є найвищими дерев'яними сходами у світі й налічують 4444 щаблі. Можна припустити, що хибна оцінка висоти щабля призведе до спотикання на першому ж щаблі та може закінчитись летально.

Трагічність в оцінці хибних статистичних показників не менша. Адже на підставі кількісних показників діяльності правоохоронних органів здійснюється оцінка ефективності їх діяльності, вносяться корективи щодо планів роботи, залучаються додаткові сили чи засоби щодо протидії правопорушенням, показники вчинення яких збільшуються тощо. Більше того, на підставі аналізу статистичних даних визначаються сфери діяльності правоохоронних органів, які потребують реформування, або додаткових науково-методичних матеріалів, розробку яких здійснюють науковці. Ці ж самі показники використовуються для обґрунтування змін до чинного законодавства.

Як результат, у разі хибності початкового уявлення про реальний стан речей, який був сформований на підставі недостовірних статистичних даних, буде здійснене реагування не на ті аспекти, які дійсно потребують уваги, буде затрачена велика кількість людських та фінансових ресурсів, час. А основне, ті сфери діяльності, які дійсно потребуватимуть реагування, залишаться без уваги.

У випадку з протидією кримінальній протиправності, наслідки неправильної оцінки сучасного стану на підставі хибних статистичних даних призводить до трагічних наслідків, адже кожен злочин чи правопорушення – це посягання на права людини, інколи й на її життя та здоров'я, а особливо правопорушень, які пов'язані зі зброєю чи наркотичними засобами.

При цьому, ми маємо доступні засоби як для усунення вказаних вище прорахунків, так і для того, щоб не допускати їх у майбутньому. Такі засоби нам надають сучасні інформаційні технології. Адже за прогнозами компанії IDC (International Data Corporation), яка спеціалізується на аналітиці в сфері інформаційних технологій, більша частина даних буде генерована не людьми, а різного роду пристроями в ході їх взаємодії між собою та мережами даних (наприклад, смартфонами, пристроями радіочастотної ідентифікації (RFID), супутниковими системами навігації типу (GPS) [6, с. 2-11]. Вказаний факт має втілені приклади. Так, керівництво соціальної мережі Facebook було вимушене відключити систему штучного інтелекту після того, коли машини почали спілкуватись на своїй мові, яку люди не розуміли [7]. Схожа історія відбулась і з Google. Його система онлайн-перекладу сама відмовилась від принципу розбивати усі речення на окремі слова та фрази (це знижувало якість перекладу) і створила нову мову-посередник. Яка дозволяла скоріше й точніше перекладати усю фразу повністю.

Разом із тим, правоохоронні органи показники своєї діяльності оцінюють на підставі даних, які самі ж корегують у ручному, в буквальному сенсі, режимі. Звісно, для того, щоб порахувати кількість вилученої зброї інформаційні технології не потрібні. Та вони потрібні для того, щоб попередити спотворення статистичної інформації, а також для того, щоб аналізувати причини неналежного обліку даних. Наприклад, у разі забезпечення цифрового обліку усіх вилучених об'єктів ще з моменту їх виявлення, факт безвідповідального зберігання вилученої зброї буде виявлений відразу, забезпечивши при цьому економію часу та засобів, а сам факт існування такого обліку буде попереджувальним фактором для таких випадків взагалі.

Висновки. Звісно, запровадження вказаних вище новел у правоохоронну діяльність потребує часу та немалих фінансових затрат. Але ж це не привід ігнорувати елементарні засоби аналізу та обробки даних, які доступні чи не кожному випускнику-програмісту. Перш за все потрібно

перестати видавати бажане за дійсне, та дати можливість дослідникам використовувати достовірні дані щодо протидії правопорушенням,

щоб мати можливість формувати об'єктивні висновки та пропонувати дієві шляхи вирішення проблем.

Список використаних джерел:

1. гор Бурдига. Від тероризму до розкрадання: чому в Україні вибухають артилерійські склади. URL: <https://p.dw.com/p/36Fip> (дата звернення: 31.07.21) [in Ukr.].
2. Проект Закону про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї №4335 від 06.11.2020 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70363 (дата звернення: 31.07.21) [in Ukr.].
3. У МВС назвали кількість вилученої за рік зброї. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/novyna/suspilstvo/mvs-nazvaly-kilkist-vyluchenoyi-rik-zbroyi> (дата звернення: 31.07.21) [in Ukr.].
4. Офіційний сайт Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України URL: <http://undisspn.org.ua/index.php/ru/2014-01-18-17-39-31.html> (дата звернення: 31.07.21) [in Ukr.].
5. Riccio, Matthew; Cole, Shana; Balcetis, Emily; Emily. Seeing the Expected, the Desired, and the Feared: Influences on Perceptual Interpretation and Directed Attention (англ.) // *Social and Personality Psychology Compass* : journal. – 2013. – June (vol. 7, no. 6). – P. 401–414. [in Engl.].
6. Bochkoviy O., Khankevich A. The Impact of Information Technology on Ensuring Human Rights and Freedoms in an Open Society // *European Reforms Bulletin scientific peer-reviewed journal*, 2020, №3. P. 2–11. URL: http://aord.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/European-Reforms-Bulletin_3_2020.pdf (дата звернення: 31.07.21) [in Ukr.].
7. Писаренко Д. Боту изобрели свой язык. Опасно ли развитие искусственного интеллекта? // «Аргументы и Факты» №32 09/08/2017 URL: https://aif.ru/society/science/boty_izobreliv_svoy_yazyk_opasno_li_razvitiye_iskusstvennogo_intellekta (дата звернення: 31.07.21) [in Rus.].

References

List of legal documents

Legislation

1. Proekt Zakonu pro obih tsyvil'noyi vohnepal'noyi zbroyi ta boyovykh prypasiv do neyi №4335 vid 06.11.2020 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70363 (data zvernennya: 31.07.21) [in Ukr.].

Bibliography

Journal articles

2. Riccio, Matthew & Cole, Shana & Balcetis, Emily; Emily (2013) Seeing the Expected, the Desired, and the Feared: Influences on Perceptual Interpretation and Directed Attention (англ.) // *Social and Personality Psychology Compass* : journal. June (vol. 7, no. 6). – P. 401–414. [in Engl.].
3. Bochkoviy, O. & Khankevich, A. (2020) The Impact of Information Technology on Ensuring Human Rights and Freedoms in an Open Society // *European Reforms Bulletin scientific peer-reviewed journal*/ №3. P. 2–11. URL: http://aord.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/European-Reforms-Bulletin_3_2020.pdf (дата звернення: 31.07.21) [in Ukr.].
4. Pisarenko. D. (2017) Boty izobreliv svoi yazyk. Opasno li razvitiye iskusstvennogo intellekta? [Bots invented their own language. Is the development of artificial intelligence dangerous?] «Аргументы и Факты» №32 09.08.2017 URL: https://aif.ru/society/science/boty_izobreliv_svoy_yazyk_opasno_li_razvitiye_iskusstvenno Websites
5. Ihor Burdyha Vid teroryzmu do rozkradannya: chomu v Ukrayini vybukhayut' artyleriys'ki sklady

[From terrorism to theft: why artillery depots explode in Ukraine.]. URL: <https://p.dw.com/p/36Fip> (data zvernennya: 31.07.21) [in Ukr.].

6. U MVS nazvaly kil'kist' vyluchenoyi za rik zbroyi [The Ministry of Internal Affairs named the number of weapons seized during the year.]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/novyna/suspilstvo/mvs-nazvaly-kilkist-vyluchenoyi-rik-zbroyi> (data zvernennya: 31.07.21) [in Ukr.].
7. Ofitsiynyy sayt Ukrayins'koho naukovo-doslidnoho instytutu sotsial'noyi i sudovoyi psykhiiatriyi ta narkolohiyi MOZ Ukrayiny [Official site of the Ukrainian Research Institute of Social and Forensic Psychiatry and Addiction of the Ministry of Health of Ukraine] URL: <http://undisspn.org.ua/index.php/ru/2014-01-18-17-39-31.html> (data zvernennya: 31.07.21) [in Ukr.].

Oleksii Bochkovyi
Andrii Khankevych

ON THE QUESTION OF EVALUATION OF EFFICIENCY OF LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES ON THE BASIS OF OFFICIAL STATISTICS IN THE FIELD OF PUBLIC SECURITY

Abstract. *The article deals with the formation and influence of official statistical indicators of criminal illegality on the adoption of tactical and strategic management decisions in the field of public safety.*

Attention is drawn to the fact that the formal approach to criminal statistical reporting does not allow to use it as an objective indicator when assessing the real state of affairs in a particular area of combating criminal illegality or protection of public order, which ultimately threatens public safety in Ukraine.

The distortion of the real state of affairs, formed on the basis of unreliable statistics, leads to the response of public authorities not to those aspects that really need attention, resulting in a waste of a lot of human and financial resources, time - and public safety, which really need a response from the state, remain without support.

To solve the problem, the authors support and propose the idea of wider use in statistical calculations of modern information and analytical technologies that do not depend on the human factor.

Key words: *public safety, information-analytical technologies, criminal illegality, criminal offenses, statistical data.*

УДК 347.191

Гордеюк Алла Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/000-0001-7423-3673>
a.hordeiuk@khai.edu

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Анотація. Розглянуто актуальні питання щодо правового регулювання об'єктів цивільних прав різних видів, які відрізняються особливістю правового регулювання (зокрема є вільними у цивільному обороті, обмеженими або вилученими з цивільного обороту), і які є об'єктами не тільки цивільних, а також інших правовідносин (господарських, екологічних, кримінальних тощо). Проаналізовано правовий статус наркотичних засобів як об'єктів обмежених або вилучених із цивільного обороту, а також правове становище тварин як особливого об'єкту цивільних прав з подвійною правовою природою. Визначено, що особливості правової регламентації зазначених об'єктів пов'язані з їх комплексним правовим регулюванням (тобто регулюванням нормами різних галузей права).

Ключові слова: об'єкти цивільних прав, види об'єктів цивільних прав, об'єкти цивільних прав, обмежені у цивільному обороті (з обмеженою оборотоздатністю), об'єкти цивільних прав вилучені з цивільного обороту, тварини як особливий об'єкт цивільних прав.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей правового регулювання об'єктів цивільних прав – це одна із найбільш актуальних проблем сучасної цивілістики. Спираючись на норми цивільного законодавства, зокрема положення Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), можна стверджувати, що інститут об'єктів цивільних прав є таким, що розвивається, поповнюється новими об'єктами з неоднаковою правовою природою (річ, майнові права, нематеріальні об'єкти тощо). Одним із напрямів вивчення зазначеної тематики є класифікація об'єктів цивільних прав та аналіз особливостей правової регламентації різних видів об'єктів.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Чимало наукових праць цивілістів присвячено дослідженню проблем визначення поняття об'єктів цивільних прав та особливостей правового регулювання їх різновидів. Багато дискусійних питань пов'язано саме з визначенням правового статусу та особливостями правового регулювання певних видів об'єктів цивільних прав. Серед науковців, що зосередили увагу на зазначених питаннях, зокрема Ю. О. Заїка, І. В. Спасибо-Фатеева, Н. В. Вороніна, О. В. Даниленко, Р. О. Стефанчук, У. Р. Шемет, С. І. Шимон, К. Е. Косяченко та інші.

Науковці вважають, що теоретична нерозробленість низки питань щодо правового регулювання різновидів об'єктів цивільних прав, обумовлюють актуальність дослідження у вказаному напрямку.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати та визначити особливості правового регулювання різних видів об'єктів цивільних прав та

виділити з їх різноманітності певні об'єкти з особливим правовим статусом. Такий підхід у дослідженні здатний сприяти вдосконаленню правового регулювання у зазначеній сфері та більш глибокому розумінню правової природи відповідних об'єктів.

Виклад основного матеріалу. В контексті зазначеної тематики в першу чергу слід звернути увагу на поняття об'єктів цивільних прав. Їх легальне поняття у законодавстві відсутнє, однак цивілісти вважають, що об'єктами цивільних прав є матеріальні та нематеріальні блага, стосовно яких між суб'єктами цивільного права виникають відносини, які становлять предмет цивільно-правового регулювання [1, с. 213]. На думку науковців поняття об'єкту цивільних прав та об'єкту цивільних правовідносин слід розмежовувати, зокрема зазначають, що як об'єкт цивільних правовідносин може виступати те, що втілюється в певне майнове чи немайнове благо, має певний цивільно-правовий режим та владування яким становить охоронюваний законом інтерес [2, с. 224]. Виходячи з визначення предмету цивільного права, який становлять два види відносин (особистих немайнових та майнових), таке поняття об'єкту (або об'єктів) цивільних правовідносин можна вважати справедливим. Цивілісти також зазначають, що категорії «об'єкти цивільних прав» та «об'єкти цивільних правовідносин» не можуть бути повністю тотожними, тому що мають різну сферу термінологічного застосування, однак за їх допомогою у цивільному праві термінологічно визначаються однакові різновиди матеріальних та нематеріальних благ [1, с. 214]. З оглядом на елементний склад правовідносин (суб'єкт, об'єкт, зміст правовідно-

син), об'єкт цивільних правовідносин – це все те, з приводу чого їх суб'єкти стають їх безпосередніми учасниками та те, на що спрямовані їх цивільні права та обов'язки [3, с. 30]. Що саме «те»? Відповідаючи на це питання, слід спиратися на норму закону, тобто на ст. 177 ЦКУ «Види об'єктів цивільних прав», де прописано, що об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні паєри, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. Фахівці у сфері цивілістики вважають, що законодавець включив у вище зазначену норму ЦКУ перелік лише основних об'єктів цивільних прав. Такий перелік варто визнати відкритим, оскільки у нього може бути включене й «інше майно», а також результати інтелектуальної діяльності не позначені прямо у цій нормі [4]. Потреби учасників цивільних відносин різноманітні, тому задовільнити їх можливо при наявності чималої кількості об'єктів. Як правило, ці потреби задовільнюються об'єктами, що мають вільну оборотоздатність (тобто є вільними у цивільному (господарському) обороті). Однак законодавець виділяє й інші види об'єктів цивільних прав за критерієм оборотоздатності.

Отже, одним із критеріїв, за яким класифікують об'єкти цивільних прав є критерій їх залежності від оборотоздатності у цивільному (господарському) обороті, яким визначається можливість здійснення стосовно об'єктів цивільних прав угод та інших юридичних дій, спрямованих на їх передачу в межах цивільно-правових відносин. Відповідно до змісту ст. 178 ЦКУ об'єкти цивільних прав поділяються на такі види, як об'єкти не обмежені в обороті або такі, що не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи, а також вилучені з цивільного обороту та з обмеженою оборотоздатністю [4].

У даному контексті вважаємо доцільним приділити увагу особливостям правового регулювання об'єктів цивільних прав, що обмежені у цивільному обороті (тобто на них поширюється так званий режим дозволу) та об'єктів цивільних прав, що вилучені з цивільного обороту, а також проаналізувати правове становище тварин як особливого об'єкту цивільних прав (ст. 178, ст. 180 ЦКУ).

Слід зазначити, що Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» затверджує перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій, юридичних осіб та інших держав на території України. Серед видів майна визначаються наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отриманих громадянами за призначенням лікаря). З цього положення виходить, що наркотичні засоби можна відносити як до об'єктів, вилучених з цивільного обороту, так і до об'єктів обмежених у цивільному обороті, і таке розподілення залежить від їх цільового призначення [5].

Вилучені з цивільного обороту об'єкти можуть перебувати тільки у власності держави України. До обмежених у цивільному (господарському)

обороті речей відносять такі, що можуть належати лише певним його учасникам і їх використання можливе тільки за спеціальним дозволом, тому що без належного контролю над ними створюється потенційна небезпека для здоров'я громадян та інших фізичних осіб, що перебувають під юрисдикцією держави. До таких речей, зокрема відносяться наркотичні та психотропні засоби. Так у Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності», визначено перелік випадків, коли для відчуження або придбання речей потрібна ліцензія або інші види дозволів, зокрема дія зазначеного Закону також поширюється на регламентацію господарської діяльності з виробництва ліків, з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів [6].

Правові та організаційні засади державної політики щодо обігу в Україні наркотичних засобів регулює Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори». Цим нормативним актом встановлюється порядок державного контролю, повноваження органів виконавчої влади, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб у сфері обігу зазначених об'єктів [7].

Отже, віднесення об'єктів цивільних прав до категорії обмежено оборотоздатних або вилучених із цивільного (господарського) обороту спричинене потребою в захисті приватних та публічних інтересів, а також пов'язане з властивостями самого об'єкта, який без належного контролю над ним може становити потенційну небезпеку для оточуючих.

Також у даному контексті доцільно звернути увагу на те, що на сьогодні здійснюється вдосконалення законодавства у зазначеній сфері, спрямоване на посилення контролю правоохоронних органів за оборотом наркотичних засобів у державі. Так, зокрема, був виданий Наказ Міністерства внутрішніх справ від 29.01.2018 р. № 52 та зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 20.02.2018 р. «Про затвердження вимог до об'єктів і приміщень, призначених для здійснення діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зберігання вилучених з незаконного обігу таких засобів і речовин», який встановлює у межах повноважень Національної поліції України видачу дозволів суб'єктам господарювання на використання об'єктів і приміщень, призначених для провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також забезпечує приведення нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ, які регулюють діяльність Національної поліції України, у відповідність до законодавства. Процедура видачі дозволу визначає «Порядок видачі дозволу на використання об'єктів, приміщень, призначених для провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. № 469 [8; 9].

Таким чином, після аналізу чинного законодавства, проведеного стосовно правового становища наркотичних засобів як об'єктів цивільних прав, котрі визначаються законодавцем обмеженими у цивільному обороті або вилученими з цивільного обороту, можна зробити висновок, що правове регулювання в цій сфері забезпечується у площині цивільного права на рівні загальних положень ЦКУ, а більш детальна правова регламентація прописана у спеціальних законах та підзаконних нормативних актах, які регулюють господарську та правоохоронну діяльність в Україні. Хоча, слід зазначити, що Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» можна віднести до нормативно-правових джерел цивільного права, тому що він є одним з законодавчих актів, що становлять правове забезпечення юридичної особи як учасника цивільних (господарських) відносин.

Окрім особливостей правового регулювання наркотичних засобів як об'єктів цивільних прав, у даному контексті має сенс зробити аналіз правового становища тварин, які відповідно ст. 180 ЦКУ мають статус особливого об'єкту цивільних прав [4]. Таке позиціонування тварин, на наш погляд, також прямо вказує на особливості їх правового регулювання. Виходячи із змісту зазначеної норми ЦКУ, можна позиціонувати тварин як об'єкт цивільних прав, правовий режим яких встановлюється ЦКУ й спеціальними законами, зокрема Законом України від 13 грудня 2001 р. «Про тваринний світ» та ін.[4; 10].

У Науково-практичному коментарі до ст. 180 ЦКУ цивілісти пояснюють, що поняття «тварини» є надзвичайно широким і фактично охоплює всі біологічні об'єкти, що не охоплюються поняттям «рослина». Таке широке поняття тварин наводиться у Законі України «Про ветеринарну медицину» і означає савців, свійську птицю, птахів, бджіл, комах, риб, ракоподібних, молюсків, жаб, амфібій та рептилій [11].

Об'єктами цивільних прав, як зазначалося вище, законодавець визначає речі та виділяє їх види (ст. 177 ЦКУ). У ч. 1 ст. 180 ЦКУ прописано, що на тварин поширюється правовий режим речі, окрім випадків встановлених законом, але у цивілістичній літературі немає чіткого співвідношення тварин і речей. Позиції вчених щодо розуміння питання правової природи тварин умовно поділяються на біоцентристську, в якій тварини не є річчю, і антропоцентристську, в якій ототожнюють тварин з речами [4; 12, с. 127-129]. На наш погляд, тварини як об'єкт цивільних прав мають неоднозначну (подвійну) правову природу, тому що за загальним правилом вони «річ», але при цьому вони є живою річчю, і саме в цьому полягає їх особливість.

Отже, тварини – це унікальний об'єкт цивільних прав з притаманними їм властивостями та подвійною правовою природою, яка має матеріальний аспект (тому що тварина є живим природним об'єктом матеріального світу, наділеним унікальними біологічними ознаками) і юридичний аспект (виходячи з того, що тварина є особливим об'єктом цивільних прав, на який поширюється правовий режим речі) [12, с. 127-129].

Тварини у площині цивільного права є особливим об'єктом цивільних прав і відповідно об'єктом цивільних правовідносин. Цивільні правовідносини стосовно тварин – це врегульовані нормами цивільного права майнові відносини, які передбачають на визначених законом підставах, здійснення суб'єктивних прав та обов'язків і особливості задоволення законних інтересів їх учасників.

У цивільному права світ тварин – це, в першу чергу, об'єкт права власності, а тому в цивільному законодавстві визначені правові норми, спрямовані на регулювання права власності на тварин.

Так, О. А. Устименко стверджує, що в об'єктивному розумінні право власності на тварину є системою правових норм, які встановлюють належність тварини відповідному суб'єкту, а також підстави та умови виникнення, припинення та захисту цього права. У свою чергу право власності на тварину в суб'єктивному розумінні є суб'єктивним цивільним правом володіння, користування та розпорядження твариною її власником [13, с. 20].

В свою чергу Г. Л. Крушельницька вважає, що право власності на тварин в об'єктивному розумінні розглядається як сукупність правових норм, які встановлюють і охороняють належність тварин конкретним суб'єктам – власникам, у тому числі визначають підстави та умови виникнення і припинення у них цього права щодо тварин. Такі правові норми у сукупності утворюють інститут права власності на тварин. Водночас, право власності на тварини в суб'єктивному розумінні є передбаченим й гарантованим законом правом власника (фізичної чи юридичної особи, держави, територіальної громади) здійснювати володіння, користування та розпорядження тваринами на свій розсуд, якщо інше не передбачене законом [14, с. 20].

Таким чином, науковці виділяють інститут права власності на тварин, визначаючи доктринальні (в об'єктивному і суб'єктивному розумінні) поняття права власності на тварин. Загальне суб'єктивне поняття права власності особи на річ, прописує законодавець у ст. 316 ЦКУ, де правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Враховуючи вище зазначене положення ч. 1 ст. 180 ЦКУ, де йдеться про те, що на тварину поширюється правовий режим речі, поняття права власності у суб'єктивному сенсі поширюється і на тварин[4].

Окрім інституту права власності у цивільному законодавстві передбачені норми стосовно тварин в такій сфері як відшкодування шкоди, завданої внаслідок утримання диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює та інших осіб (ст. 1187 ЦКУ). Таким чином, дикі звірі, собаки службові та бійцівських порід визначаються як джерела підвищеної небезпеки, а шкода завдана ними відшкодовується особою, яка на правовій підставі володіє джерелами підвищеної небезпеки[4].

Також у сфері спадкових відносин містяться правові положення, що регламентують вчинення спадкоємцями дій щодо утримання та догляду за тваринами. На сьогодні в ЦКУ прямо не передбачається можливість встановити в заповіті зобов'язання догляду за твариною, власника якої не стало, але у ст.1240 ЦКУ визначено, що заповідач, як власник тварини, може зобов'язати спадкоємця до вчинення дій немайнового характеру, а також до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети [4].

Яквже зазначалося вище, правове регулювання тварин в Україні здійснюється не тільки ЦКУ, а ще й на рівні спеціальних законів. Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про тваринний світ» виділяють такі об'єкти використання і охорони як дикі тварини, частини диких тварин, продукти життєдіяльності диких твари (мед, віск тощо). Що стосується сільськогосподарських, свійських тварин та інших тварин, які використовуються у промисловості, в наукових цілях, то дія зазначеного Закону на них не поширюється, а тільки на тварин, що звикли до перебування в умовах вільного природного середовища [4; 10].

До спеціальних законів у відповідній сфері також можна віднести Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», де в ст. 3 зазначено, що дія цього закону поширюється на всі сфери утримання тварин та поводження з ними фізичних та юридичних осіб, зокрема йдеться про: скотарство, включаючи племінне скотарство; поводження з тваринами на території державних природних заповідників та на інших особливо охоронюваних природних територіях; мисливство, мисливське господарство, рибальство; утримання домашніх тварин і племінна робота з ними; використання тварин у цирках, зоопарках, на виставках та інших видовищних заходах; використання тварин у спорті, у сфері відпочинку і розваг людей; використання тварин у науково-дослідних і навчальних цілях, у тестуванні; використання тварин у виробництві, у тому числі у виробництві біологічних препаратів; інші види діяльності, де здійснюється вплив на тварин [15]. За жорстоке поводження з тваринами передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність (статті 85, 85(1) 87, 88, 88(1), 89, 90, 154 Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст. 299 Кримінального кодексу України). Крім того від 15.07.2021 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та деректив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного і рослинного світу». Цей Закон спрямований на впровадження європейських гуманних цінностей та стандартів щодо до тварин та преведення законодавства України у відповідність до Деректив Європейського Союзу. Законом внесено зміни до низки законодавчих актів України, які передбачають зокрема нормативні положення, які посилюють адміністративну та кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами [16, 17, 18].

Приділено увагу охороні тваринного світу у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», але як об'єкту природи [19].

Слід звернути увагу на те, що більшість тварин можна віднести до об'єктів цивільних прав, що є вільними у цивільному (господарському) обороті, але Законом України «Про Червону книгу України» визначаються тварини, як об'єкти, використання яких дозволяється лише за спеціальним дозволом від центрального органу виконавчої влади, що забезпечує здійснення державної політики в сфері охорони навколишнього природного середовища, і тільки у наукових і селекційних цілях. Відповідно до ст. 19 цього Закону забороняється використання об'єктів, занесених у Червону книгу України, з метою отримання прибутку. Тобто занесені у Червону книгу України тварини є обмеженими у цивільному (господарському обороті). Зокрема, у ч. 2 ст. 5 зазначеного Закону прописано: у передбаченому законом порядку права власників об'єктів, занесених у Червону книгу України, можуть бути обмежені в інтересах охорони цих об'єктів та захисту прав громадян [20].

Отже, правове становище тварин в Україні визначається нормами цивільного законодавства і регулюється нормами таких інститутів цивільного права як право власності, відшкодування шкоди та нормами спадкового права. Окрім того правова охорона тваринного світу в Україні забезпечується нормами Законів України «Про охорону тваринного світу», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про захист тварин від жорстокого поводження» та ін. Юридична відповідальність за жорстоке поводження з тваринами передбачається нормами цивільного, екологічного, адміністративного та кримінального законодавства.

Таким чином, тварини, як об'єкт цивільних прав, підпадають під правовий режим об'єктів, що підлягають комплексному правовому регулюванню, оскільки одночасно перебувають під впливом цивільного, екологічного, аграрного, адміністративного, кримінального права. При цьому як спеціальний об'єкт цивільних прав за правовим режимом їх можна віднести як до не обмежених в цивільному (господарському) обороті, так і щодо тварин, занесених у Червону книгу України – обмежених у цивільному (господарському) обороті.

Висновки. Підсумовуючи викладене зазначимо, що проаналізовані на прикладі наркотичних засобів та тварин особливості правового регулювання деяких об'єктів цивільних прав полягають в тому: 1) що їх можна віднести до різних видів об'єктів цивільних прав відповідно класифікації за критерієм оборотоздатності у цивільному (господарському) обороті. Зокрема наркотичні засоби можуть бути як обмеженими у цивільному обороті, так і вилученими з нього в залежності від їх складу, властивостей, мети використання. Тварини як особливий об'єкт цивільних прав можна позиціонувати як не обмеженими у цивільному (господарському) обороті, так і обмеженими

в ньому (такими є тварини, що занесені у Червону книгу України); 2) що об'єкти цивільних прав підлягають комплексному правовому регулюванню, тобто їх правове становище регламентується не тільки у площині цивільного права, а також у сфері господарських, екологічних відносин

тощо. А юридична відповідальність за правопорушення щодо використання відповідних об'єктів визначається ЦКУ, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України та в інших законодавчих актах України.

Бібліографічні посилання

1. Цивільне право : підруч: у 2 т./ В. І. Борисова (кер. авт. кол), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко. 3-те вид., переробл. та доповн. Харків.: Право, 2017. Т. 1. 656 с.
2. Шимон С. І. Співвідношення понять «об'єкт цивільних прав» та «об'єкт цивільних правовідносин» (до наукової дискусії). Право. 2010. Вип. 10. С. 217-225.
3. Гордеюк А. О. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. Харків.: Нац. аерокосм. ун-т «ХАІ». 2019. 56 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№40-44. Ст. 356
5. Право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України від 24.01.1995 р. №2471-XII. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text>
6. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.07.2015 р. №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №23. Ст. 158 (із змін. і доповн.).
7. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 р. №60/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. №10. Ст. 65 (із змін. і доповн.)
8. Про затвердження вимог до об'єктів і приміщень, призначених для здійснення діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зберігання вилучених з незаконного обігу таких засобів і речовин: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.01.2019. №52 зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 20.02.2018 №208/31660. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
9. Порядок видачі дозволів на використання об'єктів, приміщень, призначених для провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13.04.2011. №469. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/469-2011-n#Text>.
10. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. №2894-III. Відомості Верховної Ради України (із змін. і доповн.).
11. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document>
12. Устіменко О. А. Концепція біоцентризму при визначенні правового статусу тварини як об'єкта цивільних прав. Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». Вип. 22. 2016. С. 127-129.
13. Устіменко О. А. Тварини як об'єкт права власності (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. Київ. 2014. 20 с.
14. Крушельницька Г. Л. Тварини як об'єкт цивільних прав: автореф. дис. Київ. 2014. 20 с.
15. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006. Відомості Верховної Ради України. 2006. №27. Ст. 230 (із змін. і доповн.)
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. №51. Ст. 1122 (із змін. і доповн.).
17. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25-26. Ст. 131 (із змін. і доповн.)
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та деректив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу» від 15.07.21 р. №1684-IX. URL.: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/1684-20#Text>.
19. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25.06.1991 р. №1260-XI. Відомості Верховної Ради України. 1991. №41. Ст. 546 (із змін. і доповн.).
20. Про Червону книгу України. Закон України від 7.02.2002. №3055-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №30. Ст. 20 (із змін. і доповн.).

Reference

1. Tsyvil'ne pravo [Civil law]: pidruch: u 2 t./ V. I. Borysova (ker. avt. kol), L. M. Baranova, M. V. Domashenko. 3-te vyd., pererobl. ta dopovn. Kharkiv. Pravo, 2017. T. 1. 656 s. [in Ukr.].
2. Shymon, S. I. (2010) Spivvidnoshennya ponyat' «ob'yekt tsyvil'nykh prav» ta «ob'yekt tsyvil'nykh pravovidnosyn» (do naukovoyi dyskusiyi) [Correlation of the concepts «object of civil rights» and «object of civil relations» (to the scientific discussion)]. Pravo. Vyp. 10. S. 217-225. [in Ukr.].
3. Hordeyuk, A. O. (2019) Tsyvil'ne pravo [Civil law]. Zahal'na chastyna: navch. posib. Kharkiv: Nats. aerokosm. un-t «KHAI». 56 s. [in Ukr.].
4. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny [Civil Code of Ukraine] vid 16.01.2003. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2003. №№40-44. St. 356 [in Ukr.].
5. Pravo vlasnosti na okremi vydy mayna [Ownership of certain types of property]: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 24.01.1995 r. №2471-KHII. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text> [in Ukr.].

6. Pro litsenzuvannya vydiv hospodars'koyi diyal'nosti [On licensing of economic activities]. Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r. № 580-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2015. № 23. St. 158 (iz. zmin. i dopovn.) [in Ukr.].
7. Pro narkotychni zasoby, psykhotropni rehovyny i precursory [On narcotic drugs, psychotropic substances and precursors]. Zakon Ukrainy vid 15.02.1995 r. № 60/95-VR. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1995. № 10. St. 65 (iz zmin. i dopovn.) [in Ukr.].
8. Pro zatverdzhennya vymoh do ob'ektiv i pry-mishchen', pryznachenyykh dlya zdiysnennya diyal'nosti z obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, prekursoriv ta zberihan-nya vyluchenykh z nezakonnoho obihu takykh zasobiv i rehovyn [On approval of requirements for facilities and premises intended for drug traf-ficking, psychotropic substances, precursors and storage of such drugs and substances seized from illicit trafficking]. Nakaz Ministerstva vnutrish-nikh sprav Ukrainy vid 21.01.2019. № 52 zareye-strovanyy v Ministerstvi yustytsiyi Ukrainy vid 20.02.2018 № 208/31660. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukr.].
9. Poryadok vydachi dozvoliv na vykorystannya ob'ektiv, prymishchen', pryznachenyykh dlya provadzhennya diyal'nosti, pov'yazanoi z obi-hom narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv [The procedure for issu-ing permits for the use of facilities, premises in-tended for activities related to the circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and pre-cursors], zatverdzhenny postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13.04.2011. № 469. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/469-2011-n#Text> [in Ukr.].
10. Pro tvarynnyy svit [On the animal world]. Zakon Ukrainy vid 13.12.2001 r. № 2894-III. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (iz z min. i dopovn.) [in Ukr.].
11. Naukovo-praktychnyy komentar do Tsyvil'no-ho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Civil Code of Ukraine]. URL: [https:// ips.ligazacon.net>document](https://ips.ligazacon.net/document) [in Ukr.].
12. Ustimenko, O. A. (2016) Kontsepsiya biotsentry-zmu pry vyznacheni pravovoho statusu tvaryny yak ob'yekta tsyvil'nykh prav [The concept of bio-centrism in determining the legal status of animals as an object of civil rights]. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho un-tu imeni V. N. Karazina. Seriya «Pravo». Vyp 22. 2016. S. 127-129. [in Ukr.].
13. Ustimenko, O. A. (2014) Tvaryny yak ob'yekt pra-va vlasnosti (tsyvil'no-pravovyy aspekt) [Animals as an object of property rights (civil law aspect)]: avtref. dys. Kyiv. 20 s. [in Ukr.].
14. Krushel'nytska, H. L. (2014) Tvaryny yak ob'yekt tsyvil'nykh prav [Animals as an object of civil rights]: avtoref. dys. Kyiv. 20 s. [in Ukr.].
15. Pro zakhyst tvaryn vid zhorstokoho povodzhen-nya [On protection of animals from cruel treat-ment]. Zakon Ukrainy vid 21.02.2006. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2006. № 27. St. 230 (iz zmin. i dopovn.) [in Ukr.].
16. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravopo-rushennya Code of Ukraine on Administrative Of-fenses [Code of Ukraine on Administrative Offens-es] vid 07.12.1984 r. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy'skoyi RSR. 1984. № 51. St. 1122 (iz zmin. i dopovn.). [in Ukr.].
17. Kryminal'nyy kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] vid 05.04.2001 r. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2001. № 25-26. St. 131 (iz zmin. i dopovn.) [in Ukr.].
18. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakono-davchykh aktiv Ukrainy shchodo implementat-siyi polozhen' deyakykh mizhnarodnykh uhod ta derektyv Yevropeys'koho Soyuzu u sferi okhorony tvarynnoho ta roslynnoho svitu» [On Amend-ments to Certain Legislative Acts of Ukraine Con-cerning the Implementation of the Provisions of Certain International Agreements and Directives of the European Union in the Field of Protection of Fauna and Flora"] vid 15.07.21 r. № 1684-IKH. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/1684-20#Text>. [in Ukr.].
19. Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodn'oho sere-dovyshcha [On environmental protection]. Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 r. № 1260-KHI. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1991. № 41. St. 546 (iz zmin. i dopovn.). [in Ukr.].
20. Pro Chervonu knyhu Ukrainy [About the Red Book of Ukraine]. Zakon Ukrainy vid 7.02.2002. № 3055-III. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2002. № 30. St. 20 (iz zmin. i dopovn.). [in Ukr.].

Alla Hordeiuik

Features of legal regulation of different types objects of civil rights

Abstract. *The article discusses topical issues of legal regulation of objects of civil rights of different types, which differ in the peculiarity of legal regulation (in part, they are limited in civil circulation on withdrawn from civil circulation) and which are objects of not only civil, but also other legal relations (economic, environmental, criminal and others).*

An analysis is made of the legal status of narcotic substances as objects restricted in civil circulation and withdrawn from it, as well as the legal status of animals as a special objects of civil rights with dual legal nature. It is concluded that the features of the legal regulation of the relevant objects are associated with their complex legal regulation (that is, the norms of different branches of law).

Key words: *objects of civil rights, types of objects of civil rights, objects of civil rights, limited in civil circulation, objects of civil rights withdrawn from civil circulation, an animal as a special object of civil rights.*

УДК 347.191

Савчук Олена Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3299-7936>

Бутенко Віктор Борисович

керівник Щастинської окружної прокуратури Луганської області, асистент кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7626-5839>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНІСТІ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Анотація. У роботі проаналізовано норми Конституції України щодо питання безпечного для життя і здоров'я довкілля. Наголошено на тому, що всі природні ресурси є об'єктами права власності Українського народу, а держава виступає регулятором таких відносин. Робиться акцент на важливості аналізу міжнародного законодавства у цій царині, напрацьованого європейського досвіду задля можливості впровадження національне законодавство. Так, можливостями щодо підтримання нормального стану довкілля, заощадливого ставлення до природних ресурсів та навоколишнього природного середовища в цілому для нашої держави пропонується розглядати альтернативні, ресурсозберігаючі, безвідходні або маловідходні технології та використання відновлювальних джерел енергії.

Конституційні права людини і громадянина закріплені у Конституції України, є невідчужуваними та непорушними. Так, ст. 13 Основного закону України «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією».

А це означає, що конституційні екологічні права займають одне з важливих місць у системі конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні, а також направлені на задоволення потреб, пов'язаних з життям і здоров'ям людини.

Метою статті є аналіз, розробка та впровадження економічних реформ і спрямування до Європейського союзу, яке передбачає дотримання екологічно орієнтованого розвитку економіки, що неможливо без активізації інноваційно-інвестиційних процесів. Розвиток економіки України та розв'язання існуючих еколого-економічних проблем має ґрунтуватися на екологічно орієнтованій інноваційній діяльності.

Ключові слова: довкілля, інновації, інноваційність, конституційні права, право на безпечне довкілля.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Стаття 50 Основного закону України встановлює, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, а також кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Зазначена проблема розглядалася у багатьох наукових

роботах. Зокрема, їй приділено увагу у роботах Кобецької Н. Р., Шемшученко Ю. С., Павлової О. В., Грушкевича Т. В., Дейнеги М. А., Валевської О. А. та інших. Але багато проблем щодо правового забезпечення інноваційності права на безпечне для життя і здоров'я довкілля і зараз залишаються не достатньо розробленими.

Мета роботи полягає у визначенні проблемних питань правового забезпечення інноваційності права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Викладення основного матеріалу. На переконання Н. Р. Кобецької [1, с. 12] головною особливістю екологічних прав людини і громадянина є призначення зазначеної категорії прав, спрямованих на задоволення потреб та забезпечення ре-

алізації інтересів громадян в екологічній сфері. На її думку, акцентування уваги на трактуванні спрямованості екологічних прав на задоволення потреб громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки певною мірою більше характеризує права громадян по використанню природних ресурсів.

Наголошуючи на конституційному закріпленні права громадян на безпечне навколишнє природне середовище, Ю. С. Шемшученко [2, с. 121] вказує на можливість стимулювання екологічної діяльності держави та її органів. На його думку, для того, хто володіє цим правом, воно не тільки встановлює вид і обсяг його поведінки, а й передбачає можливість вимагати відповідної поведінки від інших фізичних і юридичних осіб, а в необхідних випадках вдаватися до допомоги держави в забезпеченні відповідного права.

Крім того, необхідно розуміти, що якість довкілля є не тільки важливою ознакою права громадян на безпечне для їх життя та здоров'я навколишнє природне середовище, а й юридичним критерієм і важливою правовою гарантією реалізації їх права на екологічну безпеку. Нині назріла необхідність піднесення правових ідей про право громадян на екологічну безпеку на дещо вищій «щабель» у зв'язку з орієнтацією України на вступ до ЄС. Причому треба зазначити, що це право, як окрема ланка правових можливостей фізичних осіб, у рамках ЄС не легалізоване і у концептуальному відношенні не є загальноновизнаним. Тож першочерговим завданням представників нашої держави у міжнародних організаціях є ініціювання постановки питання про піднесення зазначених правових принципів на рівень європейського, а згодом і міжнародно-правового регулювання [3].

Адже успішне формування інноваційної сфери є наслідком політичних і соціальних умов, що складаються в суспільстві. Вивчення досвіду створення і функціонування інноваційної сфери в розвинених країнах дозволяє стверджувати, що роль держави у вирішенні виникаючих проблем є визначальною. Вона полягає в першу чергу в формуванні ефективної інноваційної політики, в правильному визначенні її пріоритетів, стратегії і механізмів втілення, які повинні бути сконцентровані на технологічному оновленні виробничого апарату, на прогресі знань і кваліфікації персоналу, на задоволенні потреб ринку в продукції високої науково-технічного рівня.

У 2015 році держави-члени ООН прийняли новий Порядок денний – сміливу глобальну програму із забезпечення сталого майбутнього до 2030 р. На заміну «Цілям розвитку тисячоліття» (2000-2015) розроблено нові 17 принципів сталого розвитку «Цілі сталого розвитку» (2016-2030) щодо забезпечення збалансованості всіх трьох компонентів: економічного, соціального та екологічного. У Порядку денному ООН оголошено про готовність зберегти планету від деградації, насамперед за допомогою впровадження раціональних моделей споживання і виробництва, раціонального використання природних ресурсів та вжиття

невідкладних заходів у боротьбі з екологічною кризою. Цілі сталого розвитку також покликані сприяти переходу до нових моделей економіки. У зв'язку з цим, у контексті стратегії сталості в світі великого поширення як в теорії, так і на практиці отримали нові моделі економіки, пов'язані з урахуванням екологічних факторів: зелена економіка (green economy), економіка зеленого зростання (green growth), низьковуглецева економіка (low-carbon economy), біоекономіка (bioeconomy), синя економіка (blue economy) тощо. [4, с. 35]

Варто погодитися з тезою про те, що екологічні права включають також певні можливості поведінки щодо цих природних благ, спрямовані на підтримання нормального стану довкілля, домагання від інших суб'єктів належного виконання обов'язків і т. ін. [5, с. 301].

На сьогоднішній день такими можливостями щодо підтримання нормального стану довкілля, заощадливого ставлення до природних ресурсів та навколишнього природного середовища в цілому, є альтернативні [6], ресурсозберігаючі, безвідходні або маловідходні технології та використання відновлювальних джерел енергії.

Необхідно відмітити, що сьогодні міжнародною спільнотою досить часто використовується поняття «екологічна держава» для визначення високого рівня розвитку та дотримання екологічно-правових норм у державі. Екологічна держава – це не що інше, як елемент конституційної держави, поряд із суверенною, демократичною, соціальною та правовою державою, визначеною ст. 1 Конституції України. З точки зору конституціоналізму екологічну державу можна охарактеризувати як форму конституційної держави, яка визначена в Основному Законі України як її екологічна функція, що забезпечує екологізацію громадянського суспільства та екологічну демократію як запоруку сталого розвитку, пріоритет екологічних інтересів за рахунок закріплення в національному законодавстві екологічних прав та обов'язків й офіційної екологічної політики держави. Екологічну державу можна характеризувати як принцип державного ладу, який визначає його спрямованість на забезпечення екологічних інтересів громадянського суспільства та обов'язку щодо їх дотримання [7].

Для України важливою складовою політики держави із забезпечення сталого розвитку екологічної політики є реалізація Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року [8]. Як зазначається в останньої: «основними причинами, що зумовлюють незадовільний стан якості атмосферного повітря в населених пунктах, спричиняють концентрацію парникових газів в атмосфері, є недотримання суб'єктами господарювання норм природоохоронного законодавства та низькі темпи впровадження новітніх технологій. З метою поліпшення якості атмосферного повітря та посилення реагування на наслідки зміни клімату і досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки Україна має забезпечити виконання ратифікованих міжнародних документів щодо

протидії зміні клімату та поліпшення якості атмосферного повітря». Крім того, у Стратегії також наголошується на зміні клімату, як одній з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки внаслідок підвищення прямих і непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиками для здоров'я і життя людей.

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку – як зазначається у Стратегії.

Закон України про «Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» Стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності на 2011-2021 роки поряд з іншими визначає широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища (ч. 6 ст. 4)

Важливим кроком на шляху вирішення проблеми зміни клімату є розробка Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 року [9]. Стратегія розроблена на виконання міжнародних зобов'язань України згідно з пунктом 19 Статті 4 Паризької угоди, пунктом 35 Рішення 1/СР.21 Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, а також на виконання розпоряджень Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року» та від 28 березня 2018 р. № 244-р «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2018 рік». Метою Стратегії є визначення стратегічних напрямів переходу економіки України на траєкторію низьковуглецевого зростання на засадах сталого розвитку відповідно до національних пріоритетів.

Нещодавно, Міністр економіки Олексій Любченко під час зустрічі з Комісаром Європейської

Комісії з питань навколишнього середовища, океанів і рибальства Віргініюсом Сінкявічюсом наголосив на тому, що Україна поділяє цілі ЄС у кліматичній політиці та заходи в рамках Європейського Зеленого Курсу.

Зокрема, заплановано зменшити викиди на 65% до 2030 року, у той час, як амбіція ЄС обмежується 55%. Загалом Україна віддана своїм євроінтеграційним цілям і у формуванні державної політики у сферах енергетики та енергоефективності орієнтується на Угоду про асоціацію з ЄС, Договір про заснування Енергетичного Співтовариства, Паризьку Угоду та новий Європейський Зелений Курс. Спільною метою України і ЄС є кліматично нейтральна Європа.

Згідно останнього дослідження аналітичного центру Ember, Бурштинська ТЕС є найбруднішою електростанцією Європи, а Україна викидає отруйного пилу з вмістом важких металів більше, ніж всі країни ЄС, Туреччина та Західні Балкани разом узяті. Також в Європі Україна продукує 72% всіх викидів зольного пилу, 27% двоокису сірки та 16% оксидів азоту, а серед 30 найбільших джерел викидів двоокису сірки Україні належать 12 станцій.

На сьогодні впровадження економічних реформ і спрямування до Європейського союзу передбачає дотримання екологічно орієнтованого розвитку економіки, що неможливо без активізації інноваційно-інвестиційних процесів. Розвиток економіки України та розв'язання існуючих еколого-економічних проблем має ґрунтуватися на екологічно орієнтованій інноваційній діяльності.

Передумовою виходу з еколого-економічної кризи є розробка і впровадження інновації з високим ступенем екологічності та економічної ефективності (екологічні інновації).

Висновки. Отже, при аналізі викликів сьогодення у сфері довкілля стає зрозумілим необхідність та актуальність переходу до використання джерел з високою енергоефективністю й енергозбереженням в усіх сферах економіки. Беззаперечною вбачається потреба розробки та використання джерел енергії з низьким вмістом вуглецю, розробки джерел чистої електричної та теплової енергії.

Бібліографічні посилання

1. Кобецька, Н. Р. Екологічні права громадян України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. К., 1998. 16 с.
2. Шемшученко Ю.С. Человек и его право на безопасную (здоровую) окружающую среду. Государство и право. 1993. №10. С. 120-125.
3. Валевська О. А. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційно-правового забезпечення. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. №4. С. 40-48.
4. Дейнега М. А. Недосконалість правового забезпечення «зеленої» економіки як засобу практичної реалізації концепції сталого природокористування. П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики : матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 10-13 червня 2021 року) / відп. Ред. Т. Є. Харитонова, Х. А. Григор'єва. Одеса: Видавництво дім «Гельветика», 2021. 322 с.
5. Грушкевич Т. В. Правова природа конституційних екологічних прав. Університетські наукові записки. 2013. №4. С. 293-304.
6. Савчук О. О. Правове регулювання екологічного підприємництва в Україні. III International Scientific Conference Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise, November 22th, 2019. Le Mans, France: Baltija Publishing. P. 136-138.

7. Павлова О. В. Правові засади формування екологічної держави за участю громадськості. Автореф. Дис. канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України від 19.04.2019. № 16. Ст. 70.
9. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. PRL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Proekt/LEDS_ua_last.pdf

Reference

1. Kobets'ka, N. R. (1998) Ekolohichni prava hromadyan Ukrayiny [Environmental rights of citizens of Ukraine] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupin' kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.06 Zemel'ne pravo; ahraryne pravo; ekolohichne pravo; pryrodoresursne pravo. K., 16 p. [in Ukr.].
2. Shemshuchenko, YU.S.(1993) Lyudyna ta yiyi pravo na bezpechne (zdorove) dovkillya. [Man and his right to a safe (healthy) environment.] Derzhava i pravo. № 10. P. 120-125. [in Ukr.].
3. Valevs'ka, O. A. (2012) Pravo hromadyan na ekolohichnu bezpeku: problemy konstytutsiyno-pravovoho zabezpechennya. [Citizens' right to environmental security: problems of constitutional and legal support.] Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. № 4. P. 40-48. [in Ukr.].
4. Deyneha, M. A. (2021) Nedoskonalist' pravovoho zabezpechennya «zelenoyi» ekonomiky yak praktychnoyi realizatsiyi kontseptsiyi stalo vykorystannya.[Imperfection of the legal support of the «green» economy as a means of practical implementation of the concept of sustainable nature management.] P'yate zibrannya fakhivtsiv sporidnennykh kafedr z problem ahrarynoho, zemel'noho, ekolohichnoho, pryrodoresursnoho prava ta al'ternatyvnoyi enerhetyky : mater. Vseukr. nauk. konf. (m. Odesa, 10-13 chervnya 2021 roku) / vidp. Red. T. YE. Kharytonova, KH. A. Hryhor'yeva. Odesa: Vydavnytstvo dim «Hel'vetyka», 322 p. [in Ukr.].
5. Hrushkevych, T. V. (2013) Pravova pryroda konstytutsiynykh ekolohichnykh prav. [Legal nature of constitutional environmental rights.] Universytets'ki naukovy zapysky. № 4. S. 293-304. [in Russ.].
6. Savchuk, O. O. (2019) Pravove rehulyuvannya ekolohichnoho pidpryyemnytstva v Ukrayini. [Legal regulation of environmental entrepreneurship in Ukraine.] III Mizhnarodna naukova konferentsiya «Antykryzove upravlinnya: derzhava, rehion, pidpryyemstvo», 22 lystopada 2019 r. LeMan, Frantsiya: Baltija Publishing. S. 136-138. [in Ukr.].
7. Pavlova, O. V. (2017) Pravovi zasady formuvannya ekolohichnoyi derzhavy za uchastyu hromads'kosti.[Legal bases of formation of the ecological state with participation of the public.] Avtoref. Dys. kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 20 s. [in Ukr.].
8. Pro Osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrayiny na period do 2030 roku [On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030]: Zakon Ukrayiny vid 28 lyutoho 2019 roku № 2697-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 19.04.2019. № 16. St. 70. [in Ukr.].
9. Stratehiya nyz'kovuhletsevoho rozvytku Ukrayiny do 2050 roku. [Strategy of low-carbon development of Ukraine until 2050.] PRL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Proekt/LEDS_ua_last.pdf [in Ukr.].

**Savchuk Olena
Butenko Viktor**

THE LAW OF SECURITY INNOVATSIYNI STI RIGHT TO SECURITY FOR LIVING AND HEALTHY DOVKILLA

Abstract. *The paper analyzes the norms of the Constitution of Ukraine on the issue of safe environment for life and health. It is emphasized that all natural resources are objects of property rights of the Ukrainian people, and the state acts as a regulator of such relations. Emphasis is placed on the importance of analyzing international law in this area, the European experience gained for the possibility of implementation in national law. Thus, the opportunities to maintain a normal state of the environment, economical treatment of natural resources and the environment in general for our country is proposed to consider alternative, resource-saving, zero-waste or low-waste technologies and the use of renewable energy sources.*

The constitutional rights of man and citizen are enshrined in the Constitution of Ukraine, are inalienable and inviolable. Yes, Art. 13 of the Basic Law of Ukraine «Land, its subsoil, air, water and other natural resources located within the territory of Ukraine, natural resources of its continental shelf, exclusive (marine) economic zone are the property of the Ukrainian people. On behalf of the Ukrainian people, the rights of the owner are exercised by state authorities and local self-government bodies within the limits set by this Constitution. «

This means that constitutional environmental rights occupy one of the important places in the system of constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine, as well as aimed at meeting the needs related to human life and health.

The aim of the article is to analyze, develop and implement economic reforms and move to the European Union, which involves compliance with environmentally oriented economic development, which is impossible without the intensification of innovation and investment processes. The development of Ukraine's economy and the solution of existing ecological and economic problems should be based on ecologically oriented innovation activity.

Key words: *environment, innovations, innovation, constitutional rights, right to safe environment.*

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

У нашій державі приділяється велика увага розробці, обґрунтуванню та реалізації єдиної наукової політики, що забезпечує прогрес у всіх сферах соціального, економічного та політичного життя країни. Розвитку науки властивий кумулятивний характер: на кожному історичному етапі вона підсумовує у концентрованому вигляді свої минулі досягнення. Інший бік процесу розвитку науки зачіпає всю її структуру. Накопичення нового матеріалу змушує шукати нові шляхи, що призводить до часткової зміни основних компонентів змістовної структури науки, впровадженню нових принципів пізнання, категорій та методів. Одним із ефективних способів підготовки висококваліфікованих фахівців є участь

10 грудня 2021 року, за організаційної та інформаційної підтримки Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «ХАІ» (кафедра права), Льотної академії Національного авіаційного університету (кафедра права та правового регулювання авіаційної діяльності), Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету, Харківського університету, Public Policy and Social Sciences Research Institute, Пенітенціарної асоціації України, Кримінологічної асоціації України, Союзу юристів України, Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Науково-дослідного інституту соціальної безпеки, політики, права, фінансів та бізнесу й Регіонального центру з надання БВПД у Луганській та Харківській областях, було організовано та проведено Науково-практичну конференцію «ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ».

19-20 травня 2021 року в Льотній академії Національного авіаційного університету (м. Кропивницький) пройшла II Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції», у якій активну участь приймали усі співробітники кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «ХАІ». Тези виступів було присвячено вирішенню актуальних питань захисту прав людини через модернізацію вітчизняної правової системи крізь призму права Європейського Союзу з врахуванням соціально-гуманітарних і філософських аспектів.

науковців, фахівців-практиків, здобувачів вищої освіти усіх рівнів у науково-дослідній роботі, в тому числі й до участі у наукових заходах (семінарах, конференціях, круглих столах тощо), що, у свою чергу, буде вимагати від них не тільки застосування отриманих знань, а й їх поглиблення та практичного закріплення.

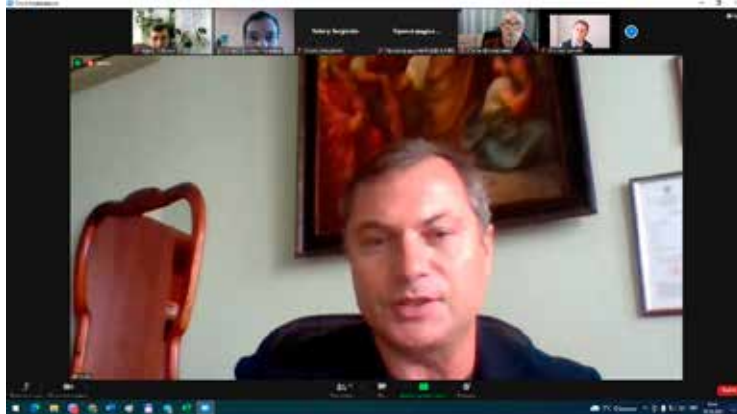
Аналіз науково-практичних заходів, який пропонується Вашій увазі, базується на аналітичному підході до звіту попереднього року. У цій рубриці проаналізовано спектр науково-методичних заходів, у яких приймав активну участь професорсько-викладацький склад кафедри права (702) та наші здобувачі вищої освіти.

Людина, її права і свободи становлять у правовій державі найвищу соціальну цінність, саме на їхнє забезпечення й найповнішу реалізацію у суспільному житті має бути спрямована уся

державна діяльність і насамперед діяльність у сфері державного управління. Адже конституційний лад України ґрунтується на визнанні людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю, пріоритету її прав і свобод. Гаранту-

вання прав і свобод людини є головним обов'язком держави, держава відповідальна перед людиною та суспільством за свою діяльність. Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, дотримується загальновизнаних норм і принципів міжнародного права.

Саме ці положення національного законодавства України були у центрі уваги учасників конференції.

20-24 вересня 2021 року, на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого було проведено V Харківський міжнародний юридичний форум, який було засновано 2017 року як відкриту міжнародну платформу для обговорення проблем, найбільш актуальних для світової юридичної спільноти. Головна мета заходу – залучити провідних фахівців та експертів з різних країн до прозорого і відкритого діалогу з метою вироблення спільних підходів до вирішення актуальних юридичних проблем у кон-

тексті глобалізації та усунення правових бар'єрів світового сталого розвитку. На форумі було представлено основні досягнення юридичної науки і практики. Цьогоріч форум відвідали кращі фахівці з 34 країн світу.

Заключного дня працювала панельна дискусія «Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства: сучасні виклики, світові тенденції, особливості реалізації і захисту». Було багато цікавих спікерів та ґрунтових доповідей, що стосуються глобальних проблем юридичної науки.

07 жовтня 2021 року відбувся форум-практикум «Приєднуйся до життя!». Форум організовано Головним управлінням Національної поліції в Донецькій області, відділом ювенальної превенції ГУНП в Донецькій області, Національним

Під час форуму учасники розробили алгоритми дій у разі виявлення вживання або розповсюдження наркотиків у дітей/однокласників/друзів/батьків. Ці алгоритми будуть інтегровані у навчальні відео для трьох цільових груп: поліцейських та

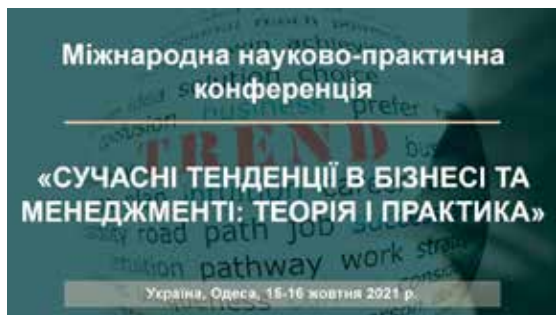
аерокосмічним університетом ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут за підтримки Маріупольської міської ради.

Проект «Приєднуйся до життя» має на меті дві складові профілактики вживання та розповсюдження наркотиків. Перша – надати дітям розуміння вкрай негативних наслідків наркоманії і таким чином знизити попит на наркотики. Друга складова – залучити на бік поліції більше громадян, які стануть союзниками у боротьбі за життя молоді та будуть не лише спостерігачами, а й активними учасниками цієї боротьби.

медиків, освітян та батьків, а також учнів. Відео також міститиме класифікацію наркотичних засобів зі сленговими назвами, інформацію про наслідки їх вживання для організму людини, історії реальних людей із наркозалежністю, відповідальність в Україні та світі. Крім того, планується створення мотиваційного відеоконтенту для молоді. Його мета - залучити якомога більше хлопців і дівчат стати амбасадорами життя без наркотиків.

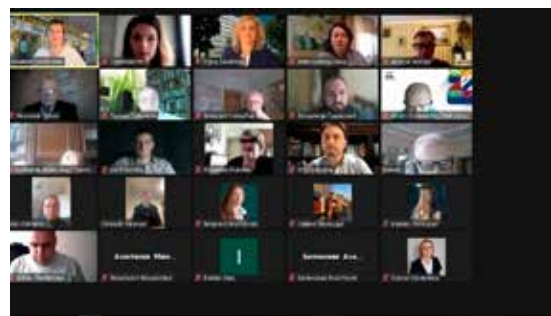
За результатами участі у Форумі-практикумі «Приєднуйся до життя!» учасники отримали сертифікати.

15-16 жовтня 2021 року відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції в бізнесі та менеджменті: теорія і практика», яка пройшла в режимі онлайн. На конференції були представлені роботи фахівців з 4 країн світу, з 18 організацій, присвячені питанням

сучасного стану та перспективам розвитку бізнесу в різних галузях.

Основним лейтмотивом зустрічі стало обговорення проблеми кадрового голоду на ринку праці та необхідність підготовки високоякісних фахівців.

10 грудня 2021 року, за організаційної та інформаційної підтримки Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «ХАІ» (кафедра права), Льотної академії Національного авіаційного університету (кафедра права та правового регулювання авіаційної діяльності), Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету, Харківського університету, Public Policy and Social Sciences Research Institute, Пенітенціарної асоціації України, Кримінологічної асоціації України, Союзу юристів України, Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Науково-дослідного інституту соціальної безпеки, політики, права, фінансів та бізнесу й Регіонального центру з надання БВПД у Луганській та Харківській областях, було організовано та проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ».

Захід, який відбувся у форматі відкритої онлайн дискусії, був присвячений Дню захисту прав людини

та 73-й річниці ухвалення ООН Загальної декларації прав людини. Загалом на конференцію подано 130 наукових повідомлень від науковців, практиків, студентів з актуальних питань прав людини.

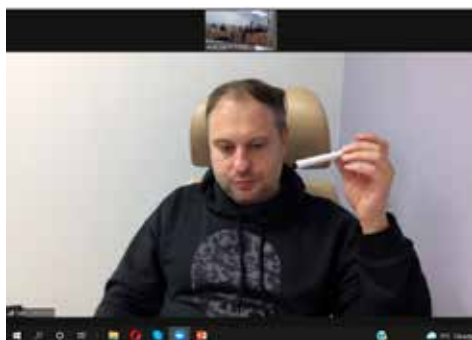

10 грудня 2021 року, за організаційної та інформаційної підтримки Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «ХАІ» (кафедра права) було проведено засідання наукового гуртка з міжнародного права, у рамках Всеукраїнського тижня права та як один із компонентів II Всеукраїнської науково-практичної конференції «ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ».

На засіданні гуртка був присутній Іван Ліщина, який працював на посаді Заступника міністра

юстиції України – уповноважений з питань Європейського суду з прав людини у Міністерство юстиції України, а також Legal Secretary у European Court Of Human Rights, Expert у Харківська правозахисна група.

На засіданні була досить цікава дискусія. Наприклад жвавий інтерес викликала доповідь студента 2 курсу, 726-ю групи Георгія Іванова на тему: «Обов'язок, як інтереси суспільства, та права і свободи людини, як інтереси кожного, на прикладі вакцинації».

Автори

Валерій Дараган

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Дніпро, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1735-2371>; e-mail: velcom07@gmail.com

Ihor Pyrih

Doctor of Law, Associate Professor, Professor at the Department of Forensic Science and Pre-Medical Training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8391-067X>

Hanna Bidniak

Candidat of Law Sciences, Associate Professor, Docent at the Department of Forensic Science and Pre-Medical Training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0515-9761>

Ірина Анатоліївна Петрова

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна
ORCID <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>; e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Спіцина Ганна Олександрівна

доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6677-6915>

Філіпенко Наталія Євгенівна

доктор юридичних наук, доцент, професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>

Ivan Kharaberiush

Doctor of Law, Professor, Department of Law and Public Administration, The Mariupol State University
129a pr. Stroiteley, Mariupol, Ukraine, 87500
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4968-5421

Халілев Руслан Амдійович

доктор юридичних наук, професор

Легеза Лариса Анатоліївна

кандидат юридичних наук, адвокат, м. Львів

Чаплинський Костянтин Олександрович

завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9922-3743>

Шинкаренко Ігор Ростиславович

кандидат юридичних наук, професор, професор закладу вищої освіти кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>; e-mail: sir2009@ukr.net

Захаров Василь Павлович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7099-6734>

Олексій Васильович Бочковий

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем превентивної діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7262-3416>; e-mail: bochkin.0583@gmail.com

Андрій Миколайович Ханькевич

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6897-347X>; e-mail: a.n.khankevich@gmail.com

Гордеюк Алла Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7423-3673>; e-mail: a.hordeiuk@khai.edu

Савчук Олена Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3299-7936>

Бутенко Віктор Борисович

керівник Щастинської окружної прокуратури Луганської області, асистент кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7626-5839>

Адреса редакції:

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,
вулиця Чкалова, 17, Харків, 61000, Харківська область,
Тел.: +380 (57) 788 4000
E-mail: www.khai.edu
n.filipenko@khai.edu

Видавець:

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,
вулиця Чкалова, 17, Харків, 61000, Харківська область,
Тел.: +380 (57) 788 4000
E-mail: www.khai.edu

Виготовлювач:

ТОВ «ПРОМАРТ», вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції — серія дк № 5748 від 06.11.2017